

บทที่ 3

ความสัมพันธ์ของอำนาจทางการเมืองกับการบริหาร

ลักษณะของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยที่สำคัญ ได้แก่ การมีสถาบันทางการเมืองที่เป็นตัวแทนของประชาชนและเปิดโอกาสให้พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพล สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกในการแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ (interest articulation) และรวบรวมผลประโยชน์ที่คล้ายคลึงกันเป็นกลุ่มก้อน (interest aggregation) แล้วสะท้อนผลประโยชน์ร่วมกันในรูปของนโยบายที่ชัดเจน กติกาที่สำคัญยิ่งของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย ได้แก่ การให้โอกาสกลุ่มพลังต่าง ๆ เข้าถึงรัฐบาลและระบบราชการโดยไม่กีดกัน หรือทำให้กลุ่มหนึ่งกลุ่มใดต้องขาดโอกาสดังกล่าวนี้ ดังนั้นระบบราชการซึ่งเป็นกลไกในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐ จึงเป็นเป้าหมายที่กลุ่มพลังต่าง ๆ มุ่งที่จะใช้พลังกดดัน

ลักษณะที่ขัดกันระหว่างระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยกับระบบบริหารที่มีรากฐานมาจากระบบการเมืองแบบไม่เป็นประชาธิปไตย จึงอยู่ที่ความเป็นตัวแทนของประชาชน (representativeness) ของสถาบันการเมืองแบบประชาธิปไตยกับการขาดหลักการของการเป็นตัวแทนของประชาชนของระบบบริหาร ในขณะที่ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นระบบเปิด ต้องการให้ระบบการบริหารแบบปิดมีความรับผิดชอบต่อประชาชนผู้ใช้บริการจากการดำเนินกิจกรรมของรัฐมากขึ้น ด้วยการเข้าไปควบคุม ตรวจสอบและประเมินผลการปฏิบัติของระบบบริหาร จะมีพลังต้านทานจากผู้มีอำนาจทางการเมืองที่จะป้องกันมิให้สถาบันของระบบการเมืองแบบเปิดเข้ามามีอำนาจอิทธิพลโดยเฉพาะในอาณาบริเวณของกิจกรรมบางอย่างที่ระบบบริหารมีผลประโยชน์ผูกพันอยู่ เช่น การใช้อำนาจในการใช้ดุลยพินิจของหน่วยราชการในการให้ทุนให้โทษ ซึ่งเป็นอำนาจกึ่งตุลาการ (quasijudicial power) เป็นต้น¹

ความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับการบริหาร เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมาย (ends) กับวิธีการ (means) กล่าวคือ การเมืองเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจรัฐเพื่อแบ่งปันคุณค่าที่มีอยู่ในสังคม ผู้ใช้อำนาจรัฐจะต้องกำหนดเป้าหมายของรัฐ และใช้เป้าหมายเป็นหลักเกณฑ์ในการดำเนินนโยบายด้านต่าง ๆ เพื่อการแบ่งปันปันส่วนคุณค่าดังกล่าว การบริหารจึงเป็นวิธีการในทางปฏิบัติที่ช่วยเอื้ออำนวยให้มีการกระทำตามเป้าหมายที่ฝ่ายการเมืองกำหนดขึ้นไว้²

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมืองกับการบริหาร (กรุงเทพฯ : ดวงดีการพิมพ์, 2523), หน้า 138.

² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ปัญหาการพัฒนาทางการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 228-229.

ลักษณะของกิจกรรมทางการเมืองกับลักษณะของกิจกรรมด้านบริหารนั้น แม้ว่าจะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอย่างแยกกันไม่ออกก็ตาม แต่บทบาทและการปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมืองกับข้าราชการประจำสามารถแยกแยะออกได้ว่าต่างทำหน้าที่และบทบาทคนละอย่าง ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดนี้มีอยู่จริง และต่างฝ่ายต่างยอมรับว่า การเมืองกับการบริหารนั้นต้องดำเนินไปอย่างควบคู่กัน ข้อสำคัญก็คือ ภายในความสัมพันธ์นี้นักการเมืองจะปล่อยให้ข้าราชการมีอิสระโดยไม่ถูกครอบงำโดยอิทธิพลทางการเมืองมากนักน้อยเพียงไร ในสภาพการอย่างไรที่ข้าราชการประจำสามารถวางตัว “เป็นกลางทางการเมือง” ได้ในทำนองเดียวกัน ข้าราชการประจำจะยอมรับอำนาจอันชอบธรรมของนักการเมือง ในฐานะที่เป็นตัวแทนของประชาชนว่ามีอยู่เล็กน้อยเพียงไร ขอบเขตของกิจกรรมหรือการตัดสินใจที่จะเป็นนโยบายซึ่งเป็นขอบเขตอำนาจหน้าที่ของนักการเมืองนั้นมีอยู่อย่างกว้างขวางมากน้อยเพียงไร จากลักษณะของระบบการเมืองการบริหาร และกลไกทางการเมืองการบริหารเห็นได้ว่า สภาพแวดล้อมทางการเมืองการบริหารมีส่วนสำคัญในการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับข้าราชการประจำอย่างมาก ความสัมพันธ์เชิงนโยบายและการปฏิบัติตามนโยบายนี้ไม่ใช้การแทรกแซงหรือการใช้อิทธิพลทางการเมืองต่อการบริหารและระบบราชการ แต่เป็นอันตรกิริยา (interaction) ระหว่างบทบาทและหน้าที่ของนักการเมืองกับข้าราชการมากกว่า โดยเป็นไปในลักษณะที่นักการเมืองเป็นฝ่ายกระทำมากกว่าถูกกระทำหรือจะเป็นไปในทางที่ข้าราชการเป็นฝ่ายกระทำมากกว่ารับนโยบายไปปฏิบัติแบบงานประจำ (routine) จึงขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางการเมืองการบริหารมากกว่าการใช้อำนาจเข้ามาแทรกแซงบังคับครอบงำโดยตรง

โดยหลักการแล้ว ระบบราชการเป็นส่วนย่อยของระบบการเมือง ระบบราชการจะต้องเป็นเครื่องมือที่จะรับใช้ระบบการเมือง ความสามารถของระบบการเมืองจึงต้องวัดกันอย่างต่อเนื่องจากขั้นตอนก่อนการวางนโยบายไปจนถึงการปฏิบัติตามนโยบาย ระบบการเมืองบางระบบมีปัญหาเกี่ยวกับความสามารถด้านนี้ เพราะแม้ว่ากลุ่มอิทธิพล กลุ่มผลประโยชน์ พรรคการเมือง รัฐสภาและคณะรัฐมนตรีจะทำหน้าที่ทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ แต่นโยบายและกฎหมายที่ออกมาหยุดชะงัก เมื่อถึงขั้นตอนในการดำเนินการบังคับใช้กฎหมายหรือการบริหารงานตามนโยบาย ฉะนั้นประสิทธิภาพของระบบการเมืองจึงเชื่อมโยงอยู่กับประสิทธิภาพของระบบย่อย (ระบบราชการ) โดยตรง ระบบการเมืองจะต้องควบคุมตรวจสอบ ให้การปฏิบัติงานของข้าราชการเป็นไปในทางที่ตอบสนองตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ระบบการเมืองที่อ่อนแอไม่สามารถมีอำนาจควบคุมกลไกทางการเมืองการบริหารได้ การให้บริการของรัฐมักขาดประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน ไม่ฉับไวเท่าที่ควร เพราะถึงแม้ว่านักการเมืองจะเอาใจใส่ต่อการแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน และเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหานั้น แต่การดำเนินการแก้ปัญหาในรายละเอียด นักการเมืองไม่ได้เป็นผู้ลงมือกระทำเองหาก

ต้องอาศัยข้าราชการ นักการเมืองจะควบคุมให้การแก้ไข้ปัญหาเป็นไปอย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อนักการเมืองมีความสามารถในการควบคุมข้าราชการ³

ในประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย ระบบราชการยังมีความสำคัญมาก เพราะระบบราชการเป็นองค์กรที่จัดตั้งอย่างมีระบบ ข้าราชการเป็นผู้ชำนาญการรู้เทคนิคทางการจัดการและมีข้อมูลข่าวสารมากกว่าองค์กรอื่น ๆ ซึ่งยังไม่มีการพัฒนาอย่างเต็มที่ ดังนั้น นักรัฐศาสตร์จึงลงความเห็นว่าความแข็งแกร่งของระบบราชการในขณะที่โครงสร้างส่วนอื่น ๆ ของระบบยังอ่อนแออยู่ ทำให้เกิดปัญหาอย่างมากในการควบคุมการใช้อำนาจของข้าราชการ ข้าราชการมักใช้อำนาจเกินขอบเขต โดยขาดองค์กรคอยตรวจสอบควบคุม ระบบราชการจึงขาดความรับผิดชอบต่อประชาชนผู้ใช้บริการ ความสำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือ การที่ระบบราชการเป็นส่วนย่อยของระบบการเมืองที่เกี่ยวข้องกับผลิตผลของระบบการเมือง (output of the political system) มากกว่าส่วนย่อยอื่น ๆ ระบบราชการเป็นส่วนย่อยที่นำนโยบายไปปฏิบัติ ดังนั้นประสิทธิภาพของระบบการเมืองจึงขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของระบบราชการ เพราะกลุ่มผลประโยชน์ทำหน้าที่แสดงออกซึ่งความต้องการของกลุ่มต่าง ๆ พรรคการเมืองเป็นฝ่ายรวบรวมผลประโยชน์ให้เป็นข้อเสนอทางนโยบายที่ชัดเจน รัฐบาลเป็นผู้พิจารณาตัดสินนโยบาย และคณะรัฐบาลเป็นผู้นำนโยบายไปปฏิบัติโดยมีระบบราชการเป็นเครื่องมือ ดังนั้น ถ้าส่วนย่อยเหล่านี้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพจนกำหนดนโยบายออกมาได้ แต่ระบบราชการขาดประสิทธิภาพนโยบายนั้นก็จะเป็นเพียงเศษกระดาษ ดังนั้น ส่วนย่อยต่าง ๆ ของระบบการเมืองจึงต้องควบคุมระบบราชการให้ได้ ถ้าต้องการให้นโยบายและความต้องการของคนบรรลุได้อย่างเรียบร้อย

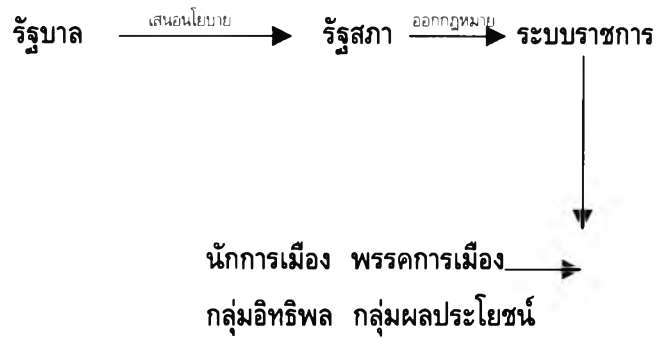
พรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพล และกลุ่มผลประโยชน์ในประเทศไทย ไม่ค่อยสนใจแสดงอิทธิพลในขั้นการกำหนดนโยบาย (policy making stage) แต่ไปต่อตรงกับข้าราชการแทน เมื่อนโยบายนั้นผ่านไปแล้วในขั้นการบริหารนโยบาย (policy implementation stage) ในกรณีนี้ นักการเมืองอาจปล่อยให้ฝ่ายบริหาร คือ รัฐบาล ทำการออกกฎหมายหรือนโยบายที่ขัดกับผลประโยชน์ของตนแต่ไป "ซื้อ" นโยบายนั้น จากข้าราชการโดยขอให้ข้าราชการหลีกเลี่ยงการปฏิบัติตามกฎหมาย หรือนโยบายนั้น ๆ อย่างเคร่งครัด⁴

ดังนั้น การควบคุมตรวจสอบระบบราชการโดยนักการเมือง พรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพล และกลุ่มผลประโยชน์ สำหรับการเมืองไทยจึงออกมา 2 รูปแบบ

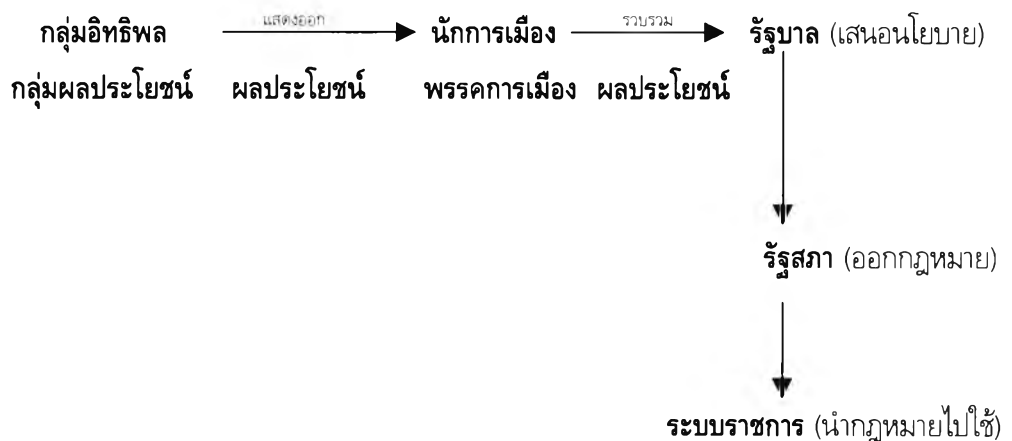
³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมืองกับการบริหาร, หน้า 62-63.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

แบบที่ 1

แบบที่ 2

กนก วงษ์ตระหง่าน⁵ ได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของพรรคการเมืองไว้ 2 ประการใหญ่ ๆ คือ

1. หน้าที่เป็นตัวกลาง (intermediate group) ที่จะเชื่อมความต้องการและบทบาทระหว่างประชาชนกับรัฐบาล กล่าวคือ พรรคการเมืองเป็นองค์กรทางการเมืองที่ทำหน้าที่เชื่อมและส่งผลความต้องการของประชาชนไปสู่รัฐบาล และในอีกทางหนึ่งให้รัฐบาลสามารถปฏิบัติหน้าที่ให้สอดคล้องกับความต้องการประชาชนได้ ถ้าปราศจากพรรคการเมือง โอกาสที่ประชาชนจะส่งผ่านความต้องการ

⁵ กนก วงษ์ตระหง่าน, พรรคการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 48-52.

ของตนไปยังรัฐบาลก็ลดลงเพราะจะต้องส่งผ่านตัวกลางอื่น ๆ แทน ในความเป็นจริงทางการเมืองพบว่า พรรคการเมืองเป็นตัวกลางที่ดีที่จะส่งผ่านความต้องการของประชาชนไปยังรัฐบาลซึ่งทำหน้าที่บริหาร และเป็นหน้าที่โดยตรงของพรรคการเมือง อีกทั้งพรรคการเมืองยังสามารถที่จะติดตามกำกับและผลักดันความต้องการเหล่านั้นให้เกิดการนำไปปฏิบัติจริงได้

2. หน้าที่เป็นผู้ใช้อำนาจทางการเมือง พรรคการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาและร่วมจัดตั้งรัฐบาลจะเป็นผู้ใช้อำนาจทางการเมืองด้วยการเป็นผู้บริหารรัฐบาลโดยตรง กล่าวคือ พรรคการเมืองเป็นผู้กำหนดนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล และเป็นผู้นำนโยบายไปปฏิบัติผ่านกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ที่พรรครับผิดชอบอยู่ การใช้อำนาจบริหารโดยตรงนี้เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้พรรคการเมืองนำความคิดเห็นความต้องการของประชาชนมาใช้เป็นกรอบในการกำหนดและปฏิบัตินโยบาย ในอีกด้านหนึ่ง การใช้อำนาจทางการเมืองคือ การใช้อำนาจเพื่อตรวจสอบ ควบคุม กำกับดูแลการใช้อำนาจบริหารของรัฐบาล กล่าวคือ พรรคฝ่ายค้านสามารถใช้อำนาจนิติบัญญัติในสภาผู้แทนราษฎรตรวจสอบควบคุม กำกับดูแลการใช้อำนาจบริหารของรัฐบาลได้ด้วยการ ตั้งกระทู้ถาม เสนอญัตติ การอภิปรายซักถาม การเสนอและพิจารณาพระราชบัญญัติจนถึงการเสนอญัตติเพื่อเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะ การปฏิบัติหน้าที่เป็นฝ่ายค้านนี้เป็นการใช้อำนาจทางการเมือง เพื่อคอยตรวจสอบ และถ่วงดุลให้รัฐบาลใช้อำนาจบริหารอย่างเป็นประโยชน์แก่ประชาชนโดยรวม

โดยหลักการสถานภาพนักการเมืองในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายรัฐบาลหรือฝ่ายค้านไม่ควรแตกต่างกัน แต่สำหรับการเมืองไทยมีความแตกต่างกันมาก

ประการแรก พรรคร่วมรัฐบาลสามารถจะมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัดเป็นรัฐมนตรี ในขณะที่ฝ่ายค้านไม่มี การเป็นรัฐมนตรีนำมาซึ่ง

- 1) การเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของข้าราชการในกระทรวง
- 2) การเป็นผู้กำหนดและบริหารนโยบายของกระทรวง

ด้วยอำนาจหน้าที่ของรัฐมนตรีทั้งสองประการนี้ มีส่วนช่วยให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคร่วมรัฐบาลที่จะอาศัยรัฐมนตรีของพรรคช่วยแก้ไขปัญหา หรือให้บริการช่วยเหลือแก่ประชาชนในเขตเลือกตั้งของตนมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายค้าน เป็นที่ปรากฏชัดว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ว่าจะเป็นฝ่ายรัฐบาลหรือฝ่ายค้านล้วนแต่มีหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนในเขตเลือกตั้งของตนอย่างน้อยก็เพื่อรักษาคะแนนเสียงของตนไว้⁶

⁶ กนก วงษ์ตระหง่าน, การเมืองในสภาผู้แทนราษฎร (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530) หน้า 333.

ประการที่สอง การเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายรัฐบาลสามารถอาศัย “บารมี” รัฐมนตรีของพรรคทำให้ข้าราชการประจำ “เกรงใจ” มากกว่าการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายค้าน ดังนั้นการขอความร่วมมือสนับสนุนจากข้าราชการประจำของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายรัฐบาลจึงมักจะทำได้มากกว่าฝ่ายค้าน

ประการที่สาม การเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายรัฐบาลมีโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์ทางการเมืองจากรัฐบาลมากกว่าฝ่ายค้าน เช่น มีโอกาสได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง อาทิ เลขานุการรัฐมนตรี ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรี จนถึงการเป็นคณะกรรมการสำคัญ การมีตำแหน่งทางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์ในทางการเมืองได้

แต่ไม่ได้หมายความว่า การมีพรรคฝ่ายค้านไม่มีส่วนที่ดีกว่าการเป็นพรรคฝ่ายรัฐบาลเลย ด้วยบทบาทของพรรคฝ่ายค้านที่ทำหน้าที่ ควบคุม ติดตาม ตรวจสอบประเมินผลการทำงานของพรรคฝ่ายรัฐบาล ทำให้พรรคฝ่ายค้านเป็น “ผู้ชี้ปัญหา” มากกว่าเป็น “ผู้รับผิดชอบ” การไม่เป็นผู้รับผิดชอบนี้ทำให้พรรคฝ่ายค้านไม่อยู่ในฐานะที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารราชการแผ่นดิน โดยเฉพาะเมื่อเกิดปัญหาความเดือดร้อนขึ้น การเป็นคนชี้ปัญหาและเรียกร้องให้แก้ปัญหานี้มักจะได้รับความนิยมนจากประชาชนที่เดือดร้อนได้ดี ในขณะที่ฝ่ายรัฐบาลมีความได้เปรียบในการออกพระราชบัญญัติ เพราะกุมเสียงข้างมากในสภา แต่การยื่นกระทู้ถาม การเสนอญัตติ และการอภิปราย พรรคฝ่ายค้านสามารถกระทำได้มากกว่า กล่าวคือ พรรคฝ่ายค้านมีหน้าที่ดังกล่าวโดยตรง การที่พรรคฝ่ายรัฐบาลจะยื่นกระทู้ เสนอญัตติหรืออภิปรายอย่างเอาแพ้ชนะย่อมเป็นสิ่งที่ “ผิดมารยาททางการเมือง” ตรงกันข้ามพรรคฝ่ายรัฐบาลกลับต้องแสดงบทบาทในการช่วยปกป้องจากการตรวจสอบของฝ่ายค้าน ด้วยการช่วยอภิปรายแก้ต่าง จนถึงการลงคะแนนเสียงสนับสนุนในสภา เพราะฉะนั้นบทบาทของฝ่ายค้านจึงมีโอกาสที่จะยื่นกระทู้ เสนอญัตติ และอภิปรายมากกว่าฝ่ายรัฐบาล⁷

บทบาทของนักการเมืองและพรรคการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ⁸

1. **บทบาทหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ** ประกอบด้วย 3 บทบาทหลักคือ
  - 1.1 การออกพระราชบัญญัติ ได้แก่ การลงมติผ่านร่างพระราชบัญญัติให้เป็นพระราชบัญญัติที่สามารถมีผลบังคับใช้ได้

⁷ กนก วงษ์ตระหง่าน, พรรคการเมืองไทย, หน้า 213-214.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 218-219.

1.2 การควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน ด้วยวิธีการสำคัญ 4 วิธี คือ การตั้งกระทู้ถาม การเสนอญัตติโดยเฉพาะการเสนอญัตติเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจ คณะรัฐมนตรี เป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะ การตั้งคณะกรรมการ และการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี

1.3 การให้ความเห็นชอบ ได้แก่ การให้ความเห็นชอบอนุมัติพระราชกำหนดการให้ความเห็นชอบเกี่ยวกับสถาบันประมุขของประเทศและสนธิสัญญาที่ทำกับประเทศอื่น ๆ การให้ความเห็นชอบในการแต่งตั้งคณะกรรมการต่าง ๆ ที่กฎหมายกำหนดไว้ เช่น คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ (ป.ป.ป) ผู้อำนวยการสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน เป็นต้น

บทบาทการออกพระราชบัญญัติ และการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของพรรคการเมืองที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ บทบาทที่กระทำผ่านคณะกรรมการ ซึ่งคณะกรรมการแบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ คณะกรรมการสามัญประจำสภา คณะกรรมการวิสามัญ คณะกรรมการร่วม คณะกรรมการเต็มสภา คณะกรรมการมีบทบาทสำคัญต่อการทำงานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสภาผู้แทนโดยรวม และพรรคการเมืองให้อิสระค่อนข้างมากแก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของตนที่จะทำงานในคณะกรรมการ

บทบาทหน้าที่ของพรรคการเมืองและนักการเมืองกรณีดังกล่าวนี้ จึงเป็นการควบคุมของฝ่ายการเมืองต่อกลไกของรัฐ (ระบบราชการ) ในรูปแบบของการดำเนินงานผ่านกระบวนการทางรัฐสภา ซึ่งกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติ

2. **บทบาทหน้าที่ตามการเป็นตัวแทนของประชาชน** เป็นบทบาทในการให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน รับฟังความคิดเห็นจากประชาชน นำปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนสู่รัฐบาลและระบบราชการเพื่อให้เกิดไขปัญหา เป็นเวทีแสดงออกของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ กล่าวคือ เป็นกลไกทางการเมืองที่จะเชื่อมระหว่างประชาชนกับรัฐบาลและสถาบันการเมืองอื่น ๆ⁹

บทบาทหน้าที่ของพรรคการเมืองและนักการเมืองกรณีดังกล่าวนี้ จึงเป็นการควบคุมของฝ่ายการเมืองต่อกลไกของรัฐ (ระบบราชการ) ในรูปแบบของการดำเนินงานของด้านการบริหารทั้งในแบบปกติ (formal) โดยอาศัยพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดินที่ให้อำนาจรัฐมนตรีเจ้ากระทรวงเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของข้าราชการในกระทรวง และอาศัยรูปแบบเชิงบารมี (informal) ในความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองผ่านรัฐมนตรีที่อยู่ร่วมพรรคการเมืองเดียวกัน รัฐมนตรีพรรคร่วมรัฐบาลหรือแม้กระทั่งความสัมพันธ์ในฐานะที่เป็นนักการเมืองด้วยกัน

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 225.

Lucian W. Pye ได้วิเคราะห์ระบบพรรคการเมืองไว้ว่า พรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกน้อยมาก และมักเน้นจำนวนสมาชิกในรัฐสภาเท่านั้น และพรรคการเมืองและนักการเมืองก็มักอยู่ภายใต้อุปถัมภ์ของบุคคลเป็นการส่วนตัวด้วย คราวใดที่รัฐบาลอนุญาตให้มีการจดทะเบียนพรรคการเมืองตามกฎหมาย ก็มักจะมึ้นักการเมืองเป็นจำนวนมากประกาศตั้งตนเป็นผู้นำพรรคการเมืองแทนที่จะให้สมาชิกของพรรคเป็นผู้เลือกผู้นำพรรคการเมืองเอง¹⁰ ทำนองเดียวกันกับ กระมล ทองธรรมชาติ ได้ชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะของพรรคการเมืองไทยกับรัฐสภาไทยว่า พรรคการเมืองไทยมีลักษณะเป็นพรรคสภา (parliamentary party) มากกว่าพรรคมวลชน (mass party) กล่าวคือ เป็นพรรคที่ถือเอาจำนวนสมาชิกในสภาผู้แทนเป็นกำลังสำคัญของการต่อสู้ทางการเมืองมากกว่าที่จะถือเอากำลังนอกสภาเป็นกำลังสำคัญในการต่อสู้ทางการเมือง พรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่จึงไม่สู้จะให้ความสนใจกับการจัดตั้งองค์กรนอกสภา (extraparlimentary organs) หรือเพิ่มจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้กับพรรค¹¹

กล่าวได้ว่า บทบาทและหน้าที่ของพรรคการเมืองและนักการเมืองในฐานะที่เป็นตัวแทนของประชาชน จึงเรียกได้ว่าเป็นการทำหน้าที่ควบคุมฝ่ายบริหารนอกเวทีรัฐสภาหรือความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองและพรรคการเมืองในฐานะต่อระบบราชการ เป็นการควบคุมโดยอาศัยกลไกหลักคือระบบพรรคการเมือง ไม่ว่าจะเป็นพรรคการเมืองร่วมรัฐบาล พรรคการเมืองสนับสนุนรัฐบาล หรือพรรคการเมืองฝ่ายค้าน ตัวอย่างเช่น การควบคุมโดยมติพรรค ซึ่งสมาชิกพรรคต้องปฏิบัติตามการควบคุมโดยคณะกรรมการประสานงานพรรคร่วมรัฐบาล หรือพรรคร่วมฝ่ายค้าน เป็นต้น กลไกการควบคุมกรณีนี้ไม่มีการบัญญัติเป็นกฎหมาย แต่เป็นการควบคุมที่ปรากฏตามข้อเท็จจริง ซึ่งนักการเมืองและพรรคการเมืองนิยมกระทำมาโดยตลอด

ปัจจุบันในระบบราชการไทยนั้น อำนาจทางการเมืองได้ครอบงำการบริหารอย่างแยกไม่ออก โดยในระยะแรกการดำเนินการสร้างฐานอำนาจรัฐเพื่อควบคุมกลไกการบริหารด้านพลเรือนให้กับผู้นำที่มีฐานอำนาจทางการเมือง ซึ่งในช่วงแรกนั้น อำนาจทางการเมืองตกอยู่ในมือของทหาร ทำให้ตัวนายกรัฐมนตรีดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมควบคู่ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก แต่ในปัจจุบันนี้นายกรัฐมนตรีจะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแทน เพราะเป็นกระทรวงหลักของการบริหารงานราชการศึกษาความสัมพันธ์ของอำนาจทางการเมืองกับ

¹⁰ Lucian W. Pye, *Southeast Asia's Political System* (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, 1967), p.56.

¹¹ กระมล ทองธรรมชาติ, *รัฐสภาในระบบการปกครองของไทย* (กรุงเทพฯ : แผนกวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514), หน้า 66.

การบริหารจะศึกษาได้จากตัวบทกฎหมายเป็นหลัก (ดังตารางที่ 1)¹²

หลังการรัฐประหาร 23 กุมภาพันธ์ 2534 ได้มีการปรับปรุงแก้ไขประกาศคณะรัฐมนตรีฉบับที่ 218 โดยเปลี่ยนชื่อเป็นพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 สาระสำคัญของพระราชบัญญัติที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ชี้ให้เห็นการผนึกกำลังของอำนาจของราชการ และการปรับปรุงใช้อำนาจตลอดจนการแบ่งอำนาจระหว่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ส่วนหนึ่งเป็นการป้องกันการซ้ำซ้อนของงานในระดับกรม และกอง โดยกำหนดให้ต้องมีภาระหน้าที่ของส่วนราชการที่ตั้งขึ้นใหม่ให้ชัดเจนในพระราชกฤษฎีกา ทั้งนี้เนื่องจากการที่กำหนดให้ต้องมีภาระหน้าที่ของส่วนราชการ ซึ่งตั้งขึ้นใหม่ไว้ในพระราชกฤษฎีกานั้นเป็นการเริ่มต้น จัดการกับปัญหาที่หมักหมมมาเป็นเวลานาน จนอาจกล่าวได้ว่า การที่เพิ่งมาแก้ไขเรื่องนี้ไว้ในพระราชบัญญัติฯ พ.ศ.2534 น่าจะเป็นเรื่องที่สายเกินไปแล้ว เพราะแม้จะมีการป้องกันที่งานจะซ้ำซ้อนกันไว้ก็ตามแต่ก็เป็นการป้องกันสำหรับส่วนราชการที่จะตั้งขึ้นใหม่ ส่วนงานที่ตั้งขึ้นมาก่อนหน้านั้นเป็นเวลานานก็มิได้มีการทบทวนแก้ไขแต่อย่างใด

การแบ่งปันอำนาจระหว่างหน่วยราชการด้วยตนเองเกิดขึ้นในหลายจุด และมักจะสะท้อนถึงการประนีประนอมระหว่างแหล่งอำนาจทางราชการด้วยตนเอง ในระดับหน่วยงานกลางช่วยอำนวยความสะดวกนั้นก็ได้จากการที่จะต้องกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติฯ ว่า อำนาจหน้าที่ในการแบ่งส่วนราชการภายใน และการกำหนดอำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนราชการนั้นให้เป็นอำนาจไว้อย่างชัดเจนในกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องนี้ นั้น ก็นับว่าเป็นการสิ้นสุดของความขัดแย้ง และการช่วงชิงบทบาทในเรื่องนี้ระหว่างหน่วยงานทั้งสอง ซึ่งยึดเอามาเป็นเวลานานโดยที่ตลอดมานั้น หน่วยงานทั้งสองนี้ต่างอาศัยคณะกรรมการปฏิรูประบบราชการเป็นเวทีในการช่วงชิงการนำ

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ แม้ว่าระบบราชการมีธรรมชาติที่จะรักษาอำนาจของตนไว้ก็ตามแต่ในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนานั้น กลไกหลายส่วนของระบบราชการเองได้ประสบกับปัญหาภายในหลายประการก็สำคัญได้แก่ การขาดการแบ่งอำนาจที่มีความคล่องตัวระหว่างกลไกของรัฐด้วยตนเอง และการแย่งชิงบทบาทในการบริหารระดับภูมิภาค ซึ่งแต่เดิมบทบาทในส่วนนี้เป็นของกระทรวงมหาดไทย แต่เมื่อกิจกรรมของรัฐในสมัยแห่งการพัฒนามีการคลี่คลายขยายตัวมากยิ่งขึ้น กระทรวงต่าง ๆ ก็เริ่มขยายงานของตนจากส่วนกลางไปยังส่วนภูมิภาค อำเภอ และตำบล เหมือนดังที่เคยเป็นมาในอดีต การมีแผนพัฒนาชนบทยากจนในปี พ.ศ.2524 โดยกำหนดให้มี 4 กระทรวงหลัก (ต่อมามีการเพิ่มเป็น 5) สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงในบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างกลไกของรัฐกับประชาชนได้อย่างดีว่าเริ่มกระจายวงกว้างมากขึ้น

¹² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 100 ปี แห่งการปฏิรูประบบราชการวิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสุชมและบุตร, 2538), หน้า 98-101.

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบสาระสำคัญของกฎหมายว่าด้วยราชการบริหาร พ.ศ.2534

พระราชบัญญัติ	อำนาจของ รมต.และ การมอบอำนาจ	การบริหารราชการ	ความสัมพันธ์ระหว่าง ส่วนกลาง - ภูมิภาค- ท้องถิ่น	งานการเมือง กับราชการ ประจำ
2534	หัวหน้ากองใน ส่วนกลางและ ถึงระดับหัวหน้า ส่วนราชการ ประจำอำเภอใน ส่วนภูมิภาค	ระดับกรมและกอง โดยให้มีการระบุ อำนาจหน้าที่ของ ส่วนราชการที่จะมี การจัดตั้งใหม่ไว้ใน พระราชกฤษฎีกา ด้วย มีการมอบอำนาจ ให้สำนักงาน ก.พ. และสำนักงานบ ประมาณร่วมกัน เสนอความเห็นต่อ คณะรัฐมนตรี ในการแบ่งส่วน ราชการภายในและ ในการกำหนด อำนาจหน้าที่ของ แต่ละส่วนราชการ ใน พ ร ะ ร าช - กฤษฎีกา เพิ่มเติมอำนาจ ของนายกรัฐมนตรี ในการวางระเบียบ ปฏิบัติราชการ	ให้ความเห็นชอบในการ จัดทำแผนพัฒนาจังหวัด กับหน้าที่อื่นตามที่ กฎหมายหรือมติของ คณะรัฐมนตรีกำหนดให้ หลักประกันต่ออำนาจ ของผู้ว่าราชการจังหวัด โดยระบุว่าการยกเว้น จำกัด หรือตัดทอน อำนาจหน้าที่ของผู้ว่า- ราชการจังหวัดในการ บริหารราชการในจังหวัด หรือให้ข้าราชการของ ส่วนราชการใดมีอำนาจ หน้าที่ในการบริหาร ราชการส่วนภูมิภาคเช่น เดียวกับผู้ว่าราชการ จังหวัดจะกระทำได้ โดย ตราเป็นพระราชบัญญัติ	

ที่มา : ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 100 ปี แห่งการปฏิรูประบบราชการวิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจ
ทางการเมือง, หน้า 88.

วิวัฒนาการของรัฐไทยนั้นมีผลอำนาจให้กระทรวงมหาดไทยเป็นกลไกหลักและกลไกนำในการบริหารราชการทั่วประเทศ ปัญหาของการที่กระทรวงมหาดไทยมีบทบาทมากกว่ากระทรวงอื่น ๆ เพราะเป็นฝ่ายดูแลควบคุมพื้นที่ที่ทั่วราชอาณาจักรนี้ส่งผลให้กระทรวงอื่นดั้นรนที่จะหลีกเลี่ยง การถูกอำนาจครอบงำของกระทรวงมหาดไทยโดยเฉพาะในระดับจังหวัด

การแก้ไขสาระสำคัญของพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 ส่วนหนึ่งก็เป็นความพยายามที่จะแบ่งอำนาจและมอบอำนาจให้ทอดสายได้ยาวขึ้น จากการหยุดอยู่ที่ระดับรองอธิบดีก็ให้มอบอำนาจลงมาได้จนถึงระดับหัวหน้ากองในส่วนกลาง และหัวหน้าส่วนราชการระดับอำเภอในส่วนภูมิภาค

ดังนั้น หากจะย้อนกลับไปดูพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดินในระยะแรก ๆ (พ.ศ.2476) แล้วจะเห็นได้ว่า การรวมศูนย์อำนาจภายในกลไกของรัฐได้มีการคลี่คลายขยายตัวทอดยาวลงมาเป็นลำดับ แต่มิได้หมายความว่า การคลี่คลายขยายตัวตลอดระยะเวลา 60 ปี นี้เป็นการเคลื่อนไหวทางการกระจายอำนาจ กล่าวอีกทางหนึ่งก็คือ อำนาจยังรวมศูนย์อยู่ภายในราชการ แต่ได้มีการมอบหมายตามสายงานยาวขึ้นเพราะความกดดันของความซึ่งตั้งภายในระบบราชการด้วยตนเอง ดังจะเห็นได้ว่า ในปี พ.ศ.2476 นั้น อำนาจการบริหารราชการอยู่ที่รัฐมนตรีแต่เพียงผู้เดียว ต่อมาในปี พ.ศ.2477 จึงมีการมอบอำนาจลงมาในระดับหนึ่ง คือ ให้แก่รัฐมนตรีช่วยและปลัดกระทรวงและอธิบดี ใน พ.ศ.2495 จึงเริ่มมีการมอบอำนาจระหว่างนายกรัฐมนตรีกับรองนายกรัฐมนตรี

กว่าจะมีการมอบอำนาจจากระดับรองอธิบดีมาสู่กลไกระดับล่าง คือ หัวหน้ากองในส่วนกลาง และหัวหน้าส่วนราชการของอำเภอในส่วนภูมิภาคนั้นต้องใช้เวลาถึง 57 ปี จึงอาจกล่าวได้ว่า ก่อน พ.ศ.2534 นั้น อำนาจที่รวมศูนย์ของราชการนั้น รวมศูนย์อย่างแคบ คือ อยู่ในระดับสูง แม้แต่ในระดับจังหวัดก็อยู่ในวงแคบ

ที่น่าสนใจและเป็นเครื่องยืนยันถึงความขัดแย้งและการประนีประนอมระหว่างกลไกอำนาจรัฐด้วยตนเองก็คือ ในการแก้ปัญหาความไม่คล่องตัวของการบริหารราชการนั้น แทนที่จะอาศัยแนวทางการปรับปรุงระบบราชการโดยทบทวนโครงสร้างทั้งหมด กลับนิยมการแก้ไขด้วยวิธีการคงสภาพเดิมของโครงสร้างใหม่ไว้ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างทางการเมือง คือ ระบบคณะรัฐมนตรี โครงสร้างกระทรวง ทบวง กรม และโครงสร้างของส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น โดยมีการปรับปรุงการมอบอำนาจ

การสงวนอำนาจไว้ด้วยการปรับปรุงวิธีการมอบอำนาจนี้เป็นแนวทางที่ข้าราชการได้ใช้มาโดยตลอด ดังจะเห็นได้ว่าประเด็นหลักของการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการบริหารราชการแผ่นดินนั้นมักจะอยู่ที่การขยายความ วิธีการปฏิบัติราชการแทน และการรักษาราชการแทน ซึ่งจากเดิมที่ไม่มีปรากฏอยู่ในกฎหมายจากอำนาจทางการเมืองสู่อำนาจทางการบริหาร โดยเฉพาะต่อตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

มากกว่าที่จะให้แก่ระบบคณะรัฐมนตรีทั้งสิ้น เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจากการจัดระเบียบราชการฝ่ายบริหารของไทยเรานั้นได้อิงแบบอย่างทางการบริหารของระบอบรัฐสภา โดยที่มิได้พัฒนาการทางการเมืองในทิศทางที่เป็นการเมืองตามระบอบรัฐสภาอย่างแท้จริง รูปแบบทางการบริหารจึงมิได้ถูกควบคุมโดยรูปแบบและอำนาจทางการเมืองแบบรัฐสภา หากกลายเป็นการปรับเปลี่ยนให้ข้าราชการที่ขึ้นสู่อำนาจทางการเมือง สามารถบริหารราชการได้ โดยทำให้อำนาจทางการเมืองบริหารราชการมากขึ้นเป็นลำดับ

พัฒนาการเช่นนี้ทำให้ฝ่ายนักการเมืองที่ต้องการบริหารประเทศให้เป็นไปตามนโยบายไม่อาจอาศัยระบบราชการเป็นเครื่องมือได้ ดังสะท้อนจากการตั้งคณะที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นที่ปรึกษา นโยบาย ซึ่งมีลักษณะการทำงานที่ผ่านระบบราชการและไม่อาศัยข้าราชการในหน่วยงานเป็นเครื่องมือในการริเริ่มหรือผลักดันนโยบาย

ในปี พ.ศ.2535 ซึ่งเป็นการครบรอบ 100 ปี แห่งการปฏิรูประบบราชการประเทศไทยก็ยังคงอาศัยโครงสร้างและกระบวนการบริหารราชการแบบเดิม ซึ่งประกอบด้วยกระทรวงจำนวนน้อย (14 กระทรวง) และกรมจำนวนมากอยู่ภายใต้กระทรวง การแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารราชการ มักเป็นการแก้ไขเพื่อจัดความสัมพันธ์ภายในวงราชการด้วยตนเอง แทนที่จะมีการพิจารณาถึงการท้าทายจากพลังภายนอกและปรับเปลี่ยนกลไก วิธีการ และกระบวนการของการตัดสินใจและการปฏิบัติงานให้สอดคล้องเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกอย่างรวดเร็ว

ผลของการขาดแนวทางมาตรการและการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโครงสร้างกระบวนการบริหารงาน ตลอดจนการทบทวนกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ อย่างทั่วด้านก่อให้เกิดช่องว่างที่สำคัญระหว่างการปฏิบัติงานของกลไกของรัฐกับความสามารถในการตอบสนองความต้องการของทั้งภาคเอกชนและประชาชนในหลายระดับด้วยกันคือ (1) ในระดับคณะรัฐมนตรีซึ่งเป็นองค์กรการตัดสินใจสูงสุด แต่ตัวนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี หรือคณะรัฐมนตรี ไม่สามารถจัดการควบคุมสั่งการให้หน่วยราชการหลัก ๆ โดยเฉพาะกระทรวงและกรมที่มีการรวมศูนย์อำนาจอย่างสูงปฏิบัติตามแผนนโยบายของนายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีได้อย่างมีประสิทธิภาพ (2) ในระดับความสัมพันธ์ระหว่างกระทรวงด้วยกัน กรมต่าง ๆ ทั้งภายในกระทรวงเดียวกันและต่างกระทรวงได้เกิดปัญหาความขัดแย้ง ความไม่สอดคล้องกันในการปฏิบัติงาน ต่างฝ่ายต่างมีแนวทางดำเนินงานเป็นของตนเอง โดยขาดการประสานสัมพันธ์กับงานในหน้าที่ของส่วนอื่นซึ่งเกี่ยวข้องกัน (3) ในระดับความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรทางการเมืองสูงสุด (นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี) กับประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ไม่มีโครงสร้างและกระบวนการที่จะรองรับความต้องการและการกดดันหลาย ๆ ด้านของประชาชน มีผลทำให้อำนาจทางการเมืองมีแต่จะเข้าสู่ความขัดแย้งกับประชาชนมากขึ้น แทนที่จะเป็นกลไกการบริหารของรัฐกับประชาชน เกิดความขัดแย้งมากขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะทางด้านที่ดินทำกิน

100 ปี แห่งการปฏิรูประบบราชการวิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมืองเลยจนกลายเป็นหมวดของมาตราต่าง ๆ ถึงสองหมวด และมาตราหลักในเรื่องการปฏิบัติราชการแทนนั้นก็มียุติบัญญัติมากขึ้นเป็นลำดับ

ในระหว่างที่มีการปรับปรุงการมอบอำนาจโดยให้อธิบดีสามารถมอบอำนาจให้ผู้อำนวยการกอง หัวหน้ากอง และหัวหน้าส่วนราชการได้นั้น ก็เกิดปฏิกิริยาจากผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งเข้าใจว่ามาตรการดังกล่าว เป็นการบั่นทอนอำนาจในการบังคับบัญชาข้าราชการส่วนภูมิภาคของผู้ว่าราชการจังหวัด ในขณะเดียวกัน ข้าราชการครูซึ่งเคยมีประวัติความเป็นมาของการอยู่ภายใต้สังกัดของกระทรวงมหาดไทยมาก่อนและมักจะแยกไปอยู่กับกระทรวงศึกษาธิการในเวลาต่อมาแล้วก็ตาม แต่ก็ยังต้องการดินร่นที่จะปลอดจากการควบคุมของผู้ว่าราชการจังหวัด

ความขัดแย้งในการแบ่งปันอำนาจระหว่างหน่วยราชการด้วยกันเองได้นำไปสู่การประนีประนอม โดยยกเว้นให้ข้าราชการครูไม่ต้องอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัด และในขณะเดียวกันก็ให้หลักประกันแก่ผู้ว่าราชการจังหวัดโดยระบุไว้ในกฎหมายมาตรา 58 ว่า

การยกเว้น จำกัด หรือตัดทอนอำนาจหน้าที่ของผู้ว่าราชการจังหวัดในการบริหารราชการในจังหวัด หรือให้ข้าราชการของส่วนราชการได้มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารราชการส่วนภูมิภาคเช่นเดียวกับผู้ว่าราชการจังหวัดจะกระทำไม่ได้โดยตราเป็นพระราชบัญญัติ

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกฎหมายว่าด้วยการบริหารราชการตลอดระยะเวลา 60 ปีที่ผ่านมา จึงมิได้เป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในด้านที่จะทำให้เกิดความโปร่งใส ความรับผิดชอบต่องานและการกระจายอำนาจออกจากศูนย์กลางรวมของราชการ หากเป็นเพียงการปรับอำนาจรัฐและบทบาทในการใช้อำนาจดังกล่าว โดยกลไกของรัฐฝ่ายพลเรือนให้กระชับตัวขึ้นมากกว่า การปรับเปลี่ยนในระดับโครงสร้างสำคัญจึงไม่เคยเกิดขึ้น การปรับเปลี่ยนในกระบวนการจึงเกิดขึ้นไม่ได้ เพราะแนวทางที่ยึดถือกันมาโดยตลอดก็คือแนวทางการปรับวิธีการ ใช้อำนาจระหว่างกลไกอำนาจรัฐระดับต่าง ๆ เมื่อกิจกรรมของรัฐขยายตัวมากขึ้น วิธีการแบ่ง และใช้อำนาจก็มีการทอดสายลงไปยาวขึ้น ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้คือ ลักษณะเด่นของการสร้างรัฐ (state - building) ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการรักษาและเพิ่มพูนอำนาจให้แก่กลไกของรัฐต้องรับใช้และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

การสร้างรัฐเป็นสิ่งจำเป็นต่อความคงอยู่ของรัฐ แต่การสร้างรัฐให้มีขนาดใหญ่เกินไป (oversize) มีบทบาทและอำนาจมากเกินไป รวมศูนย์และควบคุมมากเกินไป ย่อมไม่เป็นผลดีต่อการทำงานของกลไกรัฐ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงแบบโลกาภิวัตน์ (globalization) และการปรับตัวต่อพลังของประชาชนที่ต้องการมีส่วนร่วมทั้งในการเมือง และการบริหารการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการอย่างแท้จริงของกลุ่มประชาชนในระดับท้องถิ่น

การศึกษาถึงรายละเอียดของความพยายามที่จะปฏิรูประบบราชการโดยตรง จึงเพียงแต่ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า นับตั้งแต่ พ.ศ.2475 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ทั้งภายในและภายนอกอยู่ตลอดเวลาแต่การปฏิรูประบบราชการให้รับกับการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้มีอยู่เพียงครั้งเดียวคือเมื่อ พ.ศ.2475 เพราะหลังจากนั้นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกฎหมายที่ให้อำนาจแก่ระบบราชการล้วนแล้วแต่เป็นการปรับปรุงเพื่อสร้างรากฐานทางอำนาจให้แก่ระบบราชการ

กรมตำรวจเป็นหน่วยงานหนึ่งของระบบราชการไทยที่มีวิวัฒนาการมายาวนาน มีการจัดองค์กรการบริหารงานเหมือนหน่วยงานราชการทั่วไป เป็นองค์กรที่มีขนาดใหญ่มีข้าราชการตำรวจมากกว่า 2 แสนคน กรมตำรวจนั้นมีหน้าที่หลักคือการรักษาความสงบเรียบร้อย สภาสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งโครงสร้างทางสังคมการเมืองและระบบเศรษฐกิจ ทำให้กรมตำรวจจำเป็นต้องปรับปรุงองค์กรและปรับเปลี่ยนนโยบายการดำเนินงานเรื่อยมาเพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลแต่ละยุคแต่ละสมัย นอกจากนี้การบริหารงานกรมตำรวจยังได้ถูกควบคุมจากระบบบริหารและระบบนิติบัญญัติภายใต้ระบบการเมือง

กิจการตำรวจไทย¹⁴ ได้จัดตั้งขึ้นในรูปแบบระบบตำรวจแห่งชาติ (the national police system) โดยกำหนดให้กรมตำรวจขึ้นอยู่กับสังกัดการควบคุมปกครองบังคับบัญชารับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย ภายใต้หลักการบริหาร เป็นมาตรฐานอย่างเดียวกันทั่วประเทศ ทั้งในด้านการกำหนดนโยบาย กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ แผนงานปฏิบัติการกิจการตำรวจและการบริหารงานบุคคลเกี่ยวกับ ยศ ตำแหน่ง หน้าที่ เงินเดือนการบรรจุแต่งตั้ง การโยกย้าย การเลื่อนยศ ตำแหน่งเงินเดือน การฝึกอบรม ตำรวจ ส่วนตำรวจไทยได้ริเริ่มจัดตั้งขึ้นครั้งแรกเมื่อใดนั้น ยังไม่มีหลักฐานแน่ชัด เพียงแต่สันนิษฐานกันว่า กิจการที่มีลักษณะแบบตำรวจคงมีมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี¹⁵ คือ ประมาณ ปี พ.ศ.1800¹⁶

¹⁴ สำหรับประวัติของกิจการตำรวจไทย ดูรายละเอียดได้จาก เซวง แก้วไชโย, "การบริหารงานของกรมตำรวจเกี่ยวกับการควบคุมยานยนต์," (วิทยานิพนธ์แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515) หน้า 26-30 และสมศรี พรประสิทธิ์ (ร.ต.) "การบริหารงานบุคคลของตำรวจไทย," (วิทยานิพนธ์แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511), หน้า 10-15.

¹⁵ ปรัชย์ เปี่ยมสมบูรณ์, การบริหารงานตำรวจ (เอกสารประกอบการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ อันดับปีที่ 36 คณะรัฐศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2525), หน้า 201.

¹⁶ ประเสริฐ รุจิรวงศ์, พล.ต.อ., "ประวัติตำรวจยุคโบราณ," ส่งเสริมวิชาการ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (สิงหาคม 2509) : 27.

ต่อมาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยาได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดระเบียบการปกครองบ้านเมืองออกเป็น 4 เหล่า หรือที่เรียกว่า "จตุสดมภ์" ได้แก่ เวียง วัง คลัง นา พร้อมกับได้โปรดเกล้าฯ ให้มีกิจการตำรวจขึ้นในโอกาสนี้ด้วย โดยแบ่งหน่วยตำรวจออกเป็น ตำรวจพระนครบาล ตำรวจภูธร สังกัดอยู่ในกรมเวียง กับตำรวจหลวงให้ขึ้นสังกัดอยู่กับกรมวัง และในปี พ.ศ.1998 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราศักดินาของตำรวจขึ้นในทำนองเดียวกับศักดินาของข้าราชการฝ่ายอื่น ๆ จากพระบรมราชโองการนี้เป็นประจักษ์พยานชัดแจ้งแล้ว กิจการตำรวจได้ถือกำเนิดขึ้นแล้วในประเทศไทยในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา และมีเอกสารทางราชการอีกหลายอย่างแสดงว่าบุคคลที่จะเป็นตำรวจได้นั้นต้องคัดเลือกจากผู้ที่มิชาติกำเนิดสืบเชื้อสายมาจากตระกูลที่ได้ทำคุณงามความดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และต้องเป็นบุคคลที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยนับได้ว่าเป็นการวางหลักเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลเข้าปฏิบัติหน้าที่ตำรวจ ได้อย่างเหมาะสมกับภารกิจ ความรับผิดชอบตามหลักการบริหารงานบุคคลส่วนหนึ่ง¹⁷

กรมตำรวจได้วิวัฒนาการเรื่อยมา จนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นสมัยที่ประเทศไทยมีการปฏิรูปการปกครองตามแบบอารยประเทศตะวันตก การตำรวจไทยก็ได้วิวัฒนาการตามไปด้วย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่จะจัดตั้งกองตำรวจขึ้นในประเทศ เช่นเดียวกับประเทศที่เจริญแล้วทั้งหลาย พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้กัปตันแซมมวล โจเซฟ เบิดเอมส์ (Capt. Samuel Joseph Bird Ames) ชาวอังกฤษ (ซึ่งภายหลังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงรัฐวิสามัญบาลบัญชา) เป็นผู้วางโครงการจัดตั้งกองตำรวจสำหรับรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศตามแบบอย่างยุโรปเป็นครั้งแรก ใน พ.ศ.2403 กัปตันเอมส์จึงได้รับสนองพระบรมราชโองการจัดตั้งกองตำรวจขึ้นเรียกว่า "กองโปลิศ" กัปตันเอมส์ เป็นผู้บังคับกองโปลิศเป็นคนแรก กองตำรวจนี้เป็นกองเล็ก ๆ โดยมากจ้างพวกแขกมาลาญ แขกอินเดีย มาเป็นพลตำรวจ¹⁸ แต่เนื่องจากเหตุการ์ทางการเมืองระหว่างประเทศสมัยนั้นเป็นยุคที่อังกฤษ ฝรั่งเศส โปรตุเกส ฮอลันดา กำลังแข่งขันกันหาเมืองขึ้นในทวีปเอเชีย แม้ว่าประเทศไทยไม่ถึงกับต้องเสียเอกราช แต่ก็ต้องเสียดินแดนบางส่วนไป การจัดระเบียบการ

¹⁷ ประเสริฐ เมฆมณี, ตำรวจและกระบวนการยุติธรรม : คู่มือสร้างเสริมความก้าวหน้าของตำรวจ พนักงานสอบสวน นักกฎหมาย นักการศึกษาและสิ่งทีประชาชนควรรู้ (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, 2523), หน้า 61-62.

¹⁸ ธีรบุญ จัดตาริส, พล.ต.ต., "ประวัติกัปตันเบิดเอมส์," เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.ต.ท.ซี.เอส.ฟอร์ตี (พระนคร : โรงพิมพ์สว่างศิลป์, 2510), หน้า 62.

ปกครองประเทศขณะนั้นจึงพุ่งเป้าไปในด้านป้องกันประเทศเป็นส่วนใหญ่ นโยบายการตำรวจจึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับนโยบายการเมืองระหว่างประเทศ และการทหารด้วย¹⁹

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงขยายงานตำรวจนครบาล โดยทรงโปรดเกล้าฯ ให้นาย เอ.เอ.ยาดิน (A.J.Jadine) ชาวอังกฤษมาช่วยงานอีกคนหนึ่ง นอกจากนั้นได้ทรงจัดตั้งตำรวจภูธรขึ้นในรูปทหารโปลิศ เมื่อ พ.ศ.2419 สำหรับเป็นกำลังรักษาความสงบเรียบร้อยในส่วนภูมิภาค และให้สามารถปฏิบัติการทางทหารได้ด้วย โดยได้ทรงว่าจ้างนาย ยี.เชา (G.Schau) ชาวเดนมาร์ก มาเป็นผู้วางโครงการ ผู้บังคับบัญชา ส่วนมากโอนมาจากทหาร ต่อมาใน พ.ศ.2420 ได้เปลี่ยน "กองทหารโปลิศ" เป็น "กรมกองตระเวนหัวเมือง" จนถึง พ.ศ.2440 ได้ทรงตั้ง กรมตำรวจภูธร ขึ้นแทน โดยมีพลตรี พระยาวาสุเทพ (G.Schau) เป็นเจ้ากรมตำรวจภูธร ในระยะแรกกำลังพลใช้ตำรวจจ้าง ต่อมาเมื่อทางทหารได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ทางตำรวจภูธรก็ได้ขออนุมัติใช้กฎหมายฉบับนี้ เมื่อ พ.ศ.2448 เกณฑ์คนเข้าเป็นตำรวจเช่นเดียวกัน เมื่อได้จัดตั้งกรมตำรวจภูธรขึ้นแล้ว ก็ได้พยายามขยายการตำรวจไปยังหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคตามลำดับ เพื่อให้มีกำลังตำรวจสำหรับป้องกันปราบปรามโจรผู้ร้าย อำนวยความร่มเย็นเป็นสุขให้แก่ประชาชน กล่าวคือ

- พ.ศ.2440 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลปราจีนบุรี
  - พ.ศ.25441 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลกรุงเก่า
  - พ.ศ.2442 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลนครชัยศรี นครราชสีมา ราชบุรี พายัพ
- จัดตั้งกองตระเวนรักษาทางรถไฟสายเหนือขึ้น มีหน้าที่เช่นเดียวกับกองตระเวนรักษาทางรถไฟสาย นครราชสีมาซึ่งได้จัดตั้ง เมื่อ พ.ศ.2437
- พ.ศ.2443 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลอุดร นครสวรรค์ และจัดตั้งกองตระเวนรักษาทางรถไฟสายเพชรบุรีขึ้นอีกกองหนึ่ง
  - พ.ศ.2444 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลนครศรีธรรมราช ปัตตานี พิษณุโลก
  - พ.ศ.2445 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลอิสาน
  - พ.ศ.2447 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลชุมพร
  - พ.ศ.2448 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลเพชรบูรณ์
  - พ.ศ.2449 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมณฑลจันทบุรี

¹⁹ ผนว โสติพิพันธ์, พ.ต.ต., เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่อง "ประวัติของกรมตำรวจไทย," บรรยายที่กองกำกับการโรงเรียนนายร้อยตำรวจ, 2506, หน้า 2.

- พ.ศ.2451 จัดตั้งกองตำรวจภูธรมหาดไทย²⁰

นอกจากนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับตำรวจภูธร ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนนายร้อยตำรวจภูธรขึ้นที่จังหวัดนครราชสีมาใน พ.ศ.2444 เพื่อผลิตนายตำรวจออกมารับราชการตำแหน่งผู้บังคับหมวดในส่วนภูมิภาค ต่อมาใน พ.ศ.2447 ได้ย้ายมาตั้งที่ตำบลห้วยจรเข้ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ซึ่งถือว่าเป็นต้นกำเนิดของโรงเรียนนายร้อยตำรวจปัจจุบัน

ทางด้านตำรวจนครบาล ได้จัดตั้งโรงเรียนตำรวจขึ้นฝึกอบรมตำรวจ ซึ่งได้รับการคัดเลือกเข้ารับราชการตามพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร เมื่อ พ.ศ.2450 และได้ตั้งโรงเรียนนายหมวด สำหรับฝึกอบรมผู้ที่จะแต่งตั้งเป็นนายร้อยตำรวจตำแหน่งรองสารวัตรอีกด้วย²¹

มีข้อน่าสังเกตว่ากิจกรรมในยุคนี้อยู่กับกระทรวง 2 กระทรวง คือ ตำรวจนครบาลขึ้นอยู่กับกระทรวงนครบาล แต่ตำรวจภูธรขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย เพิ่งจะรวมเป็นกรมเดียวกันภายใต้บังคับบัญชาของอธิบดีกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ.2458 ด้วยเหตุนี้กรมตำรวจจึงถือว่วันที่ 13 ตุลาคม ของทุกปี เป็นวันตำรวจจนถึงทุกวันนี้²²

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หลักการใหญ่ของกิจการตำรวจไทยคงดำเนินการตามแนวที่ได้วางไว้ในรัชกาลที่ 5 จะมีการปรับปรุงบ้างเพียงเล็กน้อย กล่าวคือ ได้ขยายกิจการตำรวจไปยังหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคมากยิ่งขึ้น ได้ว่าจ้างนายอิริคเซนต์ เอ. ลอซัน (Mr.Erik Siant J. Lawson) ชาวอังกฤษเข้ามาช่วยวางโครงการทางด้านตำรวจนครบาล และได้จัดตั้งจเรตำรวจและตำรวจส่วนกลางขึ้นเพื่อช่วยเหลือตำรวจท้องที่ จเรตำรวจมีหน้าที่ตรวจราชการฝ่ายปกครอง รวมตลอดถึงระเบียบการงานในอำเภอ²³

สำหรับการจัดตั้งตำรวจส่วนกลาง (คือที่มาของตำรวจสอบสวนกลางปัจจุบัน) เพื่อช่วยเหลือตำรวจท้องที่ในด้านการสืบสวนสอบสวน การปราบปราม และทางวิทยาการนั้นปรากฏว่าทาง

²⁰ ประเสริฐ รุจิรวงศ์, พล.ต.อ., กรมตำรวจไทย แนวคำบรรยายแก่นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ชุดที่ 8 (พระนคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, 2508), หน้า 3-4.

²¹ ประเสริฐ รุจิรวงศ์, พล.ต.อ., กรมตำรวจไทย, แนวคำบรรยายแก่นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ชุดที่ 8 (พระนคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, 2508), หน้า 4-5.

²² Shalonglap Davivongsa, "The Rationale For Centralization in The Thai Police Department" (Unpublished Master's Thesis, Michigan State University, 1965), p.84.

²³ แ้ว สโตธิพันธุ์, พ.ต.ต., เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่อง "ประวัติของกรมตำรวจไทย," หน้า 4.

ตำรวจภูธรมีตำรวจส่วนกลางเป็นหน่วยช่วยเหลือ ทางตำรวจนครบาลมีตำรวจกองพิเศษเป็นหน่วยช่วยเหลือ สำหรับหน่วยตำรวจที่มีหน้าที่อย่างตำรวจสันติบาลในปัจจุบันนั้น เรียกว่าตำรวจภูบาล²⁴

กรมตำรวจในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ.2475 กิจการตำรวจก็ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย ตามประกาศเสนาบดี กระทรวงมหาดไทย เรื่องการแบ่งส่วนราชการตำรวจ พ.ศ.2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อกรมตำรวจเป็น “กรมตำรวจ” โดยมีประกาศเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเรื่อง การแบ่งส่วนราชการกรมตำรวจ 2475 จึงแบ่งกิจการกรมตำรวจออกเป็น 4 ส่วน คือ²⁵

ส่วนที่ 1 หน่วยส่วนกลางและสำนักบริหารของอธิบดีกรมตำรวจ มีกองขึ้นตรง 6 กอง คือ กองกลาง กองบัญชี กองตระเวน กองคดี กองตรวจคนเข้าเมือง และกองทะเบียนกลางขึ้นตรงต่ออธิบดีกรมตำรวจ

ส่วนที่ 2 ตำรวจนครบาลแบ่งออกเป็น 3 ภาค คือ ตำรวจนครบาลเหนือ ตำรวจนครบาลใต้ และตำรวจนครบาลธนบุรี แต่ละภาคมีผู้บังคับบัญชาควบคุมส่วนต่าง ๆ

ส่วนที่ 3 ตำรวจภูธร แบ่งออกเป็น 4 ภาค คือ ตำรวจภูธรภาคกลาง ตำรวจนครบาลใต้ และตำรวจภูธรภาคตะวันออก และตำรวจภูธรภาคเหนือ การควบคุมบังคับบัญชาแต่ละภาคอยู่ภายใต้ผู้บังคับบัญชา

ส่วนที่ 4 ตำรวจสันติบาล ซึ่งเป็นหน่วยที่ตั้งเพื่อทำงานตำรวจภูบาล ตำรวจภูธรกลาง และตำรวจนครบาลพิเศษเข้าด้วยกัน ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้บังคับการในภายหลังตำรวจสันติบาลได้ขยายงานออกเป็นกองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง

หลังจากนั้น ได้มีการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมตำรวจหลายฉบับ เพื่อเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยส่งเสริมให้การบริหารกรมตำรวจสามารถสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม และมีความเหมาะสมกับสภาพความจำเป็นของบ้านเมือง

²⁴ ประเสริฐ รุจิรวงศ์, พล.ต.อ., กรมตำรวจไทย, หน้า 6.

²⁵ เรื่องศักดิ์ จริตเอก, ร.ต.อ., “ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย ของข้าราชการตำรวจสัญญาบัตรที่ปฏิบัติหน้าที่ในกองบังคับการตำรวจสันติบาล,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิตภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 71.

อนึ่ง นับตั้งแต่กรมตำรวจได้ปรับปรุงการบริหารงานของกรมตำรวจเป็นปีกแผ่น ตั้งแต่ พ.ศ.2458 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันได้มีผู้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจรวมจำนวน 25 นาย ปรากฏรายพระนามและรายนาม ดังต่อไปนี้²⁶

- พ.ศ.2458 - 2472 พลโทพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าคำรบ
- พ.ศ.2452 - 2475 พลตำรวจโทพระยาอธิกรณ์ประกาศ (หลุย จาติกวณิชย์)
- พ.ศ.2475 - 2476 พลตำรวจเอกพระยาบุเรศ ผดุงกิจ (รวัย พรหมโมบล)
- พ.ศ.2476 - 2479 พลตำรวจเอกพระยาอนุสรณ์ธรรการ (จ่าง วัจนะพุกกะ)
- พ.ศ.2479 - 2488 พลตำรวจเอกหลวงอดุลย์ เดชจรัส (บัตร์ พึ่งพระคุณ)
- พ.ศ.2488 - 2489 พลตำรวจโทพระรามอินทรา (ดวง รามอินทรา)
- พ.ศ.2489 - 2490 พลตำรวจตรีพระพิจารณพลกิจ (พิจารณ ดุลละล้มพะ)
- พ.ศ.2490 - 2490 พลเรือตรีหลวงสังวรณัฐทกิจ (สังวร สุวรรณชีพ)
- พ.ศ.2490 - 2494 พลตำรวจเอกหลวงชาติตระการโกศล (เจียม ลิ้มปชาติ)
- พ.ศ.2494 - 2500 พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์
- พ.ศ.2500 - 2502 พลตำรวจเอกไสว ไสวแสนยากกร
- พ.ศ.2402 - 2506 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
- พ.ศ.2506 - 2515 พลตำรวจเอกประเสริฐ รุจิรวงศ์
- พ.ศ.2515 - 2516 จอมพลประภาส จารุเสถียร
- พ.ศ.2516 - 2518 พลตำรวจเอกประจวบ สุนทรางกูร
- พ.ศ.2518 - 2519 พลตำรวจเอกศรีสุข มหิทรเทพ
- พ.ศ.2519 - 2521 พลตำรวจเอกมนต์ชัย พันธุ์คงชื่น
- พ.ศ.2524 - 2525 พลตำรวจเอกสุรพล จุลละพราหมณ์
- พ.ศ.2525 - 2530 พลตำรวจเอกณรงค์ มหานนท์
- พ.ศ.2530 - 2532 พลตำรวจเอกเภา สารสิน

²⁶ เรื่องศักดิ์ จริตเอก, ร.ต.อ., "ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย ของข้าราชการตำรวจสัญญาบัตรที่ปฏิบัติหน้าที่ในกองบังคับการตำรวจสันติบาล," (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิตภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 71-72. และโปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อนันต์ เสนาพันธ์ มนัส สัตยารักษ์ และ วราสิทธิ์ สุมณ, อันตราาย อ.ตร.... (กรุงเทพ : โรงพิมพ์โพธิ์สามต้น, 2517), หน้า 16-55.

- พ.ศ.2533 - 2534 พลดำรวจเอกแสง วีรสวัสดิ์
- พ.ศ.2534 - 2536 พลดำรวจเอกสวัสดิ์ อมรวีวัฒน์
- พ.ศ.2536 - 2537 พลดำรวจเอกประทีน สันติประภาพ
- พ.ศ.2537 - 2539 พลดำรวจเอกพจน์ บุญยจินดา
- พ.ศ.2539 - ปัจจุบัน พลดำรวจเอกประชา พรหมนอก

บทบาททางการเมืองของตำรวจตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ.2475-2490

เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยที่มีความสำคัญมากที่สุดในการเริ่มต้นของกระบวนการทางการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยในสังคมไทย²⁷ โดยที่ตำรวจไทยมีบทบาทอย่างชัดเจนในส่วนของกลไกของรัฐ (state machine) และกลไกทางการเมือง (political machine) ของรัฐบาลผู้ปกครองประเทศภายใต้ระบอบการเมืองการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชในเวลานั้น

ในฐานะกลไกทางการเมือง ตำรวจเป็นเครื่องมือในการเมืองที่มีความสำคัญมากในการต่อต้านยึดอำนาจรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในพระนคร ในขณะที่คณะราษฎรผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองในปี พ.ศ.2475 ได้วางแผนและดำเนินการยึดอำนาจรัฐอย่างฉับพลัน โดยในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เวลา 4 นาฬิกาเศษ คณะปฏิวัติหน่วยหนึ่ง มีหลวง โกวิท อกภัยวงศ์ (คง อกภัยวงศ์) เป็นหัวหน้าร่วมด้วย นายประยูร ภมรมนตรี นายวิลาศ โอสถานนท์ นายประจวบ บุญรอด กับมี ร.อ.หลวงนิเทศ กลกิจ ร.น.(กลาง โรจนเสนา) กับนายทหารเรืออีก 2-3 คน ได้เข้ายึดที่

²⁷โปรดดูรายละเอียดใน ประหยัด หงษ์ทองคำ, บทที่ 1 วิวัฒนาการการปกครองไทย, ใน การเมืองและการปกครองไทย, จรุง สุภาพ, บรรณาธิการ (พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2525), หน้า 34-44, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, "ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475," ใน 23 ตุลาคม, บุญยงค์ ชาญเขียวชิงชัย, สารานุกรม (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์ต, 2523) หน้า 44-52, Thawatt Mokarapong, *History of the Thai Revolution*, (Bangkok : Chalermnit, 1972) ; เกียรติชัย พงษ์พานิชย์, ปฏิวัติ 2475 (พระนคร : แพรวิทยา, 2514) ประยูร ภมรมนตรี, บันทึกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 (สำนักพิมพ์บูรพา แดง, 2518), ชัยอนันต์ สมุทรวณิช และชัตติยา กรรณสูตร, เอกสารการเมืองการปกครองไทย (โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2518)

ทำการไปรษณีย์กลาง (ขณะนั้นอยู่ที่วัดเลียบ) ตัดสายโทรศัพท์ขาดสะบั้นลงการสื่อสารโทรศัพท์ในพระนคร ได้หยุดชะงักลงแต่ในบัดนั้น²⁸ นับเป็นการตัดการติดต่อสื่อสาร (communication) อันเป็นหัวใจสำคัญในการช่วยเหลือเพื่อการต่อต้านการยึดอำนาจรัฐของคณะราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัดสายการสั่งการบังคับบัญชาหน่วยกำลังพล ไม่ว่าจะเป็นการทหารหรือตำรวจของรัฐบาล

แผนการที่สำคัญของคณะราษฎร ก็คือ การยึดสถานที่สำคัญของทางราชการ และจับกุมตัวบุคคลสำคัญฝ่ายรัฐบาล โดยมีการจัดกำลังยึดลานพระบรมรูปทรงม้า คลังแสงสรรพาวุธของกรมทหารม้ารักษาพระองค์²⁹ พระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งได้ถูกดัดแปลงเป็นกองบัญชาการของคณะปฏิวัติ สถานีหัวลำโพง สถานีวิทยุ ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข พระบรมมหาราชวัง วังปารุสกวัน กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ฯลฯ พร้อมกันนั้นได้มีการเชิญตัวบรรดาเจ้านายและบุคคลสำคัญนำมาไว้เป็นตัวประกัน ณ พระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นจำนวนมากหลายท่านด้วยกัน อาทิ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ประธานอภิรัฐมนตรีสภา และเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ อภิรัฐมนตรี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต อภิรัฐมนตรี พลโท พระยาสิทธิราช เดโชชัย เสนาธิการทหารบก พลตรี พระยาเฉลิมอากาศ เจ้ากรมอากาศยาน นายพลตำรวจโท พระยาอธิกรณ์ประกาศ อธิบดีกรมตำรวจ ซึ่งนับเป็นผู้ที่มีกำลังตำรวจในบังคับบัญชา สามารถต่อต้านฝ่ายคณะราษฎรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้คณะราษฎรต้องชิงลงมือกระทำการจับกุมเสียก่อน

ในการเข้าทำการควบคุมตัวบุคคลสำคัญฝ่ายรัฐบาล ได้รับการต่อต้านจากเจ้าหน้าที่ตำรวจพอสมควร กล่าวคือ ในการเชิญเสด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ณ วังบางขุนพรหม (ปัจจุบันเป็นที่ทำการของธนาคารแห่งประเทศไทย) ในตอนเช้าวันนั้น ได้มีการยิงกันในตอนแรกก็เล็กน้อย เนื่องจากเมื่อกำลังของคณะปฏิวัติ ภายใต้การนำของพระศาสน์ แรกไปถึงนั้น ได้มีนายตำรวจผู้หนึ่งคือ

²⁸ เสทีอน ศุภโสภณ, ประวัติศาสตร์ไทย ฉบับพัฒนาการ เล่ม 2 (พิมพ์ครั้งที่ 6, พระนคร : อักษรเจริญทัศน์, 2512) หน้า 317.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 318.

พระอาสาพลนิกรได้ชักปืนพกกยิงเข้ามาในกลุ่มคณะปฏิวัติก่อน ฝ่ายปฏิวัติจึงช่มขวัญโดยรวบปืนกลตอป แต่ไม่มีผู้ใดเป็นอันตราย³⁰ การดำเนินการต่าง ๆ ของคณะราษฎรค่อนข้างจะราบรื่น ปราศจากการนองเลือด สูญเสียชีวิต³¹

การที่คณะราษฎรสามารถยึดอำนาจได้อย่างเด็ดขาด ก็เนื่องจากความรอบคอบรัดกุมของบรรดาผู้นำคณะ ทั้งนี้ก่อนหน้าการยึดอำนาจ คณะราษฎรต้องเผชิญกับการติดตามของตำรวจ จนทำให้ต้องเพิ่มความระมัดระวังอย่างมาก ดังที่พระยาทรงสุรเดชผู้ก่อการคนหนึ่งได้กล่าวว่า "การทำรายละเอียดในกระดาษก็ไม่มี เพราะไม่แน่ใจว่าตำรวจจะมาค้นบ้านเมื่อใด จึงคิดแต่ส่วนสำคัญ ๆ ไว้แต่ในตัวเท่านั้น³² และมุ่งควบคุมกำลังทหารให้ได้ กล่าวคือ "ถ้ารวบรวมทหารในกรุงเทพฯ ได้เป็นส่วนมากและบังคับทหารนั้นไว้ได้แล้ว การปฏิวัติก็ต่อสำเร็จ เพราะอำนาจอยู่ที่ทหารเท่านั้น ตำรวจและราษฎรในกรุงเทพฯ จะไม่ทำอะไรเลย³³

อย่างไรก็ตาม กำลังตำรวจได้กลายเป็นกลไกทางการเมืองที่ผู้นำคณะราษฎรได้ใช้ในการดำเนินการทางการเมืองเพื่อการรวบรวมอำนาจให้เป็นปึกแผ่น (consolidation of power) ภายหลังการครอบครองอำนาจรัฐเรียบร้อยแล้ว

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองในปี พ.ศ.2475 คณะราษฎรสามารถยึดกุมอำนาจทางการเมืองไว้โดยสิ้นเชิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากการขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) หัวหน้าคณะราษฎรในปี พ.ศ.2476 พ.ต.อ.พระยาอนุสรณ์ ฐุการในฐานะตำรวจอาชีพได้ดำรงตำแหน่ง อ.ตร.ร่วมสมัยในขณะที่พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น ระยะนี้มีเหตุการณ์ที่ทำให้สภาของตำรวจอาชีพต้องถูกอำนาจทางการเมืองเข้าครอบงำอย่างเด่นชัด เพราะฐานะของคณะราษฎรที่ถูกรบกวนทำลายมากขึ้น เช่น ปฏิกริยาอันเหตุมาจากสูญเสียอภิสิทธิ์ของฝ่ายเจ้าทำที่อันกระด้างกระเดื่องของพระยามโนฯ หรือเหตุการณ์

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 320. โปรดดูเพิ่มเติมใน ชาติชาย พนนานนท์, "การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย พ.ศ.2475," ใน การปฏิวัติครั้งสำคัญของโลก, วุฒิชัย มูลศิลป์ และโกวิท วงศ์สุรวัฒน์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526), หน้า 282-285.

³¹ เสถียร ศกุนุต, ประวัติศาสตร์ไทย ฉบับพัฒนาการ เล่ม 2, หน้า 320.

³² ชาติชาย พนนานนท์, "การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย พ.ศ.2475," หน้า 285.

³³ พระยา ทรงสุรเดช, "การปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475," ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย (สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ผู้รวบรวม : มิตรนราการพิมพ์, 2516), หน้า 107.

ที่เด่นชัดก็คือ กบฏบวรเดช ในเดือนตุลาคม 2476 เป็นต้น ได้ทำให้คณะราษฎรต้องวางแผนระแวงระวังภัย และปราบปรามผู้ขัดแย้งต่ออำนาจของตนยิ่งขึ้น³⁴

กรณีที่มีความสำคัญทางการเมืองในประวัติศาสตร์ไทย ก็คือ การใช้พระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พ.ศ.2476 ซึ่งเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการต่อต้านการปกครองของคณะราษฎร อันเป็นการใช้อำนาจที่เป็นลักษณะค่อนข้างเป็นเผด็จการอย่างมาก ทั้งนี้เพราะด้านบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญคณะราษฎรสามารถที่จะกำจัดฝ่ายตรงข้ามที่มีความเห็นที่ไม่ยินยอม หรือไม่ยอมรับในรูปแบบการปกครองของคณะราษฎรได้อย่างเต็มที่ และมีความถูกต้องชอบธรรมทางการเมือง (political legitimacy) ความตอนหนึ่งแห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้มีดังต่อไปนี้

มาตรา 3 ผู้ใดกระทำการด้วยประการใด ๆ เป็นปรักษต่อหรือเพื่อให้ประชาชนเสื่อมความนิยม หรือหวาดหวั่นต่อการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม แม้การกระทำดังกล่าวมาแล้วจะเป็นเพียงการคบคิด หรือทำความตกลง หรือจะเตรียมการก็ตาม ท่านว่าผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษตั้งแต่สามปีจนถึงยี่สิบปี หรือปรับตั้งแต่ 500 บาท จนถึง 5,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 4 เพื่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน เมื่อเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทย รายงานว่า บุคคลใดดำเนินการอันจะเป็นเหตุก่อให้เกิดความผิดตามมาตรา 3 ข้างต้น ให้กระทรวงมหาดไทยส่งเรื่องให้คณะกรรมการ ซึ่งคณะรัฐมนตรีจะได้แต่งตั้งขึ้นเพื่อไต่สวนวินิจฉัย ถ้าเห็นว่ามิมีมูลก็ให้ทำความเห็นเพื่อให้บุคคลนั้นอยู่ภายในเขตอันมีกำหนดได้เป็นเวลาไม่เกินสิบปีและให้กระทรวงมหาดไทย มีอำนาจสั่งการให้เป็นไปตามความเห็นนั้น

มาตรา 6 บุคคลที่ถูกสั่งให้อยู่ภายในเขตอันมีกำหนด และได้ไปอยู่ในเขตนั้นตามคำสั่งแล้ว ภายหลังอาจร้องขอให้กระทรวงมหาดไทยดำริที่จะเพิกถอนคำสั่งเช่นว่ามาแล้วนั้น เมื่อยอมรับรองว่า

1. จะไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ
2. จะเผยแพร่สนับสนุนด้วยความบริสุทธิ์ใจ ซึ่งการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ³⁵

³⁴ พระยาทรงสุรเดช, "การปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475," ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย (สมาคม นักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ผู้รวบรวม : มิตรนราการพิมพ์, 2516), หน้า 104. โปรดดูเพิ่มเติมในชาติชาย พถมานานนท์ "การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย พ.ศ.2475," : หน้า 253-284.

³⁵ ชวลิต ทรงกิตติ, "การต่อสู้ทางการเมืองของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ (พ.ศ.2475-2490), (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 110.

ในกรณีนี้ คณะราษฎรได้ใช้กำลังตำรวจเพื่อทำการควบคุมปรักษ์ทางการเมือง (political opposition) โดยในวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ.2477 ได้มีการจับกุมกบฏจำนวน 16 คน และได้ทำการตั้งข้อหาบุคคลเหล่านั้นในฐานะที่เป็นกบฏ ล้มล้างรัฐธรรมนูญและได้ตัดสินพวกกบฏ โดยเนรเทศไปอยู่ในขอบเขตที่กำหนดจำนวน 7 คน โดยตั้งแต่ 5 ปี ถึง 7 ปี³⁶

ดังนั้น กรมตำรวจจึงเริ่มกลายเป็นจุดกำลังสำคัญอีกจุดหนึ่ง ที่ฝ่ายการเมืองจะต้องขอความร่วมมือ พร้อมทั้งพยายามปรับปรุงกรมตำรวจให้ก้าวหน้าขึ้น ได้มีการโอน หลวงอดุลย์ เดชจรัส จาก ทหารการเมืองยศพันตรีมากินตำแหน่ง รอง อ.ตร. พร้อมกับไทย์ศ พ.ต.ท.ในสมัยของ พ.ต.อ.พระยา-อนุสรณ์ธรรการนี้เอง นอกจากนี้แล้วหลวงอดุลย์ เดชจรัส ก็ได้มีการโยกย้ายทหารจำนวนมากมาเป็น ตำรวจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากกรณีกบฏวระเดช ทำให้ระบบทหารมีส่วนครอบงำระบบตำรวจ เพื่อนำไปใช้หาหลักฐานสอบสวน จับกุมได้อย่างดีและรวดเร็ว ทันใจ และจากอำนาจครอบงำทางการเมืองนี้ หลวงอดุลย์ เดชจรัสที่มีอำนาจอันยิ่งใหญ่จากอำนาจทางการเมือง³⁷ ก็สามารถควบคุมกำกับกำลังตำรวจได้อย่างมีประสิทธิภาพ³⁸ เพื่อการผดุงรักษาอำนาจของคณะราษฎร จนในที่สุดหลวงอดุลย์ เดชจรัส ก็เข้าดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ และได้ควบคุมบังคับบัญชากำลังตำรวจอยู่กว่า 9 ปี

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว จึงเป็นการเข้าครอบงำการบริหารงานของตำรวจโดยฝ่ายการเมือง โดยมีผู้นำทางการเมืองเป็นผู้เข้าทำการควบคุมบังคับบัญชา กำลังตำรวจ และใช้กำลังตำรวจเป็นเครื่องมือทางการเมืองในการต่อสู้ ปรามปรามปรักษ์ทางการเมือง ซึ่งปรากฏว่ามีการกวาดล้างอย่างรุนแรงในช่วงที่หลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีหลวงอดุลย์ เดชจรัส เป็นอธิบดีกรมตำรวจ

การเข้ามามีอำนาจของทหารในกรมตำรวจดังกล่าวทำให้กรมตำรวจขาดเอกภาพในการบังคับบัญชา ขาดความอิสระภาพ (autonomy) โดยเฉพาะตำรวจสันติบาลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับเสถียรภาพทางการเมืองโดยตรง ได้ตกเป็นเครื่องมือทางการเมืองของผู้นำทางการเมืองที่ขึ้นมามีอำนาจ เพื่อปรามปรามผู้ทำตัวเป็นปรักษ์ต่อรัฐบาล และผู้ที่ถูกสงสัยว่าจะเป็นภัยต่อรัฐบาลหลักฐานเชิงประจักษ์ได้ปรากฏอย่างเด่นชัดในช่วงระยะเวลาที่ พ.ต.อ.หลวงอดุลย์ เดชจรัส ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ (2479-2488) ปรากฏว่าได้มีการประชุมปรึกษาระหว่าง พ.อ.พระยาพหลฯ นายกรัฐมนตรี พ.อ.หลวงพิบูล

³⁶ ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญบทกฎหมายและเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519), หน้า 278-279.

³⁷ วิเทศกรณีย์ (นามแฝง), ประวัติศาสตร์ชาติไทย (พระนคร : ศิลปบรรณการ, 2512), หน้า 458-460.

³⁸ อนันต์ เสนาพันธ์, มนัส สัตยารักษ์ และวรสิทธิ์ ลูมน, อันตราย อ.ตร. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โพธิสามต้น, 2517), หน้า 22-23.

สงคราม และหลวงอดุลย์ เดชจรัส กับนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ ณ ที่ทำการสันติบาลหลายครั้งหลายหน³⁹ และในวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2481 กรมตำรวจได้สั่งเตรียมหน่วยคอมมานโด และกองตำรวจสันติบาล รวมกำลังนายตำรวจและนายสิบตำรวจประมาณ 100 คน พร้อมอาวุธครบมือ เพื่อแยกย้ายทำการจับกุม ผู้ต้องสงสัย⁴⁰ ซึ่งผู้ต้องหาดีการเมืองชุดนี้ประกอบด้วย พลโทพระยาเทพหัสดิน พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ พระวุฒิมาคภักดี ร.ต.หลวงภักดีภูมิวิภาค ร.ท.เผ่าพงศ์ เทพหัสดินฯ นายพุดพันธ์ เทพหัสดิน พ.ต.อ.พระสิทธิเรืองเดชพล พ.ต.พระสุวรรณชิต นายมังกรสามเสน⁴¹ นอกจากนั้นยังได้มีการจับกุม หลวงสงครามวิจารณ์ ร.ท.ณ.เณร ตาละลักษณ์ ร.อ.ขุนคลี่ พลพฤษ์ และ ร.ต.อ.น้อย เทวคุปต์ เป็นต้น⁴² ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่หลวงพิบูลสงครามถูกลอบยิง เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2481 นายสี บุญตา ใช้ปืนยิงภายในบ้านพักกรมทหารบางซื่อ⁴³ อันเป็นสาเหตุให้มีการกวาดล้างจับกุม “ฝ่ายตรงข้าม” ผู้สงสัยว่าวางแผนประทุษร้ายหลวงพิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2481 ผู้ต้องหาที่ถูกจับกุมในคดีนี้มีทั้งหมด 51 คน ซึ่งต่อมาได้ถูกส่งฟ้องศาลพิเศษ และศาลพิเศษได้พิพากษา เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2482 ให้ประหารชีวิตจำเลย 18 คน อาทิเช่น นายสี บุญตา ร้อยโท ณ.เณร ตาละลักษณ์ และจำคุกตลอดชีวิต นายพลโทพระยาเทพหัสดิน กรมขุนชัยนาทนเรนทร และนายพันเอกหลวงชำนาญยุทธศิลป์ ศาลพิเศษดังกล่าวนี้⁴⁴ มีนายพันเอก หลวงพรหมโยธี เป็นประธานกรรมการ และมีกรรมการอีกคือ นายพันเอก

³⁹ เรื่องศักดิ์ จริตเอก, ร.ต.อ., “ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยของข้าราชการตำรวจชั้นสัญญาบัตร ที่ปฏิบัติหน้าที่ในกองบังคับการตำรวจสันติบาล,” : หน้า 78.

⁴⁰ พายัพ โรจนวิภาค, ยุคหมิมพ์ (สมุทราสาร : สำนักพิมพ์สอ เสภาบุตร, 2515), หน้า 27 อ้างถึงใน ร.ต.อ. เรื่องศักดิ์ จริตเอก, “ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยของข้าราชการตำรวจชั้นสัญญาบัตร ที่ปฏิบัติหน้าที่ในกองบังคับการตำรวจสันติบาล,” : หน้า 78.

⁴¹ สว่าง ลานเหลือ, 37 ปีแห่งการปฏิวัติ (โพธิ์สามต้นการพิมพ์, 2512), หน้า 35-36 อ้างใน ร.ต.อ. เรื่องศักดิ์ จริตเอก, “ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยของข้าราชการตำรวจชั้นสัญญาบัตร ที่ปฏิบัติหน้าที่ในกองบังคับการตำรวจสันติบาล,” : หน้า 38-39.

⁴² พายัพ โรจนวิภาค, ยุคหมิมพ์, หน้า 37 อ้างถึงใน ร.ต.อ. เรื่องศักดิ์ จริตเอก, “ความรู้ความเข้าใจ,” : หน้า 79.

⁴³ สุภัญญา ตีระวนิช, หนังสือพิมพ์ไทย จากปฏิวัติ 2475 สู่อุบัติ 2516 (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2526), หน้า 29.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน

ประจันปัจจนึก นายพันเอก ขจรเนติยุทธ นายพันเอก วิชัยยุทธ เดชาคณี นายพันตรี นรินทร์ชัย นายพันตรี อัมพร ศรีไชยยันต์ พระมณูเวทย์วิมลนาถ รักตะประจิตธรรมจรัส ศรีวิกรมมหาพิศัย สารนิติปัญญา นิติธารณ์พิเศษ⁴⁵

นอกจากบทบาทในคดีการเมืองแล้ว ตำรวจในยุคสมัยของหลวงอดุลย์ เดชจรัส ยังตอบสนองต่อนโยบายชาตินิยม (nationalism) ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อนโยบายรัฐนิยม เพื่อที่จะสร้างความเป็นชาตินิยม และความเป็นชาตินิยมนี้จะมารวมศูนย์ที่รัฐ กล่าวคือ รัฐเป็นตัวแทนของชาติและประชาชนในการที่จะรักษาผลประโยชน์ของชาติโดยส่วนรวม ซึ่งจะทำให้รัฐมีบทบาทและอำนาจสูงขึ้น ความคิดนี้เรียกว่า รัฐนิยม (statism) นั้นหมายความว่า นโยบาย "รัฐนิยม" หลวงพิบูลย์ มีองค์ประกอบทางความคิดสำคัญ 2 ประการด้วยกัน กล่าวคือ nationalism และ statism⁴⁶

นอกจากการประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยรัฐนิยม ฉบับที่ 10 เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทยแล้ว ในเดือนเมษายน 2485 ตำรวจยังได้จับกุมผู้กระทำผิดหลายราย เสียเงินค่าปรับรายละ 6 บาท ในข้อหากระทำผิด พ.ร.บ.บำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ คือ นุ่งใส่รองเท้าหนังลายชายในท้องถนนหลวง⁴⁷ ในลักษณะนี้ตำรวจจึงมีบทบาทในการเป็นกลไกของรัฐบาล ในการจำกัดสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของประชาชน เนื่องจากบรรดาชนชั้นผู้นำทางการเมืองการทหารในเวลานั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวหลวงพิบูลสงคราม ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากมุสโสลินีและฮิตเลอร์⁴⁸ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบการควบคุมตำรวจของรัฐบาลเผด็จการ นิยมเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า รัฐตำรวจ (the police state) นับเป็นการควบคุมตำรวจอย่างเข้มงวด กวดขันภายใต้ระบบองค์การตำรวจลับ (secret police organization) เพื่อมุ่งหวังให้ตำรวจปฏิบัติหน้าที่คุ้มครอง รักษาความปลอดภัย และความมั่นคงให้แก่ รัฐบาลเผด็จการอย่างกว้างขวางโดยไม่จำกัดอำนาจ ขอบเขตปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจ เพื่อหวังผลประโยชน์ทางการเมืองเป็นสำคัญ ดังเช่น การปฏิบัติการตำรวจลับเกสตาโปของรัฐบาลฟาสซิสต์นาซีเยอรมัน (the Gestapo of Nazi

⁴⁵ กนก วงษ์ตระหงาน, การเมืองในระบบประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 82.

⁴⁶ สุกัญญา ตีระวนิช, หนังสือพิมพ์ไทย จากปฏิวัติ 2475 สู่ปฏิวัติ 2516, หน้า 27.

⁴⁷ กนก วงษ์ตระหงาน, การเมืองในระบบประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 82.

⁴⁸ ประเสริฐ เมฆมณี, ตำรวจและกระบวนการยุติธรรม คู่มือสร้างเสริมความก้าวหน้าของตำรวจ พนักงานสอบสวน นักกฎหมาย นักการศึกษา และสิ่งที่ประชาชนควรรู้, หน้า 127-128.

germany) และตำราจลับดูราของรัฐบาลเผด็จการมุสโสลินี (the Dura of Mussolini) ล้วนแต่เป็นการใช้อำนาจตำราจเผด็จการ เพื่อรื้อรอนสิทธิเสรีภาพความนึกคิดและความเคลื่อนไหวของประชาชน อันมีลักษณะตรงข้าม⁴⁹

สภาพของตำราจในยุคสมัยของ หลวงอดุลย์ เดชจรัส ได้รับการกล่าวขานถึงในแง่ลบอย่างมาก ดังที่มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า สมัยของ อ.ตร.ท่านนี้ นับเป็นยุคของตำราจเชื้อชาติทหารที่ใช้อำนาจที่เกินขอบเขต ขยายอิทธิพลค้ำจุนเสถียรภาพของรัฐบาลอย่างโหดเหี้ยม จนดูเหมือนจะกลายเป็นขาดมนุษยธรรมเท่าที่เคยมีตำราจมา นับว่าหลวงอดุลย์ เดชจรัส เป็น อ.ตร.ที่มีอำนาจมากที่สุดทางหน้าที่และส่วนตัว แม้แต่ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ก็ยังต้องยอมรับอิทธิพลอันรุนแรงนั้น ตลอดสมัยของ อ.ตร. หลวงอดุลย์ เดชจรัส⁵⁰

สาเหตุสืบเนื่องมาจากพวกเจ้านายเคยมีอภิสิทธิ์มายาวนาน เกิดความไม่พึงพอใจอย่างรุนแรงต่อการถูกรื้อรอนอภิสิทธิ์ รวมทั้งทหารที่ไม่ได้รับอำนาจทางการเมือง และประชาชนที่ยังนิยมระบบการปกครองเดิม จึงได้มีปฏิกริยาขัดขวางอยู่ตลอดเวลาตำราจต้องทำงานหนักมาก โดยเฉพาะบทบาทของตำราจสันติบาลที่เริ่มมีความสำคัญจริงจังกองหนึ่งในกรมตำรวจ⁵¹

นอกจากจะมีการใช้ตำราจในการจำกัดสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของประชาชนแล้วยังมีการใช้กำลังตำรวจจับกุม ปรามปรามทหารที่คบคิดก่อการทำร้ายต่อตัวหลวงพิบูลสงครามอีกด้วย จากเหตุการณ์ 23 กุมภาพันธ์ 2478 ครั้งหลวงอดุลย์ เดชจรัส ดำรงตำแหน่ง รอง อ.ตร. เมื่อนายพุ่ม ทับสายทอง ได้พยายามฆ่า พ.อ.หลวงพิบูล สงคราม (ร.ม.ต.กลาโหม ขณะนั้น) ที่สนามหลวงและนายพุ่มได้ถูกทหารยิงตาย จากนั้นตำรวจสันติบาลภายใต้อำนาจทางการเมืองก็ได้ใช้ความพยายามในการสืบสวนหากลุ่มผู้คบคิดกบฏยิ่งขึ้นจนถึง 3 สิงหาคม 2478 จึงได้จับกุม ส.อ.สวัสดิ์ มะหะหมัด กับพรรคพวก นายสิบในกองทัพบกทหารราบที่ 2 จำนวน 13 คน ในข้อหากบฏ ซึ่งมักเรียกกันว่า "ขบถนายสิบ" โดยที่กลุ่มนายสิบเหล่านี้ได้วางแผนรุนแรงที่จะฆ่าหลวงพิบูล สงคราม พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยากร และหลวงอดุลย์ เดชจรัส แต่แผนการณ์ที่จะปฏิบัติในวันที่ 5 สิงหาคม ได้รั่วไหลเสียก่อน ศาลพิเศษเพื่อปฏิบัติการ ได้พิจารณาคดีเมื่อ 27 สิงหาคม 2478 โดยพิพากษาให้ประหารชีวิต ส.อ.สวัสดิ์ มะหะหมัด จำคุกตลอดชีวิต 8 นาย จำคุก 20 ปี 3 นาย และจำคุกพลเรือน 1 นาย 16 ปี

⁴⁹ สุกัญญา ตีระวนิช, หนังสือพิมพ์ไทย จากปฏิวัติ 2475 สูปฏิวัติ 2516, หน้า 27.

⁵⁰ อนันต์ เสนาพันธ์ และคณะ, อันตราย อ.ตร., หน้า 25.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน

โดยสรุป บทบาททางการเมืองของตำรวจในยุคสมัยดังกล่าวนี้ เป็นไปในลักษณะของ เครื่องมือทางการเมืองของคณะราษฎร ในการกำจัดอุปสรรคทางการเมือง และจำกัดสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของประชาชน

บทบาททางการเมืองของตำรวจในช่วงพลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์

ในช่วงนี้ ตำรวจเป็นกลไกของรัฐและกลไกทางการเมือง ซึ่งมีหน้าที่ในการใช้ความรุนแรงทางการเมือง (political violence) ภายหลังจากการรัฐประหารในปี พ.ศ.2490 แล้วการใช้กำลังก็กลายเป็น เรื่องธรรมดา ๆ ในทางการเมืองอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน หลังจากการรัฐประหารสมัยพระยามโน พ.ศ.2476 อำนาจของรัฐบาลขึ้นอยู่กับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ และไม่มีการปฏิวัติเกิดขึ้นอีก การรัฐประหาร พ.ศ.2490 ถือว่าเป็นการเริ่มต้นยุคการเมืองใหม่ที่ระบอบรัฐธรรมนูญเสื่อมลง จากฐานะที่เคยเป็นที่มาของความชอบธรรมทางการเมือง กำลังจึงเป็นอาวุธขั้นสุดท้าย เพราะแม้แต่พวกที่เรียกกันว่า เสรีชน (ปรีดีและพวกเสรีไทย) ก็ยังพยายามที่จะใช้กำลังด้วย บางทีแล้วเจตนาารมณ์ของลัทธิทหารนิยม ลัทธิเชื้อผู้นำ และการเน้นย้ำในความรักชาติและความกล้าหาญของทหาร ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของนโยบายสมัยสงครามของ จอมพล ป. ได้มีผลต่อนายทหารบกหนุ่ม ๆ ด้วย⁵² ลักษณะของการใช้ความรุนแรงทางการเมืองจึงเป็น ลักษณะเด่นของการเมืองไทยในยุคสมัยนี้⁵³

⁵² ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และ ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 73-74.

⁵³ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทย ตั้งแต่การรัฐประหารรัฐบาล นายควง อภัยวงศ์ ในเดือนเมษายน พ.ศ.2491 จนถึงการยึดอำนาจรัฐของคณะทหารภายใต้การนำของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 ใน วิเทศกรณีย์, (นามแฝง), สารคดีประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทยตั้งแต่ ร.ศ.130 จนถึงยุคปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รวมการพิมพ์, 2518), หน้า 964-1072 ; เสถียร จันทิมาธร และชรรค์ชัย บุนปาน, กองทัพบกประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, 2526), หน้า 48-96 ; ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 52-194, เสน่ห์ จามริก, การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมานุษยศาสตร์, 2529), หน้า 160-225; เสลา เรขะรุจิ, 25 คดีกบฏ (พระนคร : สำนักพิมพ์ประมวลสาส์น, 2513), หน้า 211-262.

การใช้ตำรวจเป็นเครื่องมือทางการเมืองในช่วงนี้ มีลักษณะของการเข้าครอบงำกำลังตำรวจ โดยผู้นำทางการเมืองการทหาร (politico-military leaders) เช่นเดียวกันกับในกรณีของ พล.ต. อุดุลย์ เดชจรัส ตัวแทนของคณะราษฎร กล่าวคือ ภายหลังการรัฐประหารในปี พ.ศ.2490 ก็ได้มีความพยายามของคณะทหารในการเข้าแทรกแซงรัฐบาลพลเรือนของนายควง อภัยวงศ์ โดยได้ขอให้พันเอก เผ่า ศรียานนท์ ไปเป็นผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจ⁵⁴ ทั้งนี้เพื่อที่จะสามารถใช้กำลังตำรวจในการกวาดล้างปรปักษ์ทางการเมืองได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายในลักษณะเดียวกันในช่วงของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม แต่ พลโทชิต มั่นศิลป์สินธุโยธารักษ์ รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยปฏิเสธ⁵⁵ ทำให้คณะทหารภายใต้การนำของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เข้ามาทำการบีบบังคับให้นายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่ง และ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งยังดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยอีกตำแหน่งหนึ่ง และได้แต่งตั้งให้ พันเอก เผ่า ศรียานนท์ ไปเป็นรองอธิบดีตำรวจ และในเวลาเดียวกันนั้นก็ได้อเลื่อนยศขึ้นเป็นพลตำรวจตรี มีตำแหน่งเป็นรองอธิบดีตำรวจฝ่ายปราบปราม⁵⁶ ในขณะที่ พล.ต.อ หลวงชาติตระการโกศล เป็นอธิบดีกรมตำรวจ⁵⁷

พลตำรวจตรี เผ่า ศรียานนท์ เคยเป็นทหารคนสนิท(ทส.) ของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นอกจากนี้ยังเป็นลูกเขยของ พลโท ผิน ชุณหะวัณ หัวหน้าคณะทหารซึ่งทำรัฐประหารในปี พ.ศ.2490 อีกด้วย ทำให้กลายเป็นผู้มีอำนาจและบทบาททางการเมืองโดดเด่นคนหนึ่ง และเมื่อมาดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมตำรวจฝ่ายปราบปรามก็ยังมีอำนาจและบทบาททางการเมืองเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ⁴⁶ ทั้งนี้ โดยอาศัยการใช้ความรุนแรงทางการเมือง จากกำลังตำรวจที่มีอยู่ และได้มีการพัฒนาศักยภาพขึ้น เป็นหนทางในการขยายอำนาจออกไป (expansion of power)

⁵⁴ วิเทศกรณีย์ (นามแฝง), สารคดีประวัติศาสตร์การเมืองไทย ตั้งแต่ ร.ศ.130 จนถึงยุคปัจจุบัน, หน้า 964.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 969.

⁵⁷ เสถียร จันทิมาธร และธรรค์ชัย บุนปาน, กองทัพบกกับประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์นิเทศ, 2526), หน้า 48.

⁴⁶ พุฒ บุรณสมภพ, เงื่อนไขการปฏิวัติ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัท พี.วาทีน พับลิเคชันจำกัด, 2528), หน้า 135-136.

บทบาททางการเมืองของตำรวจในช่วงแรก ในขณะที่ พลตำรวจตรี เผ่า ศรียานนท์ ยังไม่ได้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจนั้น เป็นไปในลักษณะการปราบปรามการเมืองของรัฐบาลทหารของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยการใช้ตำรวจสันติบาลในการสืบสวนตั้งในกรณีของกบฏเสนานิการปี 2491⁵⁹ ซึ่งเป็นคณะนายทหารเสนานิการที่มีการวางแผนการที่ระบุว่า จะใช้ระเบิดขว้างเข้าไปในงานพิธีมงคลสมรสระหว่าง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขณะที่ยังดำรงตำแหน่งยศเป็นพันเอก และทำนุผู้หญิงวิจิตร ธนะรัชต์ ซึ่งมีจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นเจ้าภาพ การจู่โจมด้วยระเบิดร้ายแรงนี้ ตามการสืบสวนปรากฏว่าเป็นส่วนหนึ่งของแผนในการจะสังหารคณะรัฐประหารในปี 2490 ทั้งคณะที่จะไปในงานพิธีมงคลสมรสครั้งนี้ แต่แผนนี้ได้รั่วไหลเสียก่อนที่จะดำเนินการไป⁶⁰

รายงานของผู้สืบราชการฝ่ายสันติบาลแจ้งต่อไปว่า ภายหลังจากสำเร็จภารกิจในการก่อการรัฐประหารขั้นแรกในการทำลายล้างบุคคลสำคัญฝ่ายรัฐประหารแล้ว ในวันที่ 2 ตุลาคม 2491 เวลา 4 นาฬิกาตรง จะส่งกำลังฝ่ายคอมมิวนิสต์ในการบุกเข้ายึดสวนพุดตาลเพื่อที่จะจับพลตรีหลวงสถิตย์ยุทธการ เสนานิการกองทัพบกที่ 1 จอมพล ป.พิบูลสงคราม พล.ท.ผิน ชุณหะวัณ พล.ท.กาจ กาจสงคราม และ พ.อ.บัญญัติ เทพหัสดินทร์⁶¹

จากนั้นกำลังส่วนหนึ่งจะเข้ายึดกระทรวงกลาโหม อันเป็นแผนขั้นสุดท้ายในการจะใช้เป็นกองบัญชาการรัฐประหารต่อไปจนกระทั่งเสร็จสิ้นภารกิจอื่นๆ ในการยึดอำนาจบริหารราชการแผ่นดินโดยครบถ้วน⁶²

กำลังส่วนที่จะยึดกระทรวงกลาโหมครั้งนี้ ภายหลังจากประชุมในระหว่าง พล.ท.สมบูรณ์ ศรีพานิช พล.ต.หลวงธรรมาภิบาล พ.ท.โพยม จุฬานนท์ และ พ.ต.ประจวบ ภูมิตร์ แล้วได้มอบหมายให้ พ.อ.กิตติ ทัดตานนท์ เป็นผู้นำกำลังเข้ายึดกระทรวงกลาโหม และ พ.ท.โพยม จุฬานนท์ เป็นผู้นำกำลังไปจับกุม พ.อ.บัญญัติ เทพหัสดินทร์ ผู้บังคับการกรมรถที่ 1 เพื่อจะได้ใช้กำลังส่วนนี้ออกปฏิบัติการต่อไป⁶³

⁵⁹ เสลา เรขะรุจิ, 25 คติภพ, หน้า 215.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 215-216.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 216.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 216-217, โปรดดูเพิ่มเติมใน เสถียร จันทิมาธร และชรรค์ชัย บุนปาน กองทัพบกกับประเทศไทย, หน้า 62.

เมื่อ พล.ต.ต.เผ่า ศรียานนท์ ได้รับทราบจากตำรวจสันติบาลแล้ว ก็ได้ใช้กำลังตำรวจร่วมกับกำลังทหารบางหน่วยกวาดล้าง จับกุม จนสามารถปราบปรามผู้ก่อการได้อย่างราบคาบ

นอกจากคณะนายทหารเสนานิการแล้ว ก็ยังมีการก่อการอีกหลายครั้ง ได้แก่ กบฏ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2492⁶⁴ กบฏวังหลวง กบฏแมนฮัตตัน ซึ่งรัฐบาลทหารของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็ยังได้ใช้ทั้งทหารและตำรวจเข้าทำการปราบปรามอย่างเด็ดขาดและรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของกบฏวังหลวงและกบฏแมนฮัตตัน⁶⁵

ในกรณีของกบฏวังหลวง ฝ่ายผู้ก่อการยึดเอาพระบรมราชวังเป็นกองบัญชาการในขณะที่ฝ่ายรัฐบาลใช้กำลังทหาร และตำรวจเข้าทำลายล้างอย่างรุนแรง พร้อมกันนั้นก็มีการปะทะกันอย่างหนักระหว่างกำลังของทหารบกภายใต้การนำของ พลตรี สฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับกำลังทหารเรือของฝ่ายผู้ก่อการภายใต้การนำของ พลเรือตรี สังวร สุวรรณชีพ และ พลเรือโท ขำหิรัญ⁶⁶

อย่างไรก็ตาม ฝ่ายรัฐบาลสามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ และภายหลังการต่อสู้อย่างหนักแล้ว เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าทำการจับกุม พ.ต.อ.บรรจงศักดิ์ ชีพเป็นสุข อดีตผู้บังคับการตำรวจสันติบาล และ พ.ต.โผน อินทรทัต อดีตผู้อำนวยการโรงงานยาสูบ แต่ทั้งสองคนถูกตำรวจยิงตายในข้อกล่าวหาว่าต่อสู้เจ้าหน้าที่⁶⁷

กรณีการสังหารโหด 4 อดีตรัฐมนตรี คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายจำลอง ดาวเรือง นายถวิล อุดร นายทองเปลว ชลภูมิ อดีตรัฐมนตรีในรัฐบาล ดร.ปรีดี พนมยงค์ เป็นคดีการเมืองที่สำคัญเนื่องจากการสังหารเกิดขึ้นระหว่างการควบคุมตัวของเจ้าหน้าที่ตำรวจ⁶⁸ ซึ่งมีความอื้อฉาวนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแห่งชื่อเสียงของกรมตำรวจในยุคสมัยนั้นมาก

⁶⁴ วิเทศกรณีย์ (นามแฝง), สารคดีประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทย ตั้งแต่ ร.ศ.130 จนถึงยุคปัจจุบัน, หน้า 978-979.

⁶⁵ โปรตดู นิยม สุขรองแพง, ทหารเรือกบฏ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม, 2529).

⁶⁶ วิเทศกรณีย์ (นามแฝง), สารคดีประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทย ตั้งแต่ ร.ศ.130 จนถึงยุคปัจจุบัน, หน้า 988-993.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 993.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1003-1009, โปรตดูเพิ่มเติมใน ชิต วิภาสวัช, เผ่าสารภาพ (บุรุษเหล็กแห่งเอเชีย) (พระนคร : แพรวพิทยา, 2503), หน้า 390-415.

ส่วนในกรณีกบฏแมนฮัตตัน อันเป็นการปฏิบัติการเพื่อยึดอำนาจรัฐของทหารเรือนั้น พล.ต.ต.เผ่า ศรียานนท์ ได้ร่วมมือกับ พล.ท.สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในการปราบปราม โดย พล.ต.ต.เผ่า ศรียานนท์ ตั้งกองบัญชาการตำรวจขึ้นที่วังปารุสก์วันและตัวเองทำหน้าที่เป็นแม่ทัพบัญชาการรบ โดยมี ฝ่ายเสนาธิการประกอบด้วย พ.ต.อ.พิชัย กุลละวณิช และ พล.ต.ต.เจริญฤทธิ์ จรรย์โรมรัน ส่วนฝ่ายพลรบได้แก่ อัครวิฑูรย์ ซึ่งในที่สุดจากการโจมตีของฝ่ายรัฐบาล ฝ่ายทหารเรือก็ต้องยอมจำนนโดยสิ้นเชิง

หลังจากที่ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจแล้ว ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของกรมตำรวจอย่างขนานใหญ่ จนถึงกำลังตำรวจมีสภาพเป็น "กองทัพ" ดังที่มีผู้บรรยายว่า

สำนักงานใหญ่วังปารุสก์วัน ภายในหลังมานแห่งนี้ กำลังเป็นที่วางแผนการที่จะสถาปนา "รัฐตำรวจ" ขึ้นขนานใหญ่ เพราะเมื่อบ้านเมืองอยู่ในภาพเช่นนี้ อำนาจทั้งหลายได้ไปรยปรายมาสู่วังเมืองของชนชั้นปกครองอย่างเต็มที่ทั่วถ้วนกันดีแล้ว สภาพการณ์ก็จะเป็นประชาธิปไตยอยู่ไม่ได้ หัวหน้าใหญ่แห่งวังปารุสก์วันจึงสั่งการให้รวบรวมตำรวจตำรวจทั่วโลกขนาดใหญ่กิจการของตำรวจทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นในโลกรเสรี หรือหลังมานเหล็กมานไม้ไฟได้ถูกสั่งให้แปลขึ้นมาโดยด่วน เพื่อนำมาผสมผสานประกอบขึ้นเป็นรูปกองทัพตำรวจไทยอันทันสมัย เพราะฉะนั้นภายในเวลาไม่ช้า ตำรวจเมืองไทยก็มีแต่ตำรวจเดินเท้าพร้อม ๆ เป็นหมู่ ๆ ตามถนนหนทางก็เปลี่ยนแปลงมาเป็นตำรวจรถเกราะ ตำรวจน้ำ ตำรวจอากาศยาน ตำรวจรถไฟ ตำรวจสุนัข ตำรวจม้า ตำรวจชายแดน ตำรวจพลร่ม และอื่น ๆ อีกหลายประเภท ซึ่งจะต้องใช้งบประมาณอันมากมายหลายร้อยล้านบาทเพื่อการนี้ ใจคอที่จอมอัครวิฑูรย์จะสร้างสรรค์กองทัพตำรวจให้เป็นที่รวมชีวิตของทหารทุกเหล่าทุกกองทัพบกขึ้นในกองทัพตำรวจไทย⁷⁰ ภายใต้คำขวัญที่ว่า "ภายใต้ดวงอาทิตย์นี้ไม่มีอะไรที่ตำรวจไทยจะทำได้"⁷¹

ภายใต้การบังคับบัญชาของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ กรมตำรวจได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพราะ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ที่จะสร้างฐานอำนาจทางหนึ่งขึ้นนอกขอบข่ายของกองทัพบกซึ่งบัดนี้ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ มิได้เกี่ยวข้องกับอีกต่อไปแล้ว หลัง พ.ศ.2490 และหลังความพยายามต่าง ๆ ของกลุ่มบุคคลกลุ่มอื่น ๆ มุ่งจะยึดอำนาจกองกำลังกลายเป็นสิ่งที่สำคัญที่ยอมรับกันว่าเป็นทางนำไปสู่ความสำเร็จทางการเมือง พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ย่อมเข้าใจในเรื่องโดยถ่องแท้ ดังนั้นจึงได้ดำเนินการสร้างกรมตำรวจให้เป็นกองกำลังของตนเอง สายงานการบังคับบัญชาเข้มงวดและมีการรักพวกพ้องกันใน

⁶⁹ นิยม สุพรรณพงษ์, ทหารเรือกบฏ, หน้า 49.

⁷⁰ ชิต วิภาสธวัช, เผ่าสารภาพ (บุรุษเหล็กแห่งเอเชีย) (พระนคร : แพรวพิทยา, 2503), หน้า 41-42.

⁷¹ นิยม สุพรรณพงษ์, ทหารเรือกบฏ แมนฮัตตัน, หน้า 27.

หมุนายตำรวจแน่นแฟ้นมากโดยอาศัยอิทธิพลส่วนตัวของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เท่าที่ปรากฏนั้น กรมตำรวจจะเป็นกองทัพบกแห่งที่สองทีเดียว เนื่องจากนายตำรวจและเจ้าหน้าที่ตำรวจมีหน้าที่ประจำวันที่จะต้องรับใช้ประชาชนแล้ว และไม่ค่อยจะมีเวลาว่างมากนักสำหรับการฝึกฝนและการอบรมระเบียบวินัยเหมือนกองทัพ จึงเป็นเรื่องยากสำหรับ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ที่จะสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันแบบกองทัพจริง ๆ ให้เกิดขึ้นได้ในหมู่คนของตน แต่ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ก็ได้พยายามอย่างดีถึงขนาดที่มีกลุ่มนายตำรวจซึ่งเป็นทั้งผู้คุ้มกันที่มีความสัมพันธ์สนิทแนบแน่นของตนเอง⁷²

เหล่าบริวารของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เรียกกันว่า อัศวิน พวกอัศวิน คือ นายตำรวจที่ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เลือกมาทำงานใหม่ "อัศวิน" เหล่านี้เป็นที่รู้จักกันได้จากแหวนทองหรือแหวนเพชรที่ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ มอบให้และยังให้บริวารเป็นพิเศษอีกด้วย บุคคลเหล่านี้ทำงานที่ไม่บริสุทธิ์ ยุติธรรมและช่วยก่อตั้งสิ่งที่นักเขียนคนไทยอ้างถึงว่าเป็น "รัฐตำรวจ" (police state)⁷³ ตอนที่มิอำนาจมากที่สุด กรมตำรวจมีอัตรากำลังจำนวนเกือบถึง 43,000 คน ซึ่งเป็นจำนวนมากพอที่จะยืนหยัดเป็นคู่แข่งกับกองทัพได้จริง⁷⁴

สหรัฐอเมริกาที่สนับสนุน พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ สหรัฐอเมริกาได้ส่งรถถัง รถหุ้มเกราะ เครื่องบินเฮลิคอปเตอร์ เรือ และอาวุธปืนทันสมัยให้กับกรมตำรวจไทย⁷⁵ กรมตำรวจมีกองพลร่มของตนเองและมีโรงเรียนฝึกพลร่มหนึ่งแห่งในประเทศไทย⁷⁶

เหตุผลที่เปิดเผยทั่วไปของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ในทางการเมืองที่มีกำลังมากมาย เช่นนั้นก็ถือว่าเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการรณรงค์ปราบปรามพวกคอมมิวนิสต์ ข้ออ้างนี้อาจอ้างขึ้นเพื่อทำให้อเมริกาผู้หนุนหลังตนพอใจ และเพื่อลดความไม่พอใจของกองทัพบกลงอย่างไรก็ตามความจริงแล้วกองกำลังได้ถูกนำมาใช้สำหรับปราบปรามเกี่ยวกับการเมืองเป็นส่วนใหญ่และเพื่อประโยชน์ส่วนตัว⁷⁷

⁷² ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 106, แปลโดย พรรณฉัตรพลรักษ์ และ ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518)

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁷⁴ Frank C. Darling, Thailand and The United States (Washington D.C. : Public Affairs Press, 1965)) p.114.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ วันกองทัพบก 2497 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 107-108.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

ตามคำแนะนำของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ กองสืบสวนอาชญากรรม และสำนักงานปราบปรามอาชญากรรม ได้ปฏิบัติการด้วยความรุนแรงเยี่ยงเกสตาโป ผู้ก่อความไม่สงบทางการเมืองคนที่ถูกสงสัยว่ากำลังต่อต้านรัฐบาล และพวกสนับสนุนคอมมิวนิสต์จึงถูกจับ แม้ว่าจะไม่มีบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการกระทำเหล่านี้ แต่ก็มีเรื่องเสื่อมเสียหลายเรื่องที่เปิดเผยออกมาหลังจาก จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยึดอำนาจได้⁷⁸

ในด้านที่เกี่ยวกับการจำกัดสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของประชาชนนั้น บทบาทของตำรวจมีอยู่อย่างชัดเจนในด้านการใช้กฎหมายในลักษณะของการใช้อำนาจจับกุมครั้งสำคัญเห็นจะได้แก่ ขบถสันติภาพเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2495 ผู้ถูกจับกุมมีทั้งนักหนังสือพิมพ์ เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ สัมคร บุราวาส อุทธรณ์ พลกุล บุศย์ สิมะเสถียร มีทั้งนายทหารและนักการเมือง ในระหว่างนี้ อารีย์ สีวิระ ก็ได้ถูกลอบสังหาร ข้อหาใหญ่คือ สมคบกันทำลายล้างรัฐบาล ก่อให้เกิดการแบ่งแยก ชักชวนให้เกลียดชังมิตรประเทศ ฯลฯ ในเดือนกันยายน 2496 พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ วางระเบียบปิดปากหนังสือพิมพ์ ห้ามเสนอข่าวการประชุมสภาป้องกันราชอาณาจักร ข่าวการประชุมสภาภิเษกใหม่ ข่าวการประชุมของ 3 กองทัพ ห้ามเสนอข่าวการเคลื่อนไหวของกองทัพไทยในเกาหลี ถ้าทางราชการไม่แถลง ห้ามวิพากษ์วิจารณ์การเมืองระหว่างประเทศ⁷⁹

สำหรับ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ นั้น กล่าวกันว่า โดยบุคลิกเป็นคนดีมีสุจริต ซื่อสัตย์ และคงจะเป็นคนดูแลอำนาจพอสมควร สยามนิกร ฉบับวันที่ 18 กรกฎาคม 2499 ได้ลงข่าวเกี่ยวกับความรักลูกน้องของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ โดยให้อภิสัทธา นายตำรวจผ่อนส่งรถยนต์ตามลำดับชั้น โดยถือหลักเกณฑ์ว่าตำรวจชั้นผู้ใหญ่มีสิทธิ์ก่อน ซึ่ง นสพ.ไทยรายวันได้กล่าวไว้ว่าทั้งนี้เนื่องจากบรรดานายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ ผู้น้อยต่างใช้สิทธิ์กันถึงพันสองร้อยเศษ ซึ่งเกินโควตาที่ได้รับมาก จึงต้องผ่อนผันให้สิทธิ์แก่นายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ก่อน⁸⁰

โดยสรุป ตำรวจในช่วงนี้มีลักษณะของ "ตำรวจการเมือง" อย่างเห็นได้ชัด ดังที่มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

⁷⁹ สุกัญญา ตีระวนิช, หนังสือพิมพ์ไทย จากปฏิวัติ 2475 สูปฏิวัติ 2516 (กรุงเทพมหานคร:ไทยวัฒนาพานิช, 2526), หน้า 32 - 33.

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

ในยุคสมัยของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ปรากฏว่าเป็นบุคคลที่ตำรวจในฐานะของ “ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์” ได้กลายเป็นตำรวจพิทักษ์ผลประโยชน์ทางการเมืองอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ตำรวจกลายเป็นตำรวจที่มีลักษณะเหยียบเกรียม หัวหาญ ดุดัน การปราบปรามคอมมิวนิสต์ได้เป็นไปอย่างจริงจังตลอดสมัย⁸¹

บทบาททางการเมืองของตำรวจในช่วงของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์

ภายหลังการยึดอำนาจของคณะทหาร ภายใต้การนำของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี พ.ศ.2501 แล้ว อำนาจทั้งหมดรวมทั้งกำลังตำรวจตกอยู่ในมือของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคณะ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นั้น นอกจากจะดำรงตำแหน่งทางการเมือง คือ เป็นนายกรัฐมนตรีแล้วยังได้ดำรงตำแหน่งอำนาจอีกหลายด้านในเวลาเดียวกัน กล่าวคือ ในด้านพลังอำนาจทางทหาร จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และผู้บัญชาการทหารบก มีอำนาจควบคุมบังคับบัญชากองทัพทหารทั้ง 3 เหล่าทัพ มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองสั่งการกองทัพโดยตรง นอกจากนี้ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังได้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจอีกด้วย ทำให้สามารถจะควบคุมกำลังตำรวจทั่วประเทศได้อย่างใกล้ชิดเป็นการป้องกันการใช้กำลังตำรวจในทางที่จะเป็นอันตรายต่อตนเองได้เป็นอย่างดี⁸²

ลักษณะเด่นของบทบาททางการเมืองของตำรวจยุคนี้คือ การใช้อำนาจเด็ดขาด ดังที่มีการตั้งข้อสังเกตไว้ว่า การใช้อำนาจตามกฎหมายในคราบของตำรวจ เพื่อจับกุมปราบปรามอย่างรุนแรงนั้น ทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัวอย่างยิ่ง และดูเหมือนความกลัวในครั้งกระนั้นยังคงฝังรากลึกแน่นหนา

⁸¹ อนันต์ เสนาพันธ์, มนัส สัตยารักษ์ และ วราสิทธิ์ สุมน, อันตราย อ.ต.ร. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์สามต้น, 2517), หน้า 37-38.

⁸² พยงค์ อัครพิชยนต์, “มูลเหตุของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 59 โปรดดูเพิ่มเติมใน คักดินา ฉัตรกุล ณ อยุธยา “รัฐและอุดมการณ์ในยุคจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ (2500-2506),” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525); อุกฤษณ์ ปัทมานนท์, “ปัญหาการเขียนประวัติ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์,” ใน บทความประกอบ การสัมมนา ถึงศตวรรษธรรมศาสตร์ ; 2477-2527 เรื่องปัญหาการเขียนประวัติผู้นำไทย, โดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ธวัชชัย สาครินทร์ และ อุกฤษณ์ ปัทมานนท์ เอกสารวิชาการหมายเลข 47 สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2527, หน้าใบแทรก.

อย่างในความคิดของประชาชนจนเป็นประโยชน์แก่ผู้ปกครองรุ่นหลังไปด้วย เป็นยุคที่นักคิดต้องเงียบ คนฉลาดก็ต้องง้อเท่านั้นยังไม่พอ การใช้ ม.17 อันขึ้นชื่อลือชาในการยิงเป้าผู้ต้องหาโดยไม่ผ่านการพิจารณาตามกระบวนการยุติธรรมก็ทำให้แผ่นดินไทยตกอยู่ใต้อำนาจเผด็จการอันยาวนาน⁸³

อย่างไรก็ตาม บทบาทของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีอยู่ระยะยาวไม่นานนัก เนื่องจาก จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ถึงอสัญกรรมในปลายปี พ.ศ.2506 แต่ก็ไม่ทำให้กรมตำรวจพ้นจากการครอบงำทางการเมือง (political domination) และการแทรกแซงของทหารการเมือง (political-military intervention) ไปได้ กล่าวคือ ผู้ที่มาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจต่อจาก จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็เคยเป็นทหารมาก่อนเช่นกัน

บทบาททางการเมืองของตำรวจในช่วงของ พลตำรวจเอก ประเสริฐ รุจิรวงศ์

พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ ได้ก้าวเข้ามาในกรมตำรวจด้วยตำแหน่ง รอง อ.ตร. สมัย พล.ต.อ.ไสว ไสวแสนยากร เป็น อ.ตร. เพื่อเป็นทายาทของตำแหน่งนี้ แต่เมื่อ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ กำลังจะพิจารณาให้ พล.ต.อ.ไสว ไสวแสนยากร ไปกินตำแหน่งผู้ว่าการรถไฟ บังเอิญมีข่าวเป็นทำนองว่า "อ.ตร.จะจับนายกรัฐมนตรืเมื่อไรก็ได้" ประกอบกับมีเสียงครหาเกี่ยวกับการซื้อเครื่องเฮลิคอปเตอร์ลำละ 13 ลำ ของกรมตำรวจในขณะนั้น จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงเข้าดำรงตำแหน่ง อ.ตร.เสียเอง ซึ่งด้วยเหตุนี้เอง พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ ดำรงตำแหน่ง อ.ตร.ต่อมา จึงได้ย้ายนายตำรวจผู้ใกล้ชิดสนิทสนมกับ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้าประจำกรมเสียหลายนายด้วยความอาฆาตเค้นเป็นการส่วนตัวและไม่ไว้วางใจ⁸⁴

สภาพทางการเมืองโดยทั่วไปในระยะนี้ นอกจากจะมีภัยคุกคามของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์แล้ว รัฐบาลเริ่มที่จะประสบปัญหาความไม่พอใจของประชาชนที่คณะผู้บริหาร หรือคณะปฏิวัติ 20 ตุลาคม พ.ศ.2502 เป็นรัฐบาลผูกขาด (monopoly government) มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานภายใต้ธรรมนูญการปกครอง พ.ศ.2502 ซึ่งจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน ในทางตรงกันข้ามกลับเปิดโอกาสให้คณะรัฐบาลและเจ้าพนักงานมีอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติการอย่างกว้างขวาง

ในการจับกุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจได้มีการจับกุมนายตำรวจที่เกี่ยวข้องกับคดีกบฏ 3 ธันวาคม อาทิเช่น พ.ต.อ.สกล สติตยยุทธการ ผู้กำกับกองโรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน พ.ต.ต.สุรินทร์

⁸³ อนันต์ เสนาจันทร์, มนัส สัตยารักษ์ และ วราสิทธิ์ สุমন, อันตราย อ.ตร. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์สามต้น, 2517), หน้า 43.

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, อนันต์ เสนาจันทร์, มนัส สัตยารักษ์ และ วราสิทธิ์ สุমন, อันตราย อ.ตร. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์สามต้น, 2517), หน้า 46-47.

วีระชนธ์ รองผู้กำกับการตำรวจสันติบาล กอง 2 เป็นต้น⁸⁵ นอกจากนี้ยังมีกรณีอันธพาลเริ่มกลับมา มีมากขึ้น การแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายที่ความรุนแรงมากขึ้น⁸⁶ กรณีเจ้าหน้าที่ได้ทำการจับกุมพระภิกษุชาว เขมรลี้ก และจับกุมในข้อหาสงสัยว่ามีการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์⁸⁷ เป็นต้น

ในวันที่ 30 พฤศจิกายน ถึงวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2507 พล.ต.ท.พจน์ เกษะนันท์ ได้ทำการจับกุมครั้งใหญ่ ซึ่งกรมประมวลข่าวกลางศูนย์รักษาความปลอดภัย และตำรวจสันติบาลได้รายงานตรงกันว่า ได้มีคนไทยบางส่วนบางคนซึ่งรับราชการอยู่ในกระทรวง ทบวง กรมหลายแห่งได้เชื่อมโยงกันนำความลับของทางราชการไปให้แก่คนต่างชาติ โดยร่วมมือกับเจ้าหน้าที่สถานทูตฝรั่งเศส

นอกจากนี้ในกรณีที่ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ รักษาการณีนตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ ได้ถึงแก่อสัญกรรม โดยที่ พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ ไม่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจนั้น ปรากฏว่า พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ เมื่อได้รับการแต่งตั้งเป็นอธิบดีกรมตำรวจ ได้ย้ายนายตำรวจผู้ใกล้ชิดกับ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้าประจำกรมหลายนายด้วยความแค้นเป็นการส่วนตัวและไม่ไว้วางใจ⁸⁸

การจับกุมบุคคลร่วมกันปล้นตลาดอำเภอท่าเรือ จังหวัดอยุธยา และถูกลงโทษตาม มาตรา 17 ธรรมนูญการปกครอง พ.ศ.2502 ในวันที่ 22 มีนาคม 2509

วันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2511 ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และประกาศให้มีการเลือกตั้งในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2512 การรวมกลุ่มจัดตั้งพรรคการเมืองเริ่มมีการเคลื่อนไหวมากยิ่งขึ้น โดยรัฐบาลได้จัดตั้งพรรคสหประชาไทย โดยมี จอมพล ถนอม กิตติขจร เป็นหัวหน้าพรรค และ พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ อธิบดีกรมตำรวจเป็นรองหัวหน้าพรรค⁸⁹

⁸⁵ สว่าง ลานเหนือ, 37 ปีแห่งการปฏิวัติ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2514), หน้า 503-504.

⁸⁶ เสน่ห์ ศรีมงคล, การเมืองเรื่องนายกฯ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศึกษาสัมพันธ์, 2517), หน้า 564.

⁸⁷ อนันต์ เสนาพันธ์ พ.ต.ต., อันตราย อ.ตร. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์สามต้น, 2517)

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁹ เจ้าหน้าที่ชั้นสูงของพรรคสหประชาไทยส่วนใหญ่เป็นข้าราชการประจำทั้งนั้น ยกเว้น นายพจน์ สารสิน และ พล.ต.อ.พิชัย กุลละวณิช เท่านั้น ในขณะที่รัฐบาลเองประกาศว่าห้ามไม่ให้ข้าราชการยุ่งเกี่ยวกับการเมือง แต่หัวหน้ารัฐบาลตลอดจนหัวหน้าพรรคกลับทำเสียเอง อ้างใน เสน่ห์ ศรีมงคล, การเมืองเรื่องนายกฯ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศึกษาสัมพันธ์, 2517), หน้า 566.

ในช่วงระยะเวลาก่อนและระหว่างการหาเสียงเลือกตั้งอธิบดีกรมตำรวจได้ประกาศตัวเป็นกลางในการเลือกตั้ง⁹⁰ (10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2511) เนื่องจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้สร้างปัญหาให้แก่รัฐบาลเป็นอย่างมากจนเป็นเหตุให้ จอมพล ถนอม กิตติขจร ได้กระทำการรัฐประหารตนเองในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2514 โดยที่ตำรวจเป็นฝ่ายคณะผู้กระทำการรัฐประหาร ซึ่ง พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ อธิบดีรองหัวหน้าพรรคสหประชาไทย เป็นอธิบดีกรมตำรวจ โดยคณะปฏิวัติได้จัดตั้งสภาคณะปฏิวัติขึ้น โดยรวบรวมนายทหารตำรวจและนักวิชาการ โดยแบ่งเป็น 4 ฝ่าย คือ

1. ผู้อำนวยการรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคง โดยมี พล.อ.ประภาส จารุเสถียร เป็นผู้อำนวยการ ซึ่งควบคุมกระทรวงกลาโหมและกระทรวงมหาดไทย
2. ผู้อำนวยการฝ่ายเศรษฐกิจและการคลัง โดยนายพจน์ สารสิน เป็นผู้อำนวยการ ควบคุมกระทรวงการคลัง กระทรวงเศรษฐกิจและกระทรวงอุตสาหกรรม
3. ผู้อำนวยการฝ่ายเกษตรและคมนาคม อันมี พล.ต.อ.ทวี จุลทรัพย์ เป็นผู้อำนวยการ ซึ่งควบคุมกระทรวงเกษตร กระทรวงคมนาคม กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ
4. ผู้อำนวยการฝ่ายการศึกษาและสาธารณสุข อันมี พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ เป็นผู้อำนวยการ ควบคุมกระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข

ส่วนทางด้านกระทรวงการต่างประเทศนั้น จอมพล ถนอม กิตติขจร ในฐานะประธานคณะปฏิวัติเป็นผู้ควบคุม

ต่อมาภายหลังคณะปฏิวัติได้สืบทราบมาว่า พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ ได้ให้การสนับสนุนผู้สมัครสมาชิกสภาอิสระอย่างลับ ๆ และมีความหวังว่าจะจัดตั้งพรรคการเมืองเสียเอง⁹¹ จึงเป็นเหตุผลที่ จอมพล ถนอม กิตติขจร และ จอมพล ประภาส จารุเสถียร ไม่ได้แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง

⁹⁰ อนันต์ เสนาขันธ์, มนัส สัตยารักษ์ และ วราสิทธิ์ สุมณ, อันตราย อ.ตร. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์สามต้น, 2517), หน้า 50.

⁹¹ ประเสริฐ รุจิรวงศ์, พล.ต.อ. มีกิจการเหมืองแร่ 2 แห่ง เป็นเจ้าของโรงเรียนรุจิเสรี เป็นประธานในบริษัทต่าง ๆ อาทิเช่น ธนาคารศรีอยุธยา บริษัทสุรามหาคุณ นอกจากนั้นยังมีบริษัทเป็นของตนเองโดยเฉพาะ มีหลักทรัพย์ส่วนตัวทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด ตลอดจนกรณีที่มีผู้ตั้งข้อสงสัยว่ามีรายได้จากการสร้างอาคารใหม่ การจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือ ยานพาหนะทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ อาวุธยุทโธปกรณ์ ฯลฯ และตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจสามารถทำให้ พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ ให้การสนับสนุนนักการเมืองและการจัดตั้งพรรคการเมืองได้ไม่ยากนัก ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า 49-52.

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย⁹² แต่ยังไม่ได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขในช่วงก่อนจะมีการรัฐประหาร 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2514 และต่อมาไม่ได้รับการต่ออายุราชการเมื่อเกษียณอายุดังเช่นบุคคลบางคนในคณะรัฐบาล⁹³

ภายหลังการรัฐประหารวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2514 เป็นต้นมา สภาวการณ์ทางการเมืองภายในตกอยู่ในอำนาจของคณะปฏิวัติ ซึ่งมีธรรมนูญการปกครองประเทศ พ.ศ.2512 เอื้ออำนวยให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งการทั้งอำนาจทางนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการ นอกจากนี้ยังคงมีการประกาศกฎอัยการศึกในเขตพื้นที่ที่อยู่ในเขตปฏิบัติการของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ด้วยเหตุนี้เองตำรวจจึงมีบทบาทและสถานภาพที่รัฐบาลจะต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ดังนั้นเมื่อ พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ ปลดเกษียณอายุราชการไปแล้ว จอมพล ประภาส จารุเสถียร ในฐานะรองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และผู้บัญชาการทหารบกได้รักษาการณีนตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจอีกตำแหน่งหนึ่ง และได้รับพระราชทานยศเป็นพลตำรวจเอกในเวลาต่อมา⁹⁴

กิจการตำรวจในช่วงระยะเวลานี้ ได้มีการปรับปรุงหน่วยงานภายในกรมตำรวจ ให้สามารถปฏิบัติการได้รวดเร็วเช่นเดียวกับทหาร อาทิ จัดตั้งกองอำนาจการกำลังพลข่าวยุทธการและส่งกำลังบำรุง⁹⁵ การกระจายอำนาจบางประการไปสู่ผู้บังคับบัญชาระดับรองลงไป เช่น อำนาจการแต่งตั้งโยกย้ายนายตำรวจระดับนายสิบและพลตำรวจ เป็นต้น

ภาวะการเมืองที่ฝ่ายรัฐบาลและคณะปฏิวัติยึดอำนาจโดยปราศจากรัฐธรรมนูญในการปกครองประเทศเป็นระยะเวลานานกว่า 10 ปีนี้เอง ทำให้ประชาชนเกิดความไม่พอใจการกระทำของรัฐบาล

⁹² ความขัดแย้งระหว่าง พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ และ พล.อ.ประภาส จารุเสถียร นอกจากเรื่องดังกล่าว ยังรวมไปถึงกรณีที่ พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ ควบคุมอำนาจในกรมตำรวจไว้แต่ผู้เดียว โดยไม่ฟังคำสั่งของ พล.อ.ประภาส จารุเสถียร ซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และ พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ ไม่ยอมปฏิบัติตามความต้องการของผู้นำทหารบก เช่น ปฏิเสธไม่ยอมจับกุมนักหนังสือพิมพ์ซึ่งวิพากษ์วิจารณ์ พลเอก ประภาส จารุเสถียร ตามคำขอร้องของ พลเอก ประภาส จารุเสถียร ในปี พ.ศ.2516 ทำให้ พล.อ.ประภาส จารุเสถียร เกิดความไม่พอใจ ดุราลัยละเอียดใน "เปรียบเทียบพรรคการเมืองไทย ศึกษาเฉพาะกรณีพรรคเสรีมนังคศิลา กับพรรคสหประชาไทย," (วิทยานิพนธ์แผนกวิชาการปกครองบัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 167-168.

⁹³ อนันต์ เสนาขันธ์, มนัส สัตยารักษ์ และ วราสิทธิ์ สุมณ, อันตราย อ.ตร. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์สามต้น, 2517), หน้า 50.

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

โดยพยายามเรียกร้องรัฐธรรมนูญและให้มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย⁹⁶ ประกอบกับการประกาศกฎอัยการศึกของรัฐบาล ตำรวจจึงต้องปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งของรัฐบาลและอธิบดีกรมตำรวจซึ่งมีตำแหน่งในคณะรัฐบาลและคณะปฏิวัติ บทบาทที่สำคัญของตำรวจ ก็คือ การสั่งสอบสวนนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ที่มีความใกล้ชิดกับอธิบดีกรมตำรวจคนเก่าซึ่งมีความขัดแย้งกับรัฐบาล⁹⁷ และการย้าย พล.ท. ประจวบ สุนทรางกูร ซึ่งเป็นบุคคลที่รัฐบาลไว้วางใจ จากองค์การทำเรือมาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ⁹⁸ ตลอดจนการแต่งตั้งโยกย้ายนายตำรวจในตำแหน่งสำคัญหลายคนไปด้วยกัน

บทบาททางการเมืองของตำรวจในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519

ก่อนการสิ้นสุดของรัฐบาลทหารของ จอมพล ถนอม กิตติขจร ขบวนการนักศึกษาได้มีการเคลื่อนไหว เพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญในช่วงต้นเดือนตุลาคม พ.ศ.2516 ซึ่งเมื่อเริ่มมีการเรียกร้องรัฐธรรมนูญขึ้นนั้นรัฐบาลทหารในเวลานั้นก็ได้เริ่มที่จะมีการป้องกันปราบปรามในทันที โดย พล.ต.ท. ประจวบ สุนทรางกูร รองอธิบดีกรมตำรวจฝ่ายกิจการพิเศษได้แถลงตอบโต้การเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งได้เริ่มมีขึ้นในวันที่ 5 ตุลาคม 2516 ดังนี้⁹⁹ หากการเรียกร้องครั้งนี้ทำให้เกิดการเดินขบวน

⁹⁶ อาทิจการเดินขบวนยับยั้งการขึ้นค่าโดยสารการเดินขบวนต่อต้านกรณีทุ่งใหญ่ การต่อต้านญี่ปุ่น การเดินขบวนต่อต้านการออกกฎหมายของรัฐบาล เป็นต้น.

⁹⁷ อนันต์ เสนาชนันต์, มนัส สัตยารักษ์ และ วราลีทิ สุ่มน, อันตราย อ.ตร. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์สามต้น, 2517), หน้า 52.

⁹⁸ ดูรายละเอียดและประวัติย่อในเรื่องเดียวกัน, หน้า 123-127.

⁹⁹ พยงค์ อัครพิชยนต์, "มูลเหตุการ์ณ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516," หน้า 205 : โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อนันต์ เสนาชนันต์, และคนอื่น ๆ, ดับเทวดา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, 2516), หน้า 115-171, วันมหาวิปโยค (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัลลายดพรพริ้นเตอร์ แผนกงานพิมพ์ของบริษัทโพสท์พัลลิซซิ่ง จำกัด, 2516); สมบูรณ์ คนฉลาด, วันมหาวิปโยค จอมพล ถนอมปฏิวัติ 2516 (กรุงเทพมหานคร : รวมการพิมพ์, 2516) : สุจิต บุญบงการ และกนลา สุขพานิชชั้นทปราบ, "ความรุนแรงทางการเมืองกับพัฒนาการทางการเมืองไทย," ใน เอกสารสอนชุดวิชาปัญหาพัฒนาการทางการเมือง หน่วยที่ 1-7 ธารทอง ทองสวัสดิ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายการพิมพ์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2528).

ขึ้น ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจจะดำเนินการจับกุมทันที เพราะเป็นการผิดกฎหมายคณะปฏิวัติ ที่ห้ามการชุมนุมทางการเมืองในที่สาธารณะเกิน 5 คน¹⁰⁰

ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2516 ขณะที่กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญถึงตลาดประตูน้ำและกำลังจะแยกย้ายแยกไปปลิวิ เจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาลและเจ้าหน้าที่ตำรวจสันติบาลจำนวนหนึ่งได้เข้าจับกุมบรรดาบุคคลในกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญทันที หลายคนสับตหลุดจากการจับกุมหนีไปได้ เจ้าหน้าที่จึงจับได้ทั้งหมด 11 นาย คือ

1. นายธีรยุทธ บุญมี อดีตเลขาธิการศูนย์กลางนักศึกษาแห่งประเทศไทย
2. นายประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชร อดีตนักการเมืองแห่งขบวนการรัฐบุรุษ
3. นายนพพร สุวรรณพานิช ประจำกองปกนิตยสารมหาสารภาพ
4. นายทวี หมี่นนิกร อาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์
5. นายมนตรี จิ่งสิริอารักษ์ ประจำกอง บก. สังคมศาสตร์ปริทัศน์
6. นายปรีดา บุญชื่อ นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ ปีที่ 4 ธรรมศาสตร์
7. นายชัยวัฒน์ สุรวิชัย อดีตอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
8. นายบุญส่ง ชลธร นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ ปีที่ 2 รามคำแหง
9. นายบัณฑิต เอ็งนิลรัตน์ นักศึกษาคณะศิลปศาสตร์ ปีที่ 4 ธรรมศาสตร์
10. นายวิสา คัญทัพ นักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ ปีที่ 3 รามคำแหง
11. นายธัญญา ชุนชฎาธาร นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ ปีที่ 4 ธรรมศาสตร์¹⁰¹

ผู้ต้องหาพร้อมด้วยของกลางถูกควบคุมตัวไปยังสันติบาล กอง 2 กรมตำรวจ โดยแจ้งข้อหา “มีว่สมช้กชวณให้ม่การชุมนุมทางการเมือง” จากนั้น พล.ต.ต.ชัย สุวรรณศรี ผู้บังคับการตำรวจสันติบาลได้จัดเจ้าหน้าที่ตำรวจควบคุมตัวผู้ต้องหาทั้ง 11 นาย แยกย้ายไปค้นหลักฐานเพิ่มเติมที่บ้าน¹⁰²

¹⁰⁰ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ขบวนการประชาชนตุลาคม 2516 (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, หน้า 44, อ้างถึงใน พยงค์ อัครพิชยนต์, “มูลเหตุของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516,” หน้า 205. และ ไทยรัฐ ปีที่ 12 ฉบับที่ 5750 (12 ตุลาคม 2516) : 1,16.

¹⁰¹ อนันต์ เสนาพันธ์ และคนอื่น ๆ, ดับเหวดดา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์แอนด์, 2516) หน้า 116-118.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 118.

ภายหลังจากการสอบสวนเรียบร้อยแล้ว ผู้ถูกควบคุมตัวทั้ง 11 คน ถูกพาขึ้นรถไปที่ ศูนย์ฝึกตำรวจนครบาลบางเขน และนำตัวไปควบคุมไว้ชั้นหนึ่ง ร่วมกับผู้ต้องหาในคดีมีการกระทำอันเป็น คอมมิวนิสต์ กับผู้ต้องหาเนรเทศ¹⁰³

การจับกุมดังกล่าว ส่งผลทำให้เกิดการชุมนุมประท้วงรัฐบาลในเวลานั้นอย่างกว้างขวาง บรรดาผู้นำทางการเมืองการทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ถนอม-ประภาส” กลับไม่ยอมที่จะใช้วิธีการ ประนีประนอม แต่ตัดสินใจที่จะใช้วิธีการใช้ความรุนแรงทางการเมือง คือ การปราบปรามโดยการใช้อำนาจ ทหารและตำรวจโดยไม่คำนึงถึงความสูญเสียที่จะเกิดขึ้นต่อนิสิตนักศึกษาและประชาชนที่ปราศจากอาวุธ¹⁰⁴ ได้มีการเตรียมกำลังตำรวจในวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ.2516 กล่าวคือ ที่โรงเรียนพลตำรวจบางเขน ได้มีการ จัดกำลังตำรวจหน่วยปราบปรามจลาจล ซึ่งมีระบอบและใส่หมวกมีครอบหน้าสีขาว ซึ่งสามารถป้องกัน แก๊สน้ำตาได้จำนวนประมาณ 2 กองร้อย ขึ้นรถโดยสารนักเรียน 6 คัน พร้อมด้วยบรรทุกโล่เหล็กปืนยิง แก๊สกระสุนแก๊สน้ำตา¹⁰⁵

อย่างไรก็ตาม จากการปราบปรามอย่างรุนแรงมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (political change) อันทำให้รัฐบาลทหารได้พ้นจากอำนาจไป รวมทั้งพ้นจากการครอบงำกรมตำรวจด้วย

สภาวการณ์ทางการเมืองภายหลังวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยมีการ เป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีในฐานะหัวหน้า รัฐบาลและรักษาการณ พล.ต.ท.ประจวบ สุนทรากรู ได้รับการแต่งตั้งตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ สภา การณ์ในบ้านเมืองขณะนั้นประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมาก กลุ่มนิสิตนักศึกษาเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลมากที่สุด นิสิตนักศึกษาได้ประกาศตนเข้าร่วมมือกับตำรวจในการจับกุมผู้กระทำผิด และเป็นผู้ควบคุมเจ้าหน้าที่ ตำรวจในการใช้มาตรการในขณะที่ยังจับกุมผู้ต้องหา ในกลุ่มลูกจ้างกรรมกรได้มีการนัดหยุดงานเรียกร้อง

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 119-120 ; โปรดดูเพิ่มเติมในศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ขบวนการประชาชนตุลาคม 2516.

¹⁰⁴ พยงค์ อัครพิชัย, มูลเหตุของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516," (วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 206.

¹⁰⁵ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ขบวนการประชาชน ตุลาคม 2516 หน้า 169, อ้างถึง เรื่องเดียวกัน, หน้า 207 ; โปรดดูเพิ่มเติมใน อนันต์ เสนาพันธ์ และคนอื่น ๆ, ดับเหวดา (กรุงเทพฯมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, 2516), หน้า 146-153.

ความยุติธรรม มีการเดินขบวน 501 ครั้ง¹⁰⁶ เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องรับภาระหนักในการทำหน้าที่คุ้มกันความปลอดภัยและรักษาความสงบเรียบร้อยให้แก่บ้านเมือง เพราะการต่อสู้เรียกร้องส่วนมากจะเลือกใช้วิธีการที่ค่อนข้างจะรุนแรง ในบางครั้งถึงขั้นเป็นการจี้รอนสิทธิและเสรีภาพของกลุ่มอื่น ในขณะที่ชุมนุมมีการปลุกระดมให้เกิดความกระตือรือร้นต่อรัฐบาล และต่อต้านการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในลักษณะที่ฝ่าฝืนกฎหมาย ในบางครั้งก็ฉวยโอกาสสร้างสถานการณ์แล้วก่อความวุ่นวายขึ้น ดังจะเห็นได้จากข่าวในหนังสือพิมพ์รายวัน และรายปักษ์ต่าง ๆ เช่น ในกรณีสร้างสถานการณ์ให้เกิดความไม่สงบในท้องที่สถานีตำรวจนครบาลพลับพลาไชย เขต 1-2 ระหว่างวันที่ 1-6 กรกฎาคม 2517 เริ่มต้นจากวางแผนให้คนขับรถแท็กซี่ซึ่งใจจอดรถในที่ห้ามจอด เมื่อตำรวจเข้าจับกุมก็ขัดขืนตระโกนกล่าวหาว่า ตำรวจทำร้ายประชาชน ต่อจากนั้นก็มีการช่วยกระพือข่าวให้รวดเร็วยิ่งขึ้น เพื่อให้ประชาชนที่ไม่ทราบเรื่องราวแน่ชัดรวมตัวกันการกระทำครั้งนี้เป็นการกระทำในขณะที่กลุ่มนิสิตนักศึกษากำลังจัดอภิปรายขับไล่ทหารอเมริกัน และ ซี.ไอ.เอ. ที่สนามหลวงและเตรียมจะเดินขบวนไปยังสถานทูตอเมริกัน¹⁰⁷

ในกรณีจับกุมนายพูน ล้ำลือประเสริฐ คนขับแท็กซี่ต้นเหตุนี้ แม้จะมีนักศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหงและนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่เห็นเหตุการณ์และมีใจเป็นธรรมรวม 4 คน พยายามชี้แจงให้ผู้ที่มารวมกลุ่มกันได้เข้าใจว่า ตำรวจมิได้ทำร้ายประชาชน โดยผ่านเครื่องขยายเสียงขนาดเล็กก็ตาม แต่ทางกลุ่มผู้สร้างสถานการณ์ที่รวมอยู่ในหมู่ประชาชนก็พยายามยั่วให้เกิดการกระทำที่รุนแรงขึ้นด้วยการให้ร้อง ขว้างปาเจ้าหน้าที่ตำรวจและล้อมสถานีตำรวจไว้ ต่อมามีการใช้อาวุธทุบตีรถยนต์ทำลายกระจกรถยนต์และรถจักรยานยนต์ของประชาชน และของทางราชการเสียหาย ในขณะที่ชุมนุมกันอยู่ มีรถจี๊ปหมายเลข กทม.5956 บรรทุกชายฉกรรจ์เต็มคันรถมีธงชาติอยู่ข้างหน้ารถ ประกาศว่าเป็นผู้รักชาติขับรถบรรทุกทะเลวงแหวนป้องกันของตำรวจเข้าไปใช้น้ำมันบรรจุขวดจุดไฟขว้างใส่ตำรวจ¹⁰⁸ กลุ่มบุคคลที่หวังจะบุกเข้าเผาโรงพักได้ยึดรถประจำทาง 3 คัน คือ สาย 45 คันหนึ่ง รถเมล์ศิริมิตร 2 คัน เมารถยนต์ฟอร์ด 1 คัน และเมารถยนต์ประจำทางที่ห้าแยกพลับพลาไชย 1 คัน ใช้เครื่องกีดขวางถนน

¹⁰⁶ ในปี 2516 มีจำนวนข้อพิพาทแรงงานถึงขั้นนัดหยุดงาน 501 ครั้ง พ.ศ.2517 มีจำนวน 357 ครั้ง, พ.ศ.2518 มีจำนวน 241 ครั้ง, พ.ศ.2519 มีจำนวน 133 ครั้ง ดูรายละเอียดจาก สุรพันธ์ ทิพย์สุวรรณ, "ความล้มเหลวของประชาธิปไตยในประเทศไทย ระหว่าง 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย 2523), หน้า 126-127.

¹⁰⁷ แผนกประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการกรมตำรวจ "ประมวลสภาพเหตุการณ์ก่อความไม่สงบในเขตท้องที่สถานีตำรวจนครบาลพลับพลาไชย เขต 1-2 ระหว่างวันที่ 1-6 กรกฎาคม 2517".

¹⁰⁸ ไทยเดลี, (4 กรกฎาคม 2517).

เจริญกรุงและเยาวราช มีการส่งลำเลียงอาวุธโดยทางรถยนต์ไปตามจุดต่าง ๆ และมีรถบรรทุกขนอาหารไปคอยแจกจ่ายให้แก่ผู้ร่วมก่อเหตุร้ายครั้งนี้¹⁰⁹ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หน้าหอประชุมใหญ่ด้านสนามหลวงมีโปสเตอร์ ซึ่งไม่ทราบว่าเป็นของฝ่ายใด ปิดประกาศโจมตีการกระทำของตำรวจว่าเป็นการทำร้ายประชาชน ทางด้านศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและกลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (ปช.ปช.) ได้มีหนังสือด่วนถึง พล.ต.อ.ประจวบ สุนทรางกูร อธิบดีกรมตำรวจ แจ้งว่าทางศูนย์ฯ และ ปช.ปช.ไม่เคยให้ความสนับสนุนแก่การชุมนุมประท้วงและการก่อจลาจลในครั้งนี้¹¹⁰ เมื่อเหตุการณ์สงบลงเพราะการตัดสินใจดำเนินการปราบปรามอย่างเด็ดขาดของรัฐบาล ปรากฏว่ามีความสูญเสีย คือ ผู้ได้รับบาดเจ็บ 124 ราย เสียชีวิต 25 ราย เจ้าหน้าที่ตำรวจบาดเจ็บ 7 ราย ค่าเสียหายประมาณล้านบาทเศษเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมบุคคลและควบคุมตัวไว้ดำเนินคดี 67 คน

ในกรณีการสไตรค์ของกรมกรบริษัทสแตนดาร์ดการ์เมนต์ หรือลูกจ้างโรงแรมดุสิตธานีก็เช่นกัน การต่อสู้ได้ขยายตัวจากการเรียกร้องให้ฝ่ายนายทุนเพิ่มค่าจ้าง เป็นการต่อสู้ที่เชื่อมโยงทางการเมืองโดยมีนักศึกษาและบุคคลอื่นเข้าร่วมด้วย

สภาพเหตุการณ์ทางการเมืองเต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวาย มีความรุนแรงทางการเมืองในรูปแบบการประท้วงเดินขบวนเรียกร้องแสวงหาผลประโยชน์ และใช้กำลังการตัดสินใจปัญหาแทบทุกกรณี ทำให้ตำรวจต้องปฏิบัติงานในการปราบปรามอยู่ตลอดเวลาหลังจากที่เหตุการณ์กรณี 14 ตุลาคม 2516

ในเดือนกรกฎาคม 2519 ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้ลงนามในคำสั่งแต่งตั้ง พล.ต.ท.สุรพล จุลละพราหมณ์ ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจรักษาความมั่นคง ให้ดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมตำรวจ ซึ่งก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์กันว่า มีการนำเอาการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องกับราชการปกครอง และมีการเล่นพวก ไม่เป็นไปตามลำดับอาวุโส¹¹¹ ในเดือนสิงหาคม 2519 นั้น พล.ต.ท.สุรพล จุลละพราหมณ์ ได้ปรับปรุงให้ตำรวจมีอาวุธปืนที่ทันสมัย โดยเปลี่ยนแปลงของเจ้าหน้าที่ตำรวจจากแบบเก่ามาเป็นแบบใหม่ โดยมีบางส่วนได้ซื้อจากกรมสรรพากร กองทัพบก คือ ปืนแบบ เอส.เค. ซึ่งผลิตได้เอง และได้ผ่านการทดสอบแล้วว่าทันสมัยและมีประสิทธิภาพดีกว่าปืน เอ็ม.16 และบางส่วนซื้อมาจากต่างประเทศโดยตรง¹¹²

¹⁰⁹ ประชาธิปไตย, (6 กรกฎาคม 2517).

¹¹⁰ บ้านเมือง, (6 กรกฎาคม 2517).

¹¹¹ “เผยเบื้องหลังตั้ง พล.ต.ท.สุรพลฯ เป็นรอง อ.ตร., สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, ปีที่ 13 ฉบับที่ 4 (18 กรกฎาคม 2519) : 1,24.

¹¹² “จะให้ตำรวจมีอาวุธปืนทันสมัยใช้โดยทั่วถึงกัน,” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 13 ฉบับที่ 7 (8 สิงหาคม 2519) : 1,24.

เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เป็นเหตุการณ์ทางการเมืองที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์แห่งระบบประชาธิปไตยไทยเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากมีการใช้ความรุนแรงทางการเมือง (political violence) โดยกลไกรัฐ คือ ทหารและตำรวจร่วมกับกลุ่มพลังมวลชนจัดตั้ง (organized mass) ในการปราบปรามกลุ่มนิสิตนักศึกษา ซึ่งได้ทำการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขึ้นในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

บทบาททางการเมืองของตำรวจในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 มีลักษณะของการใช้ความรุนแรงทางการเมือง เพื่อกำจัดบุคคลที่ผู้นำทางการเมืองทหารเห็นว่าจะจะเป็นภัยต่อความมั่นคงแห่งอำนาจและผลประโยชน์ของตน และพวกพ้อง ดังนั้นกำลังตำรวจจึงเป็นเครื่องมือที่ถูกใช้ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

หากพิจารณาจากเหตุการณ์ตามคำบอกเล่าแล้ว ก็จะพบว่ามีนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ในระดับนายพลร่วมในการกระทำ เพื่อให้เกิดการปราบปรามโดยใช้กำลังรุนแรงในช่วงเวลานั้น ดังข้อเขียนว่า

วันที่ 6 ตุลาคม อาตมามาถึงที่ตั้งกองบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี เวลาประมาณ 7.00 น.เศษ มีนักหนังสือพิมพ์มาคอยอยู่ที่บันไดและลานก่อนเข้าลิฟท์ หลายคนต่างก็ถามถึงการที่มิภาพแขวนคอหน้าคล้ายเจ้าฟ้าชาย อาตมาตอบว่า ไม่มีปัญหาอะไรแล้ว นายกรัฐมนตรีสั่งดำเนินคดี และกรรมการศูนย์นิสิตนักศึกษาบางคนเข้ามาบอตัวแล้ว ต้องดำเนินคดีไปตามกฎหมายแล้วอาตมารีบขึ้นไปชั้น 4 ที่ห้องทำงานนายกรัฐมนตรี ฯพณฯ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี ได้ดูภาพในหนังสือพิมพ์ ดาวสยามและบ้านเมือง จึงเสนอความเห็นต่อนายกรัฐมนตรีว่าให้รีบประกาศภาวะฉุกเฉิน ห้ามชุมนุมทั่วประเทศ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ฯพณฯ นายกเห็นด้วย และว่าเดี๋ยว 9 โมงเช้า เข้าประชุมคณะรัฐมนตรี จะเสนอที่ประชุมคณะรัฐมนตรี อาตมาว่าก็ไม่มีปัญหาอะไรเป็นอำนาจของนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีมหาดไทย ซึ่งจำเป็นต้องประกาศภาวะฉุกเฉิน เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันเหตุร้ายในบ้านเมือง ปรากฏว่า พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม และรัฐมนตรีอื่นฝ่ายพรรคชาติไทย คัดค้านไม่ให้ประกาศภาวะฉุกเฉินไม่ให้ห้ามการชุมนุม โดยอ้างเหตุผลว่าหากห้ามการชุมนุมลูกเสือชาวบ้านจำนวนมาก และกำลังเดินทางมาก็จะเดือดร้อนชุมนุมไม่ได้ แล้วจะหันมาเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาล¹¹³

¹¹³ "จดหมายพระสุรินทร์," ใน สัจจะทรยุค, บัณฑิต ธรรมตรีรัตน์และคนอื่น ๆ, บรรณาธิการ (ม.ป.ท.,2529), หน้า 126 ; โปรดดูรายละเอียดเหตุการณ์ทางการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ใน อรุณ วัชรสวัสดิ์, เมื่อคือกฤษณ์หนึ่งเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปิยะสาส์น, 2512), หน้า 4-229.

พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ จึงได้ไปนำเอา พล.ต.ต.เจริญฤทธิ์ จรรย์โรมรัน ผู้เป็นหัวหน้า ลูกเสือชาวบ้านคนหนึ่งของฝ่าย ตชด.เข้ามาในคณะรัฐมนตรี มาคัดค้านการประกาศภาวะฉุกเฉินและกล่าวว่า จะต้องปราบนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้สิ้นซาก นายกรัฐมนตรีพูดว่าไม่ได้ คุณจะเอา ลูกเสือชาวบ้าน เอาประชาชนไปฆ่านักศึกษา ประชาชนไม่ได้ หากเกิดจลาจลเป็นหน้าที่ของตำรวจ ทหาร บ้านเมืองมีชื่อมีแป คุณเอาประชาชนไปฆ่าประชาชนไม่ได้ พล.ต.ต.เจริญฤทธิ์ บังอาจได้นายกรัฐมนตรี ต่อไปว่า ลูกเสือชาวบ้านก็มีวินัยร่วมกับตำรวจทหารได้ ดูเหตุการณ์จากการกระทำของรัฐมนตรีฝ่ายพรรคชาติไทย และที่ไปนำ พล.ต.ต.เจริญฤทธิ์ เข้ามาได้ถึงกับนายกรัฐมนตรีแล้ว อาตมาเข้าใจได้ทันทีว่า พวกนี้ต้องวางแผนการปฏิวัติไว้แล้ว และเชื่อแน่ว่าพวกเขาต้องสำเร็จแน่ ตำรวจยศพลตำรวจตรี ยังกล้าเถียงนายกรัฐมนตรีถึงในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี พลตรีประมาณ อติเรกสาร หัวหน้าพรรคชาติไทย ร.ม.ต. เกษตร แสดงความเห็นในคณะรัฐมนตรีว่าเป็นจังหวะและโอกาสที่ดีที่สุดแล้วที่จะปราบปรามให้ศูนย์กลาง นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยให้ถูกลบชื่อหายไป¹¹⁴

พล.ต.ท.ชุมพล โลหะชาละ รองอธิบดีกรมตำรวจ ได้เข้ามารายงานในคณะรัฐมนตรี พร้อมกับร้องให้ โส ๆ ว่า ฝ่ายนักศึกษามีอาวุธปืนสงครามร้ายแรงระดมยิงตำรวจบาดเจ็บและตายจำนวนมาก ฝ่ายนักศึกษาก็ตายแยะ พุดกลางร้องให้พาลง ตำรวจนครบาลสู้ไม่ได้จึงส่งตำรวจพลร่มและ ตชด. เข้าไปปราบปราม ต่อมา พล.ต.อ. ศรีสุข มหินทรเทพ อธิบดีกรมตำรวจเข้าไปรายงานเหตุการณ์ว่า ควบคุมสถานการณ์ในธรรมศาสตร์ไว้ได้แล้ว มีความสงบเรียบร้อยแล้ว นายกรัฐมนตรีถามว่า "ตำรวจตายกี่คน ท่านอธิบดี" อธิบดีกรมตำรวจตอบว่า "ตำรวจไม่ตาย แต่บาดเจ็บไม่กี่คน" รัฐมนตรีจึงแสดงสีหน้าสงสัย อธิบดีกรมตำรวจแล้ว จึงหันไปมอง พล.ต.ท.ชุมพล โลหะชาละ นั่งเซ็ดน้ำตา จึงไม่รู้มาก่อนนั้นเขารายงานกันว่าอย่างไร อธิบดีกรมตำรวจจึงเดินออกจากที่ประชุมไป ต่อไป พล.ต.ท.กระฉ่าง ซึ่งเป็นหัวหน้านำ ตชด. เข้าไปทำการควบคุมนักศึกษา 3,000 คนเศษไว้แล้วนั้น เข้ารายงานเหตุการณ์ รายงานว่าเป็นที่ยึดจาก นักศึกษาเป็นปืนพกเพียง 3 กระบอก คุณแควตอร์ เบี่ยมพงศ์สานต์ รองนายกรัฐมนตรีถามว่าปืนอะไรที่เสียงดังมาดังปุด ๆ บัง ๆ ใครยิง ฝ่ายเรายิงหรือนักศึกษายิง พล.ต.ท.กระฉ่าง ตอบว่า ปืนอย่างนั้น นักศึกษาจะเอามาจากไหน ตำรวจยิงทั้งนั้น¹¹⁵

บทบาทการปราบปรามนักศึกษาอย่างรุนแรงของตำรวจเป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ซึ่งในที่สุดได้นำมาสู่การยึดอำนาจรัฐของคณะทหารภายใต้ชื่อว่า คณะปฏิรูปการ

¹¹⁴ "จดหมายพระสุรินทร์," : หน้า 126-127.

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 127.

ปกครองแผ่นดิน¹¹⁶ และการจัดตั้งรัฐบาลเผด็จการพลเรือนจนมีการใช้กำลังตำรวจควบคุม จำกัดสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของประชาชนอย่างกว้างขวางในช่วงระยะเวลา 1 ปีเศษ¹¹⁷

สำหรับในด้านการปรับปรุงโครงสร้างของกรมตำรวจนั้น ได้มีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานบุคคล แต่เดิมนั้นตำรวจเป็นข้าราชการพลเรือนประเภทหนึ่ง แบ่งออกเป็นประเภทที่มียศ และไม่มียศ ต่อมาได้มีประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตำรวจ พ.ศ.2521 ลงวันที่ 1 มิถุนายน โดยไม่ขึ้นอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายว่าด้วยข้าราชการพลเรือน ซึ่งทำให้การบริหารงานบุคคลของข้าราชการตำรวจได้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงตำรวจที่ไม่มียศมาเป็นตำรวจที่มียศทั้งหมด และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการข้าราชการตำรวจขึ้นคณะหนึ่ง เรียกโดยย่อว่า ก.ตร. โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานกรรมการและอธิบดีกรมตำรวจ เป็นรองประธาน มีหน้าที่พิจารณาการเลื่อนการเลื่อนตำแหน่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารงานทั้งหมดของข้าราชการตำรวจ ชั้นยศของข้าราชการตำรวจตามพระราชบัญญัติฉบับใหม่นี้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงคงใช้ชั้นยศเหมือนเดิม คือ ชั้นพลตำรวจ ชั้นประทวน และชั้นสัญญาบัตร

ชั้นประทวน ได้แก่ สิบตำรวจตรี สิบตำรวจโท สิบตำรวจเอก จำสิบตำรวจ และยศนายดาบตำรวจ

ชั้นสัญญาบัตร ได้แก่ ผู้มียศตั้งแต่ร้อยตำรวจตรีขึ้นไป¹¹⁸

การปรับปรุงโครงสร้างของกรมตำรวจนั้นนับว่า เป็นผลดีแก่วงการตำรวจเป็นอย่างมาก ส่งเสริมให้ข้าราชการตำรวจมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม

¹¹⁶ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมาของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินใน "คำปราศรัยของนายชวน หลีกภัย" ในสังขะทรยุค, หน้า 130-133, เสน่ห์ จามริก, การเมืองไทยกับการพัฒนารัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมูลนิธิโครงการติดตามสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2518), หน้า 395-396.

¹¹⁷ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับการประกาศใช้คำสั่งของคณะปฏิรูป และการประกาศใช้กฎอัยการศึกที่มีผลต่อการจำกัดสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของประชาชน ในนิสิต จันทรสมวงศ์, "บทบาทของกองทัพไทยในการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ตามนโยบายได้ร่วมมือของกองทัพภาคที่ 4," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530) หน้า 70.

¹¹⁸ "ประวัติกรมตำรวจไทย," ตำรวจ ปีที่ 1 ฉบับที่ 7 (13 ตุลาคม 2529) : หน้า 18.

บทบาททางการเมืองของตำรวจในยุค พลเอก เปรม ติณสูลานนท์

ภายหลังการเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ก็ได้มีการประกาศใช้นโยบายการเมืองนำการทหาร ในการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 อันเป็นยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงบทบาททางการเมืองของทหาร อันส่งผลต่อบทบาททางการเมืองของตำรวจ

ตามแผนการกรมตำรวจ ประจำปี 2531 ได้จัดวางแผนด้านความมั่นคงภายใน โดยมีวัตถุประสงค์ 5 ประการ คือ¹¹⁹

1. เพื่อกระตุ้นให้ขบวนการคอมมิวนิสต์ ตลอดจนขบวนการก่อการร้ายทุกรูปแบบลดการปฏิบัติงานที่เป็นภัยต่อความมั่นคง
2. เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของหมู่บ้านตามแนวชายแดนในการป้องกันและช่วยเหลือตนเองและให้มีความพร้อมในการแก้ไขสถานการณ์ เมื่อมีการสู้รบได้ในระยะแรก
3. เพื่อรวมกับฝ่ายทหารหรือส่วนราชการอื่นในการรักษาอธิปไตย และความปลอดภัยในบริเวณชายแดนตามขีดความสามารถของกรมตำรวจ
4. เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมในระดับพื้นที่ตามชายแดนและพื้นที่ห่างไกล
5. เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ในการป้องกัน และปราบปรามการก่อความไม่สงบในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งอาชญากรรมที่เกิดตามแนวชายแดนและในพื้นที่ห่างไกลคมนาคม¹²⁰ ทั้งนี้ โดยแยกแบ่งเป็น 4 แผนงาน คือ
  1. แผนงานป้องกันปราบปรามการก่อการร้าย และการก่อความไม่สงบ
  2. แผนงานรักษาอธิปไตยและความปลอดภัยบริเวณแนวชายแดน
  3. แผนงานการข่าวเพื่อความมั่นคงภายใน
  4. แผนงานรักษาความปลอดภัยสถานที่และบุคคลสำคัญ¹²¹

¹¹⁹ แผนกรมตำรวจประจำปี 2531 (ม.ป.ท.,ม.ป.ป.), หน้า 40.

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47 : โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 และ คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 65/2525 ใน นิสิต จันท์สมวงศ์, "บทบาทของกองทัพบกไทยในการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ตามนโยบายได้เริ่มเขียนของกองทัพภาคที่ 4," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตศึกษาด้านการปกครองบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 517-520, 530-539.

¹²¹ แผนกรมตำรวจประจำปี 2531, หน้า 69.

นอกจากนี้ ในด้านชุมชนและมวลชนสัมพันธ์ กรมตำรวจยังตั้งวัตถุประสงค์ไว้

5 ประการ คือ

1. เพื่อสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการป้องกันแก้ไข ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาเด็กและเยาวชน ปัญหาการจราจร ยาเสพติดให้โทษ ปัญหาอุบัตินัยเพิ่มมากขึ้น ตามแนวทางแผนงานความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ในแผนงานเสริมสร้างความสงบสุขในสังคมและ แผนงานส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในแผนเสริมสร้างความสงบสุขในสังคมของแผนพัฒนาฉบับ ที่ 6
2. เพื่อสร้างความเข้าใจทัศนคติ ความศรัทธา ความเชื่อมั่นและความสัมพันธ์อันดี ระหว่างตำรวจกับประชาชน และหน่วยราชการอื่น
3. เพื่อให้ประชาชนสนับสนุนหรือมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของตำรวจ ทั้งในด้าน การป้องกันปราบปรามอาชญากรรม และรักษาความมั่นคงของชาติ
4. เพื่อสนับสนุนมาตรการในการจัดเงื่อนไข ที่ก่อให้เกิดปัญหาด้านความมั่นคงภายใน พื้นที่ชนบท และการพัฒนาชนบทในระบบชนบทกำลัง
5. เพื่อส่งเสริมการศึกษาในท้องถิ่นที่ห่างไกลคมนาคม และการบริหารของ หน่วยงานอื่นที่ยังไปไม่ถึงในหน้าที่ของกรมตำรวจตระเวนชายแดน

สำหรับบทบาทในการปฏิบัติงานที่สำคัญ ๆ ที่เกี่ยวกับการเมืองของตำรวจ ได้แก่ คดี แซร์แม่ช้อย ซึ่ง พล.ต.ต.บุญชู ว่างานนท์ ผู้บังคับการตำรวจกองปราบ ได้จับกุมนางช้อย ทิพย์โส มา ดำเนินคดีฐานฉ้อโกงประชาชนและรัฐบาลได้มีมาตรการในเรื่องนี้โดยการออกพระราชบัญญัติ กุ้ยเงินที่ เป็นการฉ้อโกงประชาชน¹²² นอกจากนี้ก็มีคดีมาตรการนายปริดี สุจริตกุล ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัด ภูเก็ต และนายแสงชัย ตักดีศรีทวี (โกโหล่น)¹²³ กรณีความขัดแย้งระหว่างนายสุกรี รัชศรีทอง และ

¹²² ดูรายละเอียดจาก “กรณีการร่วมลงทุนกับนางช้อย ทิพย์โส,” สยามจดหมายเหตุ ปีที่ 8 ฉบับที่ 51 (16-22 ธันวาคม 2526), หน้า 1401-1402 : “แซร์แม่ช้อย ช่วง พ.ศ.2526-2527.” สยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 32 ฉบับที่ 12 (9 กันยายน 2527), หน้า 5-6 และ “ผลการประชุมคณะรัฐมนตรี,” สยามจดหมายเหตุ ปีที่ 9 ฉบับที่ 45 (2-8 พฤศจิกายน 2527) : หน้า 1244-1245.

¹²³ โปรดดูรายละเอียดใน “มท.ไม่ปักใจฆ่าภูเก็ท เป็นปัญหาการเมือง,” สยามรัฐ (11 เมษายน 2526) : 1,12; “ส่งมือปราบทำคดีฆ่าโหดหัวหน้าศาล,” ไทยรัฐ (12 เมษายน 2526) : 1,16 “ผู้พิพากษาตื่นตัว จี้คดีฆ่าหัวหน้าศาล,” ไทยรัฐ (13 เมษายน 2526) : 1,16 : “รายละเอียดคดีประวัติศาสตร์สังหารโหด,” ปริดี-โกโหล่น, มติชนสุดสัปดาห์ (15 มีนาคม 2530) : หน้า 8-9.

พ.ต.อ.สรรเพชร ธรรมาธิกุล ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชกับผู้กำกับตำรวจ¹²⁴ โดยมีความเกี่ยวพันไปถึงความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างพรรคการเมืองและคดีเกี่ยวกับหลายแก๊งค์เครื่องราช ของกองบัญชาการตำรวจนครบาล โดย พล.ต.ต.ประยูร โกมารกุล ณ นคร รองผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ในฐานะหัวหน้าพนักงานสอบสวนคดีทุจริต ปลอมเอกสารเพื่อขอรับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์โดยจับกุมผู้ต้องหาประกอบด้วย พระราชปัญญาโกศล หรือเจ้าคุณอุดม (ลาสิกขาเป็นนายผาสุข ชาวผ่อง) นายมนตรี จำนงค์ น.ส.เฉลิมศรี อุทัยย์ น.ส.พิทยา พิมพ์สะอาด และนางอำไพ แก้วพงศ์ และนายอดุลย์ เพชรรัตน์ โดยทั้งหมดได้ร่วมกันปลอมแปลงลายเซ็นบุคคลสำคัญเพื่อขอรับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ซึ่งได้รับการประกันตัว เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2530 อย่างไรก็ตาม พล.ต.ต.ประยูร กล่าวว่า จะต้องมีการจับกุมผู้ต้องหาเพิ่มอีก หากสอบสวนพบว่ามีส่วนพัวพัน ซึ่งจากการให้ปากคำของพยานหลักฐาน ทำให้การชดเชยถึงบุคคลอีกหลายคนด้วยกัน ซึ่งขณะนั้นยังอยู่ในขั้นการสืบสวนหาพยานหลักฐาน¹²⁵

นอกจากนี้ ยังมีกรณีแทรกแซงการบริหารในกรมตำรวจ ดังเช่น การโยกย้าย พล.ต.ต.บุญชู ว่างานนท์ ผู้บังคับการกองปราบปราม ไปเป็นผู้บัญชาการประจำสภาความมั่นคงแห่งชาติ ก็ปรากฏลักษณะของการแทรกแซงจากฝ่ายการเมือง¹²⁶

¹²⁴ โปรดดูรายละเอียดใน "ย้อนรอยขัดแย้งสุกรี-สรรเพชรญ ปิตฉากสงครามตัวแทนเมืองคอน," มติชนสุดสัปดาห์ 7 (31 พฤษภาคม 2530) : หน้า 5 ; "อดีตผู้ว่าฯ สุกรี รั้งศรีทอง อัด," สัมพันธ์ ทองสมัคร "ใครเป็นคนบาปกันแน่," มติชนสุดสัปดาห์ 7 (23 สิงหาคม 2530) : 12-12 ; และจากกรณีความขัดแย้งดังกล่าว ได้มีความต่อเนื่องไปถึงความขัดแย้งระหว่างตำรวจเมืองนครศรีธรรมราช กับผู้พิพากษาจังหวัดหลังสวน โดยดูรายละเอียดใน "จเรสอบเคียด 7 ตำรวจ - 2 สาว คดีขังผู้พิพากษา," ไทยรัฐ (14 สิงหาคม 2530) : 1,20 ; "เมืองนครฯ ยิ่งตึงเครียด โปรยไปปลิวไล่ "สัมพันธ์," มติชน (13 สิงหาคม 2530) 1,16 ; "ออกไปปลิวเกลื่อน ฟ้องปรอม 2 สาวสอบเพิ่ม อ.ตร.บ่นอุบ" เดลินิวส์ (16 สิงหาคม 2530) : 1,20 ; "ไปปลิวเกลื่อนเมืองเตรียมรับเหตุชุมนุม," เดลินิวส์ (15 สิงหาคม 2530) : 1,20.

¹²⁵ "ผลงานชิ้นโบว์แดง รอบปี 30 ของกรมตำรวจ," คัมภีร์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 25 (มกราคม 2531) : 8-9. และ "304 วันแห่งการเปิดโปงเบื้องหลังและขบวนการตมต้นเครื่องราชฯ," มติชน ปีที่ 8 ฉบับที่ 375 (8 พฤศจิกายน 2530), : 7-8.

¹²⁶ โปรดดูรายละเอียดใน ฉีกโฉมหน้า บ้าง "ยุทธการเลื่อยเก้าอี้ อ.ตร.," มติชนสุดสัปดาห์ 7 (8 มีนาคม 2530) : 4-5 ; "แฉเบื้องหลังพลิก ผบ.ช.น.," มติชนสุดสัปดาห์ 7 (26 กรกฎาคม 2530) : 9.

บทบาททางการเมืองของตำรวจในยุค อธิปัตย์ แสง วีระสวัสดิ์

ในยุคที่กรมตำรวจมี พล.ต.อ.แสง วีระสวัสดิ์ เป็นอธิบดีนั้น ได้มีอิทธิพลทางการเมืองเข้ามาแทรกแซงอย่างมาก ในการบริหารงานของกรมตำรวจ เช่น ในการแต่งตั้งโยกย้ายนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ ในตำแหน่งที่มีอำนาจที่เกี่ยวกับการเมือง ดังปรากฏออกมาให้เห็นชัดในมติคณะกรรมการข้าราชการตำรวจ (ก.ตร.) เมื่อวันที่ 27 กันยายน 2533 กล่าวขานกันว่า “และเป็นโจ๊ก” บ้าง “มดีอภัย” บ้าง “คุณบีบมา” บ้าง นั่นคือ คำตอบอันแน่ชัดของปริศนาการเปิดโต๊ะเจรจากับบ้านราชครูระหว่าง นายบรรหาร ศิลปอาชา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี และ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรี เมื่อคืนวันที่ 20 กันยายน 2533

โดยมีคดีนี้อาว “ตำรวจสุพรรณบุรี” เป็นฉากหน้า

แต่บนโต๊ะเจรจากันนั้น เรื่อง 3 ตำรวจสุพรรณบุรีเป็นเพียงเรื่องเรียกน้ำย่อยก่อนเข้าสู่เรื่องหลัก ๆ อย่าง “ลาวาลิน” , “บ๊อบ क्रम.” รวมทั้ง “การลี้ภัยนายตำรวจระดับนายพลใหม่” และหากจะกล่าวว่าเป็นโต๊ะเจรจากันนั้น อันมีนายบรรหารนั่งประจันหน้ากับ ร.ต.อ.เฉลิม อีกทีคือ บุรุษที่ชื่อ “ชาติชาย” คงไม่ผิดนัก เพราะมีเช่นนั้น รัฐมนตรีมหาดไทยผู้เป็นถึงเลขาธิการพรรค แกนนำรัฐบาลคงจะไม่ยอมสยบต่อเงื่อนไขของหัวหน้าพรรคมวลชนขนาดนี้เป็นแน่

หลังจากเจรจากันนั้น นำมาสู่ภาพของการ “จูปปาก-สงบศึก” แต่ผ่านไประยะหนึ่ง ร.ต.อ.เฉลิม ก็ทุบโต๊ะขีดเส้นตายว่าทุกอย่างต้องเรียบร้อยก่อนเที่ยงวันศุกร์ที่ 28 กันยายน

พล.ต.อ.แสง วีระสวัสดิ์ อธิบดีกรมตำรวจจึงถูกเรียกตัวด่วนจากภาคใต้ เมื่อวันที่ 26 กันยายน แล้วการประชุม ก.ตร.เพื่อลงมติอภัยจึงอุบัติขึ้นเมื่อวันที่ 27 กันยายน อย่างเร่งด่วน เดียวจะไม่ทันเส้นตายของ ร.ต.อ.เฉลิม¹²⁷ มติ ก.ตร.ครั้งที่ 13/2533 เมื่อวันที่ 17 กันยายน ซึ่งผ่าน क्रम.วันที่ 18 กันยายน อันเป็นการแต่งตั้งโยกย้ายนายตำรวจระดับรองผู้บัญชาการลงมา ถึงระดับผู้บังคับการ จำนวน 88 ตำแหน่ง จึงถูกนำมาทบทวนใหม่ในบางตำแหน่ง ที่มี “ใบสั่ง” ลงมาในการประชุมวันที่ 27 กันยายน เป็นการแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงอิทธิพลของฝ่ายการเมืองที่เข้ามาแทรกแซงในกรมตำรวจในการแต่งตั้งโยกย้าย

¹²⁷ “ซ่าแหล่มติ ก.ตร.ลับเก้าอี้ภาคพิสดาร กรมตำรวจยุคและเป็นโจ๊ก,” มติชน (29 กันยายน 2533) : หน้า 3.

ตำแหน่งผู้บังคับการตำรวจนครบาลธนบุรี ซึ่งมีการแต่งตั้ง พ.ต.อ.รังสิต ญาโณทัย ผู้ดำรงตำแหน่ง รองผู้บังคับการตำรวจนครบาลธนบุรีมาแล้ว 8 ปี ขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นผู้บังคับการตำรวจนครบาลธนบุรี ส่วนตำแหน่งผู้บังคับการตำรวจสันติบาล ซึ่งมีการแต่งตั้ง พ.ต.อ.ฉัตรชัย คุุณาคเสน รองผู้บังคับการตำรวจสันติบาล ซึ่งเติบโตมากับงานสายข่าวในสันติบาลโดยตรงมาตลอดขึ้นเป็นผู้บังคับการตำรวจสันติบาลไป

ทั้งสองตำแหน่งนี้ถูกทบทวนเปลี่ยนแปลง รวมทั้งตำแหน่งผู้บัญชาการตำรวจภูธร 1 ที่ พล.ต.ท.สนั่น ตูจันดา ดำรงตำแหน่งอยู่ ต้องถูกเปลี่ยนแปลงเช่นกันด้วยเหตุผลความเป็น “แพะ” ในคดีตำรวจสุพรรณบุรีคงไม่ผิดนัก

ก็เพราะรู้กันอยู่ว่าย่างหาความผิดให้กับแพะที่ชื่อ “สนั่น” ไม่ได้ นายบรรหารจึงหาทางออกด้วยการเปิดตำแหน่ง ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจขึ้นมาใหม่เพื่อดัน พล.ต.ท.สนั่น ขึ้นไป อันเป็นการเปิดทางให้กับ พล.ต.ต.ส้าง บุนนาค รอง ผู้บัญชาการตำรวจภูธร 1 ผู้เคยเป็น “นาย” ของ ร.ต.อ.อดีตนายตำรวจกองปราบปรามผู้มีอำนาจทางการเมืองในปัจจุบัน

แต่คำถามป็นน้ำเสียงอันสิ้นเครือของ¹²⁸ พล.ต.ท.สนั่น ที่ว่า “ผมทำผิดอะไร” ทำให้ที่ประชุม ก.ตร. ต้องมีมติเพิ่มตำแหน่งผู้ช่วย อ.ตร. รวดเดียว 2 ตำแหน่ง ดันผู้บัญชาการขึ้นไปอีก 2 คน เพื่อให้ดุลกลมกลืนมิใช่กลายเป็นการลงโทษ พล.ต.ท.สนั่น

พล.ต.ท.สุจินต์ อุทัยวัฒน์ ผู้บัญชาการศีกษาจึงต้องถูกดันขึ้นเป็นผู้ช่วย อ.ตร. พร้อมกับ พล.ต.ท.สนั่น เป็นผู้ช่วย อ.ตร. อันดับที่ 8 และ 9 ที่ยังไม่รู้ว่าจะทำห้องทำงานตรงไหน

สำหรับตำแหน่งผู้บังคับการตำรวจนครบาลธนบุรี ซึ่งควบคุมรับผิดชอบพื้นที่อันอุดมสมบูรณ์สำหรับนักการเมืองฝั่งขวา บางคนซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญที่จะต้องถูกเปลี่ยนแปลงเนื่องเพราะ ก.ตร. คราวที่แล้วดันไปแต่งตั้ง พ.ต.อ.รังสิต ญาโณทัย

พ.ต.อ.รังสิต เป็นรองผู้การฝั่งขวา มานานปี คุมสายปราบปรามอาชญากรรมโดยตรงซึ่งตำรวจฝั่งขวา รู้จักกันดีว่าเป็นนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่เพียงไม่กี่คนที่ทำงานแบบเอาเป็นเอาตาย

แต่ความผิดของ พ.ต.อ.รังสิต คงอยู่ที่ที่ไม่วางตัวอยู่ใต้ร่มเงาของผู้กว้างขวางในย่านนั้น แล้วแถมยังไม่บอกกล่าวฝ่ายทางหัวคะแนนของนักการเมืองบางคนว่า เมื่อเข้ารับตำแหน่งผู้การฯ เมื่อไรจะมียุทธการ “กวาดล้าง” เกิดขึ้น

นั่นเอง ก.ตร. จึงต้องมีมติแบบพิเศษ ด้วยการดึงเอา พล.ต.ต.ถาวรวงศ์ สรรพศิริ อดีตผู้บังคับการตำรวจนครบาลธนบุรี ที่ ก.ตร. มีมติเลื่อนขึ้นไปเป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจสอบสวนกลางไป

¹²⁸ เรื่องเดียวกัน.

แล้วตามวาระลากลับลงมาเป็นผู้บังคับการตำรวจนครบาลธนบุรีอีกรอบ ซึ่งแน่นอนว่าแม้จะเป็นการลดชั้น แต่ พล.ต.ต.ถาวรรงค์ ก็พร้อมจะลงอย่างเต็มอกเต็มใจ เพราะได้คืนสู่ตำรวจแม่ไม่ใหญ่อ่อนบออ่อนและคุ้นเคย

เอา พล.ต.ต.ถาวรรงค์ กลับมาแล้ว ตะ พ.ต.อ.รังสิต นายตำรวจมือปราบของฝั่งธนฯ ที่ทำงานหนักมาตลอดช่วงชีวิตราชการออกไปจากเก้าอี้ตัวนี้

ตำแหน่งผู้บังคับการตำรวจสันติบาลเป็นอีกตำแหน่งที่บ่งชี้ความ "ละเอียดเป็นใจ" แห่งมติ ก.ตร.และสร้างความงุนงงแก่ผู้ร่วมการประชุมบางคนเป็นอันมาก ในเมื่อ พ.ต.อ.ฉัตรชัย ศุภางคเสน ที่ ก.ตร.เคยแต่งตั้งไปแล้วนั้นมิใช่เป็นเพียงผู้ที่เติบโตในสันติบาลมาตลอดเท่านั้น แต่ยังคงเป็นผู้กำกับการ 7 สันติบาล กองที่ควบคุมงาน "ข่าวกรอง" ด้านความมั่นคงอันเป็นกองกำกับการฯ พระเอกอีกด้วย อันเป็นเครื่องรับประกันคุณภาพความเป็น "มือข่าว" ที่แท้จริง

พ.ต.อ.ฉัตรชัย เป็นมือทำงานของผู้บังคับการตั้งแต่ยุค "เกษม แสงมิตร" และยุค "พล.ต.ต.วีระ วิสุทติกุล"

เมื่อมีการเสนอชื่อ พ.ต.อ.ปิยะ เจียมไชยศรี จากรองผู้บังคับการอำนวยการ กองบัญชาการตำรวจภูธร 4 มาเป็นผู้การสันติบาลแทน พ.ต.อ.ฉัตรชัย จึงเป็นเรื่องเซอร์ไพรส์ เป็นอันมาก ถึงกับมีการถามกันกลางที่ประชุมว่าแล้ว พ.ต.อ.ปิยะ เคยผ่ายงานด้านข่าวกรองหรืองานสันติบาลมาแล้วหรือ

ปุมประวัติชีวิตราชการของ พ.ต.อ.ปิยะ ว่าที่ผู้การสันติบาลคนใหม่นั้น จบ นรต. รุ่น 20 เคยเป็นนายเวรของ พล.ต.ท.พงษ์ศักดิ์ ประณูตรนรพาน อดีตผู้บัญชาการตำรวจภูธร 4 จากนั้นเป็นรองผู้กำกับการปทุมธานี แล้วไปเป็นอาจารย์โรงเรียนนายร้อยตำรวจถัดมาขึ้นเป็นรองผู้บังคับการอำนวยการ กองบัญชาการตำรวจภูธร 4 อยู่ราว 4 ปี แล้วเป็นผู้บังคับการสันติบาลแบบ "ไม่น่าเชื่อ"

แต่หากรู้ว่า พ.ต.อ.ปิยะ สนิหิตดีเชื่อกับ พล.ต.ต.นิรุตม์ ดันตริก อดีตรองผู้บัญชาการตำรวจภูธร 4 ซึ่งย้ายมาเป็นรองผู้บัญชาการตำรวจภูธร 1 อันเชื่อมโยงไปถึง พล.ต.มัญญะ รูปขจร ผู้เข้าออกนอกในบ้านราชครู

และสัมพันธ์ด้วยความคอมเมนต์จากนายกรัฐมนตรียังนายบรรหารที่ว่าผู้การสันติบาลนั้นควรผ่านโรงเรียนรวมเหล่าและเก่งภาษาอังกฤษสักหน่อย อันตรงกับสเปกของ พ.ต.อ.ปิยะ แบบเบี๊ยะ ๆ

ทั้ง พ.ต.อ.รังสิต มือปราบฝั่งธนฯ และ พ.ต.อ.ฉัตรชัย มือข่าวสันติบาล จึงต้องระเห็จออกมาจากหน่วยงานที่ควรจะได้ทำงานไปอยู่หน่วยอื่นแทน

พ.ต.อ.ฉัตรชัย ถูกโยกไปเป็นผู้บังคับการอำนวยการวิทยาการ ที่ยังไม่รู้ว่าเอาความชำนาญงานข่าวกรองที่กองตำรวจสันติบาลบ่มเพาะนายตำรวจคนนี้ขึ้นมาไปทำอะไรได้สักแค่ไหนในกองวิทยาการ

ส่วน พ.ต.อ.รังสิต ลงไปเป็นผู้บังคับการในสำนักงานปราบปรามยาเสพติดให้โทษ อันเป็นกองบัญชาการใหม่ที่แจ้งเกิดในการประชุม ก.ตร.คราวเดียวกันนี้

อันที่จริงแนวคิดตั้งกองบัญชาการด้านงานยาเสพติดนั้นมีความเป็นนโยบายในระดับรัฐบาลที่เชื่อมต่อการสนับสนุนของมหาอำนาจสหรัฐอเมริกาและการเลือกเอา พล.ต.อ.โกวิท ภูพานิช รอง ผบช.ก. ขึ้นมาดำรงตำแหน่งนั้นเป็นเรื่องไม่ผิดปกติ เพราะคลุกคลีกับงานด้านนี้มาตลอด

และสำหรับตำแหน่งผู้บังคับการใหม่ 4 ตำแหน่ง ในกองบัญชาการใหม่นั้น 1 เก้าอี้สำหรับ พล.ต.ต.คมกฤษ พัฒนพงศ์พานิช นั้นเป็นมือทำงานด้านยาเสพติดที่เลือกสรรมาแล้ว อีก 1 เก้าอี้เป็นของ พ.ต.อ.รังสิต ที่โดนเตะมา อีก 1 เก้าอี้ เป็นของ พล.ต.ต.นาคดล สมบูรณ์ทรัพย์ ที่ถูกโยกจากกองวิทยาการเพื่อเปิดทางให้ พ.ต.อ.ฉัตรชัย และอีก 1 เก้าอี้ เป็นของ พ.ต.อ.สินสมุทร มุกดาหาร รอง ผบ.ก.อ.บ.ช.น. หัวหน้าหน่วยเฉพาะกิจของ ร.ต.อ.เฉลิม

พ.ต.อ.สินสมุทร ซึ่งเคยลาออกไปลงสมัครรับเลือกตั้ง ส.ส. ในนามพรรคมวลชนแล้ว กลับเข้ามารับราชการใหม่อีกครั้ง อันถือว่าต้องเริ่มมานับอายุราชการใหม่ จึงมีอายุราชการเท่ากับ 1 ปี ได้ติดยศนายพลในคราวนี้

นี่คือมติ ก.ตร. อันไม่ต่างจากตราขงประหับรับรอง ผลการประชุม ณ บ้านราชครู ระหว่าง 3 ผู้มีอำนาจในบ้านเมือง

ซึ่งส่งผลให้เห็นถึงอิทธิพลทางการเมืองที่เข้ามาแทรกแซงในการบริหารงานของกรมตำรวจ เมื่อผู้มีอำนาจทางการเมืองใช้อำนาจในการแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการประจำอย่างข้าราชการตำรวจ เพื่อให้เป็นฐานรองรับอำนาจทางการเมืองของพรรคพวกตน การแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการตำรวจที่ปราศจากความยุติธรรมจึงเกิดขึ้น จนมติ ก.ตร. ครั้งนี้ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากสื่อมวลชนไปต่าง ๆ นานา ว่าเป็น “มติอัปยศ” บ้าง “ก.ตร. ตราขง” บ้าง จากนั้นอีกไม่นาน พล.ต.อ.แสวง ธีระสวัสดิ์ ก็ได้ออกมาให้สัมภาษณ์แก้ไขปัญหามติอัปยศของคณะกรรมการข้าราชการตำรวจ¹²⁹ ก.ตร. ตัวการอยู่ที่โครงสร้างไม่ใช่อยู่ที่ตัวบุคคลไม่ใช่ ก.ตร. โอนอ่อนผ่อนตามอำนาจอย่างไม่คำนึงถึงองค์การ หรือเป็นเพียง “ตราขง” อย่างที่เสียงวิพากษ์วิจารณ์

พล.ต.อ.แสวง พยายามอธิบายให้เห็นว่า พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตำรวจ พ.ศ. 2521 ยังพิกลพิการ เปิดโอกาสให้อำนาจการเมืองเข้ามาแทรกแซงจะเห็นได้จากประการแรก ประธาน ก.ตร. คือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นนักการเมือง ประการต่อมา กรรมการจำนวน 8 คน จาก 14 คน ใน ก.ตร. นั้น มาจากการแต่งตั้งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย จึงย่อมเต็มไป

¹²⁹ “ปฏิบัติการทางอำนาจของ,” แสวง ธีระสวัสดิ์ ถอยหลังลงคลอง มติชน (4 ตุลาคม 2533) : 4.

ด้วยความเกรงอกเกรงใจไม่กล้าบิปรากบ่น และประการหลังการแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการตำรวจระดับสูง ตั้งแต่ ผกก.-อ.ตร.รวม 9 ชั้น พ.ร.บ.ระเบียบข้าราชการตำรวจล้วนแต่ให้อำนาจแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้เสนอแต่งตั้งโยกย้ายถึง 6 ชั้น อ.ตร. มีอำนาจพิจารณาแต่งตั้งได้เพียง 3 ชั้น ล่างสุด

การเมืองแทรกแซงการบริหารงานบุคคลของกรมตำรวจจึงเป็นสถานการณ์อันหลีกเลี่ยงไม่ได้

ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่ง พล.ต.อ.แสวง ชี้ว่า พ.ร.บ.ตำรวจฉบับนี้ไม่มีบทบัญญัติว่าจะให้ดำเนินการอย่างไร ในกรณีที่ ก.ตร. มีมติแต่งตั้งโยกย้ายนายตำรวจไปแล้ว และผ่านความเห็นชอบจากกรม. เป็นที่เรียบร้อยเพราะกฎหมายฉบับนี้แตกต่างไปจากกฎหมายระเบียบข้าราชการตุลาการที่บัญญัติชัดเจนให้คณะกรรมการข้าราชการตุลาการ (ก.ต.) มีเอกภาพมีความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นตัวของตัวเอง หาก ก.ต. มีมติออกไปแล้ว จะใครที่มีอำนาจหรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมมาขวางทางไม่ได้

เหตุนี้อธิบดีแสวง จึงยื่นข้อเสนออันอมตะ 3 ประการ

1. ให้ อ.ตร. เป็นผู้เสนอรายชื่อผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็น ก.ตร. ฝ่ายผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 คน ซึ่งเดิมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นคนมีอำนาจ ส่วน ก.ตร. อีก 6 คน เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง
2. การแต่งตั้งนายตำรวจระดับสูง 9 ลำดับชั้น ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแต่งตั้งได้
3. ถือกฎหมายระเบียบข้าราชการตุลาการเป็นแนวทางว่ามติอันเป็นเอกฉันท์ของคณะกรรมการนั้นถือเป็นสำคัญ

พล.ต.อ.แสวง กล่าวว่า ถ้าจะแก้ปัญหาให้ตรงจุดควรแก้ไขกฎหมายระเบียบข้าราชการตำรวจ พ.ศ.2521 อันจะทำให้การเมืองเข้ามามีบทบาทกระทบกระทั่งแทรกแซงการบริหารบุคคลกรมตำรวจน้อยลง นั่นคือ ความคิดของ พล.ต.อ.แสวง ธีระสวัสดิ์ ที่จะแก้ไขปัญหานั้นจะแยกการเมืองมิให้มาแทรกแซงการบริหารงานของกรมตำรวจได้ แต่เหตุการณ์ต่อมาทำให้ได้เป็นไปอย่างแนวคิดของอธิบดีแสวงไม่ กลับกลายเป็นว่าอธิบดีแสวง กลับถูกอำนาจทางการเมืองเล่นงานเข้ากับตัวเอง จากคำสั่งของ พล.ต.อ. ประมาณ อติเรกสาร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเลขที่ 46/2534 ลงวันที่ 22 มกราคม 2534 แต่งตั้งให้ พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ รอง อ.ตร.(ป.) รักษาการในตำแหน่ง "อธิบดีกรมตำรวจ" แทน

พล.ต.ท.สนอง วัฒนวรางกูร ขยับจากผู้ช่วย อ.ตร. เป็นรอง อ.ตร. พล.ต.ท.บุญชู ว่างานนท์ ผบช.ก.คูกรณีของ "เสรี เตมียเวส" หลุดจากเก้าอี้ไปเป็น ผู้ช่วย อ.ตร. โดยมี พล.ต.ท.ประชา พรหมนอก ผบช.ตำรวจชุมชนสัมพันธ์ "พญาอินทรีแห่งภาคอีสาน" ก้าวขึ้นสู่บัลลังก์ "ผบช.ก."

ไม่แต่เฉพาะกับ พล.ต.อ.แสวง เท่านั้น ที่คำว่า “สำรองราชการ” จะทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดี เพราะเป็นแสดงให้เห็นโดยชัดเจนว่าเป็นผู้มีความย่อหย่อนจนไม่สามารถปล่อยให้ปฏิบัติราชการต่อไปในตำแหน่งปัจจุบันได้

สำหรับ พล.ต.อ.แสวง ความรู้สึกที่แท้จริงเป็นอย่างไร ความรู้สึกดังกล่าวจะเห็นได้ชัดเจนจากรายงานข่าวของสื่อมวลชนต่าง ๆ ดังข้อความที่คัดเลือกมาดังข้างล่างนี้

คราวที่ “แสวง” เคยแคนดิเดตในตำแหน่ง อ.ตร. กับ พล.ต.อ.เสริม จารุรัตน์ อธิบดีรอง อ.ตร. นั้น คณะที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีเคยรวบรวมข้อมูลความเป็นมาของทั้งสอง เสนอแก่ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีเวลานั้น

แต่ผลสุดท้าย พล.ต.อ.แสวง ก็ทะยานขึ้นมาภายใต้การสนับสนุนอย่างแข็งขันของ พล.ต.อ.ประมาธ แผนงานจาก พล.ต.อ.แสวง ไหลหลังออกมาถึงพายุฝนกรมตำรวจยุคใหม่เต็มไปด้วยการประชาสัมพันธ์เชิงรุกตามแนวคิดของ อ.ตร.คนใหม่

วันที่ 31 สิงหาคม 2532 ประกาศ “เขตปลอดอาวุธ” ทั่วประเทศเรียกเสียงอื้อฮาวพอสมควรว่า อ.ตร. “แสวง” สั่งให้ทุกหน่วยเริ่มปฏิบัติตั้งแต่วันรุ่งขึ้น

เดือนตุลาคมปีเดียวกันนั้น การแต่งตั้งโยกย้ายนายตำรวจแต่ละระดับมากด้วยกระแสดำเนินการวิ่งเต้นด้วย การทุ่มเงินซื้อตำแหน่งอย่างครึกโครม ไม่รู้ที่มาไม่รู้ที่ไป

แต่กระบวนการบริหารงานบุคคลอันถือเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของกรมตำรวจตกอยู่ในสภาพเลอะเทอะ ผู้บังคับบัญชาหน่วยระดับ ผบ.ช.ระดับ ผบก.หรือแม้กระทั่ง ผกก.ลงไปถึง สวญ. สูญเสียอำนาจการนำ

ไม่มีใครฟังเสียงของผู้บังคับบัญชาในกรมตำรวจ เพราะเป็น “นาย” แต่ละระดับชั้นไม่สามารถให้คุณให้โทษแก่ตำรวจภายใต้สังกัด

บรรยากาศเหล่านั้นเกิดขึ้นท่ามกลางคำประกาศนโยบายที่สวยหรูของ “อธิบดีแสวง” ว่า จะ “สร้างภาพพจน์-ลดอาชญากรรมและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน”

บ่อนการพนันและแหล่งอบายมุขโดยเฉพาะ “ตู้ม้า” ผุดขึ้นใน กทม.ราวดอกเห็ด พล.ต.อ.ประมาธ ออกมากล่าวเตือนว่า “ใครที่คิดว่าแมลงวันไม่ตอมแมลงวันด้วยกันนั้นขอให้เลิกคิด”¹³⁰

พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ รอง อ.ตร.(ปป.) ออกคำสั่งถึงกองบัญชาการตำรวจนครบาล สมัยนั้นให้กวาดซันจับกุมบ่อนการพนันและตู้ม้าไฟฟ้าถึง 3 ครั้ง เป็นอย่างน้อย เช่น คำสั่ง 0601(ปป.)/839

¹³⁰ “แสวง ธีระสวัสดิ์ อ.ตร. - ทำไม่แต่ง” มติชน (23 มกราคม 2534), : 21.

ลงวันที่ 1 กันยายน 2532 คำสั่ง 0601(ปป.)/27 ลงวันที่ 28 พฤศจิกายน 2532 และคำสั่งในวันที่ 29 ตุลาคม 2532 กำชับว่า “ถ้าใครยังปล่อยปละละเลยอีกจะดำเนินการขั้นเด็ดขาด”¹³¹

แต่ภายใต้สถานการณ์ “หัวส่าย” มีหรือ “หาง” จะไม่กระดิก การควบคุมบังคับบัญชา หรือสั่งการอะไรในกรมตำรวจเริ่มประสบความยากลำบาก

เดือนกุมภาพันธ์ 2533 เกิดคดีฆ่าเลขาฯ การทูต ประเทศซาอุดีอาระเบียประจำประเทศไทย ตาย 3 คน คดีนี้ดำเนินการสอบสวนไปท่ามกลางกระแสความกดดันจากซาอุดีอาระเบีย ตำรวจชุดสืบสวนแตกแยกออกเป็น 2 ฝ่าย จนกระทั่งนายตำรวจระดับสูงคนหนึ่งของ “นครบาล” ถอนตัวออก แต่ตำรวจอีกกลุ่มหนึ่งจับกุมผู้ต้องหาจนทำให้ภายหลังมีการร้องเรียนว่า “จับแพะ” โดยนายทองใบทองเปาต์ หนายเม็กไซไซ กระโดดออกมาแก้ต่างให้ฝ่ายผู้ต้องหา

ขณะนั้นนายบรรหาร ศิลปอาชา ข้ามหัวม้านั่งเก้าอี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ส่วน “บิกมาณ” ถูกยกไปอยู่กระทรวงอุตสาหกรรม

นับพลัน ความสัมพันธ์ระหว่าง “บิกมาณกับบิกแหง” ถึงคราเปลี่ยนแปลงไป แหล่งข่าววงในเปิดเผยว่า นับแต่ พล.ต.อ.ประมาณ ย้ายไปอยู่กระทรวงอุตสาหกรรม เหมือนกับตกอับ นายตำรวจที่เคย “ค่าเฝ้าดูแล” ติดตามรายงานการทำงานเป็นระยะนั้นหายหน้าเข้ากลีบเมฆ

พล.ต.อ.แสวง เรียกประชุมสำนักงานสารนิเทศ กรมตำรวจ เสนอความคิดเขียนแหลม ยกเลิกการใช้คำว่า “เขตปลอดภัย” แถมเปิดให้ประชาชนส่งคำขวัญมาประกวดชิงรางวัล

แต่นายบรรหารออกมาเบรกเห็นควรดำเนินการต่อไป นายหนึ่งคงเกรงว่าอดีตรัฐมนตรีมหาดไทยจะรู้สึกเสียใจ

ไม่นานหลังจากนั้นคนร้ายพร้อมอาวุธสงครามนานาชนิดยิงถล่ม “แดง สิงห์ป่าซุง” ที่จังหวัดชลบุรี ราวกับเมืองท่องเที่ยวแห่งนี้มีแต่ความถี่อ่นถ่อยดุร้าย

“ผมให้เวลาภายใน 90 วัน”¹³² นายบรรหารขีดเส้นตายให้ พล.ต.อ.แสวง สะสางปัญหาอิทธิพลและคดีอาชญากรรมที่พุ่งสูงในภาคตะวันออกและจังหวัดชลบุรี ในขณะที่ พล.อ.ชาติชาย ปรารภจะจัดตั้งหน่วยเฉพาะกิจขึ้นมาดำเนินการกวาดล้างภาคตะวันออกให้คืนสู่ความสงบเสียเอง

บัดนั้น พล.ต.อ.แสวง สั่งคอมมานโดออกไปปราบปรามลุ่มภาคตะวันออกตรึงสถานการณ์เอาไว้ แต่จนแล้วจนรอดครบเวลา 90 วัน ตำรวจจับกุมคนร้ายคดีสังหาร “แดง สิงห์ป่าซุง” ไม่ได้

¹³¹ เรื่องเดียวกัน.

¹³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

แม้ว่ามีเสียงลือลั่นว่าบัลลังก์ อ.ตร.สันคลอน แต่ “แสง” ก็ผงาดสืบมาจนกระทั่งผ่านช่วงของการแต่งตั้งโยกย้ายตำรวจอันยืดเยื้อในเดือนตุลาคม-ธันวาคม ปีก่อนมาได้

ภาพสะท้อนของงานบริหารงานบุคคลในกรมตำรวจยังคงตกต่ำ การโยกย้ายแต่งตั้งเต็มไปด้วยการวิ่งเต้นตำรวจไม่เป็นอันทำงานอีกต่อไป เพราะใช้เวลาสำหรับโยกย้ายแต่งตั้งแต่ละระดับถึงราว 3 เดือนกว่าจะเสร็จ

ปลายปีก่อนลมการเมืองดุรุนแรงจับทิศทางได้ยากยิ่ง พล.อ.ชาติชาย ลาออกจากตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ในวันที่ 8 ธันวาคม 2533 วันเดียวกันนั้น พล.ต.อ.แสง ลัดฟ้าไปฮ่องกง

พล.ต.อ.ประมาณ กลับมาใหญ่ในกระทรวงมหาดไทย นายตำรวจบางคนยืมมือเชื่อว่านับแต่นี้คงถึงคราวหวนคืนสู่บรรยากาศเก่า ๆ

ในขณะที่เกิดความขัดแย้งกรณีการแต่งตั้งโยกย้ายในกองปราบปราม ผู้บริหารระดับสูงของกรมตำรวจ และ พล.ต.อ.แสง แก้ปัญหาด้วยการซื้อเวลาความขัดแย้งอย่างรุนแรงภายในกองปราบปรามถูกปล่อยทิ้งเอาไว้จนกระทั่งถึงจุดประทุ

วันที่ 8 มกราคม 2534 เกิดเหตุระเบิดห้องทำงาน พล.ต.ต.เสรี เตมียเวส ผู้บังคับการกองปราบปรามนับเป็นอุบัติเหตุร้ายของกรมตำรวจอีกครั้ง ที่สะท้อนถึงสภาพความเหลวแหลกทางด้านวินัย

มาเพื่อที่ไม่มีเครื่องแบบยังสามารถปราบปรามได้ แต่หากวันใดผู้รักษากฎหมายตั้งตนเป็นเจ้าพ่อมาเพี้ยล้มล้างคนสี่เดียวกัน บ้านเมืองย่อมมีแต่ถึงกาลวิบัติ จึงเป็นข้ออ้างเรื่องสำคัญของทางฝ่ายผู้มีอำนาจทางการเมืองที่จะโยกย้าย “อชิบดีแสง” ไปสำรองราชการ ซึ่ง พล.อ.ชาติชาย นายกรัฐมนตรีเพียงแต่ให้คำตอบสั้น ๆ ว่า¹³³ “เปลี่ยนแปลงเพื่อสิ่งที่ดีกว่า”

อิทธิพลทางการเมืองในยุค พล.ต.อ.แสง ชีระสวัสดิ์ ยังเด่นชัดขึ้นจากคำให้การสัมภาษณ์ของ “อชิบดีแสง” เอง ในกรณีที่ท่านถูกย้ายไปสำรองราชการว่าเสียความรู้สึกมาก เพราะถือวาก่อนหน้านี้ได้เคยเข้าไปสอบถาม พล.อ.ชาติชายแล้ว แต่ได้รับคำยืนยันว่า “ผมไม่ปลดคุณหรอก” ทำให้ พล.ต.อ.แสง ถึงกับเปรยกับคนใกล้ชิดว่า “ผมไม่ใช่พนักงานเมืองกลองกลอกไม่เป็น การย้ายผมไปสำรองราชการสำนักนายกรัฐมนตรีเท่ากับว่ามีความผิด ทั้งที่ไม่มีผิดอะไร”

ข่าวแจ้งว่า พล.ต.อ.แสง ยังปนกับคนใกล้ชิดว่าไม่ได้คิดหวังตำแหน่ง แต่ขอให้บอกสักคำก็พร้อมจะไป เชื่อว่าการที่ถูกโยกย้ายแบบฟ้าผ่าครั้งนี้มาจากการเลื้อยเก้าอี้ของตำรวจระดับนาย พล.ต.ท.คนหนึ่ง¹³⁴

¹³³ เรื่องเดียวกัน.

¹³⁴ “แสง เปิดปากแฉพลโทแห่งข้างหลัง,” มติชน (25 มกราคม 2534): 22.

ร.ต.อ.ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ รองอธิการบดี สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) ในฐานะเลขาธิการสมาคมโรงเรียนนายร้อยตำรวจกล่าวว่า กรณีย้าย พล.ต.อ.แสวง ทำให้เห็นว่าเป็นบุคคลที่ไม่พึงปรารถนา เพราะย้ายข้ามหน่วยงาน และเป็นการย้ายนอกฤดูกาล นายกรัฐมนตรีควรชี้ประเด็นให้ชัดเจนว่าบกพร่องหรือผิดอย่างไร เพราะการย้ายดังกล่าวขัดกับหลักการบริหารราชการภายใต้ระบบคุณธรรม การเปลี่ยนแปลงผู้บริหารระดับสูงแต่ละครั้งจึงไม่ควรทำตามอำเภอใจ ส่วนตำรวจควรทบทวนบทบาทของตัวเอง ให้เป็นข้าราชการที่บริการรับใช้ประชาชน ไม่ใช่หมัวแต่ไปเกาะนักการเมือง ซึ่งจะทำให้ถูกแทรกแซงได้ง่าย¹³⁵

บทบาททางการเมืองของตำรวจอุทธรณ์ดีสวัสดิ์ อมรวิวัฒน์

พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ ก้าวเข้าสู่บัลลังก์ อ.ตร.เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2534 หลังจากนั้น 1 เดือน คณะ รสช.ก็ยึดอำนาจการปกครอง นักการเมืองถูกล้มกระดาน อำนาจหลุดลอยจากมือในพริบตา พล.ต.อ.สวัสดิ์ฯ เป็นคนที่เดินทางเข้ารายงานตัวต่อ รสช.ช้ากว่าใครเพื่อน แต่ยังดีที่ พล.ต.อ.เกษมศโรจน์ ไร่จินดา สุภาพบุรุษแห่งทัพฟ้าผู้เป็นประดู่จ “หัวใจ” ของแผนปฏิบัติการยึดอำนาจครั้งนี้ช่วยประสานความเข้าใจระหว่างคีย์แมนแห่ง จปร.5 บางคนกับอุทธรณ์ดีสวัสดิ์ฯ แก้อื้อ อ.ตร.จึงยังคงมั่นคงต่อมา

หลังจาก รสช.ยึดอำนาจ พล.อ.อิสระพงศ์ หนุนภักดี เลขานุการคณะ รสช.ก้าวมาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย จึงทำให้ พล.ต.อ.สนอง วัฒนวรางกูร รอง อ.ตร.ป.กระเด็นหลุดจากกรมตำรวจเป็นคนแรก ถัดมาเป็น พล.ต.ต.เสรี เตมียเวส ผบก.ป.และ พล.ต.ต.ปิยะ เฉียมไชยศรี ผบก.ส. ซึ่งล้วนแต่เคยมีบทบาทเคลื่อนไหวใกล้ชิดกลุ่มอำนาจเก่า แม้ว่าอุทธรณ์ดีสวัสดิ์ฯ จะเผชิญกับภาวะแห่งความอึดอัดอันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลง และแม้ว่าระหว่างรัฐมนตรีมหาดไทยกับ อ.ตร.จะมองตากันแล้วไม่รู้จักต่อกัน กระนั้น พล.ต.ท.วิโรจน์ เปาอินทร์ หรือ “บิกเป่า” แห่ง จปร.5 ผู้ดำรงตำแหน่ง ผบช.น.ก็ดูจะเป็นกาวใจสำคัญที่คอยประสานช่องว่างให้ตลอดมา

แก้อื้ออุทธรณ์ดีกรมตำรวจเป็นแก้อื้อที่ตำรวจจำนวนไม่น้อยคาดหวังว่าสักวันหนึ่งจะมีคนซึ่งเป็นนายชนิด “หัวไม่ส่าย” มานั่ง และเมื่อ พล.ต.อ.สวัสดิ์ฯ ได้รับแต่งตั้งให้ขึ้นดำรงตำแหน่งนี้ดูเหมือนว่าสิ่งที่หวังกันไว้จะปรากฏเป็นจริง

“วิโรจน์ เปาอินทร์” เป็นนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่คนหนึ่งซึ่งคาดหวังและยินดีที่กรมตำรวจมีอุทธรณ์ดีชื่อ “สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์” ขณะเดียวกัน อุทธรณ์ดีสวัสดิ์ฯ ก็ดูเหมือนจะอุ่นใจที่มีดาวชื่อ “วิโรจน์” บิกเป่าผู้ครองตัวในเส้นทางราชการตำรวจมาอย่างคงเส้นคงวา ไม่เคยปรากฏเรื่องราวเสื่อมเสีย ไม่เคยปรากฏว่ามีชื่อเสียงในทางเล่นเกมได้ดินหรือเป็นคลื่นไต้น้ำ ด้วยเหตุนี้หาก “วิโรจน์” พูดสิงได้ออกไปบรรดาคีย์แมน

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน,

แห่ง จปร.5 ในคณะ รสช จึงยอมเห็นว่าเป็นเหตุผลที่น่ารับฟัง ภาพลักษณ์ของ อ.ตร.สวัสดิ์ คือนักบริหารที่ค่อนข้าง “แข็งข้อ” ต่อพลังภายนอก เมื่อคราวที่ พล.ต.อ.ประมาณ อติเรกสาร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย อธิบดีสวัสดิ์ สามารถผลักดันคนที่ตัวเองเชื่อมั่นว่าสามารถเป็นผู้นำหน่วยที่ดีขึ้นกลุ่มหน่วยที่สำคัญได้จำนวนไม่น้อย เป็นต้นว่า พล.ต.ท.ประชา พรหมนอก เป็น ผบช.ก.พล.ต.ต.เสรี เตมียเวส เป็น ผบก.ป.พร้อมกันนั้นยังเริ่มแผนล้างบางกองปราบปรามเพื่อเนรมิตเป็นอาณัติจักรใหม่ ไม่ใช่แดนสนธยาอันเต็มไปด้วยการแสวงหาผลประโยชน์

ดังคำกล่าวของ พล.ต.อ.สวัสดิ์ เมื่อครั้งเข้ารับตำแหน่งใหม่ ๆ ว่า กรมตำรวจเปราะบางต่อพลังอำนาจจากภายนอกเสมอ การบริหารงานบุคคลจึงตกอยู่ในภาวะระส่ำระสายตลอดมา การกำหนดตำแหน่งสำคัญในกรมตำรวจล้วนขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านการเมือง “งานแรกที่ต้องการจะเน้นคือความยุติธรรมในการกำหนดบุคลากร เพราะเป็นปัญหาหลักของกรมตำรวจ”¹³⁶

แต่ภายหลังปรากฏว่าในสมัยพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้มีคำสั่งกระทรวงมหาดไทยที่ 719/2536 ลง 25 ต.ค.36 สั่งให้ พล.ต.อ.สวัสดิ์ ออกจากราชการไว้ก่อน¹³⁷ หลังจากนั้นได้มีเอกสารสำคัญอันสะท้อนถึงการบริหารงานของกระทรวงมหาดไทยถูกนักการเมืองฝ่ายค้านหยิบขึ้นมาแฉให้เห็นกันจะแจ้งและเอกสารฉบับนั้น มีตั้งแต่บันทึกของคุณหญิง หลุยส์ “พันธุ์เครือ ยงใจยุทธ” ภริยาของ พล.อ.ชวลิตฯ ที่มีถึง พล.ต.อ.สวัสดิ์ ซึ่งระบุตอนหนึ่งว่า “พิจารณาว่าตำแหน่งรองผู้กำกับการฝ่ายตรวจยานพาหนะทางอากาศ กองบังคับการตรวจคนเข้าเมือง เป็นตำแหน่งหนึ่งที่จะอำนวยความสะดวกในการเดินทางทั้งในและต่างประเทศได้ พี่และพรรคพวกเดินทางกันเป็นประจำ จึงอยากจะให้ตุ่น (พ.ต.ท.สุรพงศ์ ศิริภักดี) ซึ่งเป็นเด็กในบ้านที่ดูแลทุกข์สุขพี่และพี่จิวมาโดยตลอด ได้ย้ายเข้าไปดำรงตำแหน่งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่คณะ ตลอดจนพวกเราทุกคน” ยังมีบันทึกอีกหลายฉบับทั้งลงนามโดย พล.อ.ชวลิตฯ นายทวี ไกรคุปต์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม, ร.ต.นุกุล ธนิกุล ส.ส.สมุทรสาคราม พรรคความหวังใหม่, นายไพจิต ศรีวรขาน, ผู้ช่วยเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม การเปิดเผยบันทึกเหล่านี้แม้จะกระทำในจังหวะที่ความเคลื่อนไหวของข้าราชการตำรวจ ซึ่งเคยก่อหวอดแสดงความไม่พอใจต่อการออกคำสั่งย้าย พล.ต.อ.สวัสดิ์ฯ ซาลงไป กระนั้น ส.ส.กลุ่ม 16 ก็สามารถจุดไฟทำให้สถานการณ์การเมืองร้อนขึ้น เนื่องจากนับจากนี้เบื้องหลังความอื้ออึ้งของ พล.อ.ชวลิตฯ จะถูก ส.ส.กลุ่มนี้หยิบยกออกมาตีแผ่มากขึ้น จะเห็นได้ว่า ความอื้ออึ้งของ พล.อ.ชวลิตฯ ในการสั่งย้าย พล.ต.อ.สวัสดิ์ฯ เข้าไปช่วยราชการกระทรวงมหาดไทย ระลอกแรกเมื่อวันที่ 19 ตุลาคมที่

¹³⁶ “อ.ตร.สวัสดิ์,” มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 12 ฉบับที่ 597 วันที่ 31 มกราคม 2535, หน้า 16.

¹³⁷ “ปฏิบัติการเชือดสวัสดิ์,” มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 14 ฉบับที่ 692 วันที่ 26 พ.ย.36, หน้า 89.

ผ่านมานั้น หากย้อนกลับไปมองบทบาทและท่าทีของ พล.อ.ชวลิตฯ จะเห็นว่า ภายหลังจากออกคำสั่ง 703/2536 ให้ พล.ต.อ.สวัสดี้ฯ ไปช่วยราชการในสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทยแล้ว ระหว่างวันที่ 19-21 ตุลาคม “บ๊ิกจิว” ยังอ้อมแอ้ม กล่าวแต่เพียงว่า ยังรักกันดี และ อ.ตร.ไม่มีความผิดบกพร่องอะไร ไม่ใช่เป็นการลงโทษ หากแต่ให้ไปร่วมกันทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติตลอดเวลา พล.อ.ชวลิตฯ ไม่เคยกล่าวถึงสาเหตุการโยกย้ายอย่างไม่เต็มปากเต็มคำ ข้าราชการตำรวจตลอดจนคนฟังจึงมองไม่เห็นความชอบธรรม ขณะเดียวกันกระแสการคัดค้านจากข้าราชการตำรวจเริ่มขึ้นสู่กระแสสูง มีการตบเท้าเข้าให้กำลังใจที่กรมตำรวจกันพื้พื้ทั้งใน กทม.และต่างจังหวัด ทั้งนี้ก็สืบเนื่องจากความคลางแคลงใจในเหตุผล การสั่งย้ายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นสำคัญ

พล.ต.ท.สุพาสน์ จีระพันธ์ 1 ใน ก.ตร.ผู้ทรงคุณวุฒิถึงกับออกโรงแถลงตอบได้ว่า เป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและมีเบื้องหลัง “ อ.ตร.ถูกนักการเมืองเรียกร้อง บีบบังคับแต่งตั้งข้าราชการตำรวจ แต่ผมในฐานะ ก.ตร.ผู้ทรงคุณวุฒิก็บอกเอาไว้ว่าอย่าทำตามที่นักการเมืองเรียกร้อง เพราะการแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการตำรวจเป็นหน้าที่ของ ก.ตร.ที่จะต้องดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม

ขณะเดียวกันสมาคมโรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพรานก็ออกโรงเคลื่อนไหว อดีต นายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ระดับ พล.ต.ท.ประยูร โกมารกุล ณ นคร กรมวังผู้ใหญ่ในฐานะอุปนายกของสมาคมฯ ถึงกับระบุว่าคำสั่ง มท.1 เป็น “คำสั่งที่ไม่เหมาะสม” เนื่องจากเหตุผลไม่เพียงพอ แหล่งข่าวหลายสายยังระบุตรงกันว่า การโยกย้าย พล.ต.อ.สวัสดี้ฯ ครั้งนี้ นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีไม่เออออห่อหมกด้วย จึงไม่สามารถเซ็นย้ายให้ไปประจำสำนักนายกรัฐมนตรีตามที่ พล.อ.ชวลิตฯ เสนอไว้แต่แรก ขณะเดียวกันเมื่อเริ่มเห็นแรงต้านนายชวนฯ ยังกล่าวว่า “จะให้ความเป็นธรรม” กระแสขณะนั้นดูราวกับว่า พล.อ.ชวลิตฯ เปลี้ยพลัง ทำให้ พล.ต.ท.ธงชัย ไชยรักษ์ โฆษกกรมตำรวจ นายตำรวจที่ใกล้ชิดนายชวนฯ ถึงกับกล้าการันตีต่อหน้ามีอบสีทีกว่า “อหิบดีสวัสดี้ฯ จะต้องคัมแบ็ก”

อย่างไรก็ตาม ในทางการเมืองย่อมถือว่า พล.อ.ชวลิตฯ เป็นฝ่ายเปลี้ยพลัง เพราะออกคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยเหตุผล จนถูกท้าทายอำนาจอย่างไม่เคยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยคนไหนเคยโดนมาก่อน ซ้ำยังถูก ก.ตร.หรือคณะกรรมการข้าราชการตำรวจระบุว่าคำสั่งช่วยราชการไม่ชอบด้วยกฎหมาย เพราะมิได้ผ่านการหารือกับ ก.ตร.อีกด้วย ยิ่ง พล.อ.ชวลิตฯ มีอาการแข็งกร้าว ตั้งแต่เช้าตรู่ของวันที่ 25 ต.ค. หลังจากสั่งให้ พล.ต.อ.สวัสดี้ฯ ออกจากราชการ ยิ่งนำวิตกกังวลอันหมุ่ของการเผชิญหน้า ยิ่งรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการนัดแนะโดยทางมหาดไทยให้มีมีอบของกำนันผู้ใหญ่บ้านออกมาชนกับมีอบตำรวจในพื้นที่ต่าง ๆ ในขณะนั้นมีการรวมตัวของแกนนำตำรวจจัดตั้งกองบัญชาการ ระดับเครื่องไม้เครื่องมือสื่อสารและเสบียงอาหารเตรียมการเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ โดยมี พล.ต.ศรชัย มนต์รีวัต คนสนิท

ของ พล.อ.ชวลิตฯ พยายามวิ่งลอบบีรับเรื่องแต่ไร้ผล ขนาดนายอารีย์ วงศ์อารยะ ต้องงัดเอาข้อหา กบฏขึ้นมาขู่ หรือ พล.ต.อ.ประทีป ลั่นตีประภาพร รักษาการ อ.ตร. ซึ่ง พล.อ.ชวลิตฯ หวังจะพึ่งพิงความแข็ง กี่ยังเอาไม่อยู่

การเตรียมเคลื่อนไหวกครั้งยิ่งใหญ่ของวงการศึกก็ต้องยุติลงเพราะถูกเบรกจากนายกรัฐมนตรี นายชวน หลีกภัย ที่พยายามลงมามีส่วนคลี่คลายปัญหา โดยสั่งผ่านมาทาง พล.ต.อ.สวัสด์ฯ ใน ตอน 4 ทุ่มของคืนวันที่ 25 ต.ค. และในวันรุ่งขึ้น นายชวนฯ ยังกล่าวด้วยท่าทีเอาใจใส่ปัญหาความรู้สึก ของตำรวจเป็นพิเศษว่า พล.ต.อ.สวัสด์ฯ สามารถจะกลับมาเป็นอธิบดีตำรวจต่อไปได้ หากผลการสอบสวน ของมหาดไทยระบุออกมาว่าไม่มีความผิด และในเวลาไล่เลี่ยกัน พล.ต.อ.สวัสด์ฯ ก็มีสารถึงตำรวจ แจ้งว่า ได้ทำหนังสือขอความเป็นธรรมจากนายกรัฐมนตรีแล้วขอให้ยุติการเคลื่อนไหว ปัญหาจากการเคลื่อนไหว ของตำรวจ จึงยุติลงตั้งแต่คืนวันนั้นเอง

แต่เรื่องที่น่ารุนแรงยิ่งกว่าที่รออยู่ก็คือการเคลื่อนไหวของพรรคฝ่ายค้าน อันมีกลุ่ม 16 แห่ง พรรคชาติพัฒนาเป็นหัวหอกนั่นเอง พรรคฝ่ายค้านได้แสดงท่าทีออกมาแล้วว่า ผู้ที่ได้รับเกียรติเป็น เป้าใหญ่ในญัตติเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรายบุคคล ของพรรคฝ่ายค้านในสมัยประชุมนี้ก็คือ พล.อ.ชวลิตฯ อาวุธสำคัญของฝ่ายค้านก็คือ เอกสารหลักฐานจดหมายถึง พล.ต.อ.สวัสด์ฯ ให้ตำรวจตามคำขอ แม้ว่าท่าที ของนายชวนฯ และพรรคประชาธิปัตย์จะน่าไว้วางใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะสถานการณ์ของรัฐบาลในขณะนี้ไม่ เปิดช่องให้ใครทึ่งใครได้ เป็นภาวะทางตันที่พลิกแพลงไม่ออก แต่การเคลื่อนไหวของฝ่ายค้านที่จะใช้เวที สภาเปิดโปง พล.อ.ชวลิตฯ และพรรคความหวังใหม่อาจจะทำให้พรรคประชาธิปัตย์ต้องประเมิน พล.อ.ชวลิตฯ และพรรคพวกเสียใหม่ว่า สมควรจะร่วมงานกันต่อไปหรือไม่ โดยเฉพาะในเมื่อพรรคประชาธิปัตย์ เอง ซึ่งเคยแน่นแฟ้นอยู่กับ พล.ต.อ.สวัสด์ฯ ก็ปรารถนาจะเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดตัวอธิบดี กรมตำรวจเช่นกัน พล.อ.ชวลิตฯ เพิ่งจะมาแถลงอย่างเป็นทางการเป็นเรื่องราวมูลเหตุของการสั่งให้ พล.ต.อ.สวัสด์ฯ ออกจากราชการ มีอยู่ 7 ข้อด้วยกัน เมื่อตอนเช้าวันที่ 26 ต.ค.36

สรุปความได้ว่า พล.ต.อ.สวัสด์ฯ ไม่สนองนโยบายในเรื่องการรักษาความสงบเรียบร้อย และรักษาภาพพจน์ที่ดีของตำรวจ มีการวางระเบิด เผาโรงเรียน และต่อมายังไปลงนามในคำสั่งกรมตำรวจ ที่ 1072/2536 ห้ามนำหนังสือต่างประเทศชื่อฮอนโนลูลู แอดเวอร์ไทเซอร์ ซึ่งตีพิมพ์ข้อความหมิ่นพระบรม-เดชาภาพเข้าประเทศ แต่ในคำสั่งมีการโฆษณาซ้ำข้อความที่ไม่เหมาะสม ซึ่งในปัญหานี้ก็น่าจะทำให้ พล.อ.ชวลิตฯ สามารถดำเนินการอย่างเปิดเผยและมั่นใจมาได้ตั้งแต่ต้น แล้วมีเหตุผลเบื้องหลังอะไรอื่นอีกเล่าที่ ทำให้ รวม มหาดไทยมีท่าทีผิดแปลกไป นี่คือการพยายามที่จะแก้เกมที พล.อ.ชวลิตฯ เพลี่ยงพล้ำ แต่ก็ ดูเหมือนว่าจะเข้าไปแล้ว

ตั้งแต่วันที่ 26 ต.ค.เป็นต้นมา ภาระหน้าที่ในการแสดงปฏิกริยาต่อคำสั่งของ พล.อ.ชวลิตฯ ถูกส่งผ่านจากข้าราชการตำรวจไม่เห็นด้วยกับคำสั่ง มายังพรรคฝ่ายค้านเรียบร้อยแล้ว ประเด็นที่สร้างความเคียดแค้นเป็นอย่างยิ่งก็คือการแจกหนังสือฝากตำรวจที่มีข้อความต่าง ๆ กัน ส.ส.ที่ตกเป็นข่าวว่าทำใบสั่งฝากตำรวจต่างให้สัมภาษณ์ชี้แจงกันไปต่าง ๆ นานา สรุปความได้ว่า ทำหนังสือฝากไปจริง เพราะเห็นว่าเป็นคนดีและเป็นเรื่องที่ ส.ส.ทำได้ พร้อมกับแจ้งให้ทราบด้วยว่าน่าเสียดายที่ใบสั่งนี้ไม่ได้รับการสนองตอบอย่างเช่น ร.ต.นุกูล ธานีกุล ส.ส.สมุทรสงคราม พรรคความหวังใหม่ เจ้าของจดหมายฉบับหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า ทำไปเพราะเห็นว่าเหตุการณ์ไม่สงบเนื่องจากตำรวจในพื้นที่ไม่ได้ดูแลประชาชนอย่างแท้จริง แต่หนังสือดังกล่าวก็ไม่ได้ได้รับความสนองแต่อย่างใด

“ที่ผ่านมา ส.ส.จากฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาลก็มีการขอกันทั้งสิ้น เป็นเรื่องธรรมดา” ร.ต.นุกูลฯ กล่าว ส่วนนายแก้ว บัวสุวรรณ ส.ส.เพชรบูรณ์ ที่ปรึกษา รมว.มหาดไทย ก็กล่าวว่า “ถือว่าเป็นธรรมดาของ ส.ส.มีการขอกันมากทั้งฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาล กรณีของตนได้ส่งเรื่องไปยัง พล.ต.ท.สมบัติ อมรวิวัฒน์ รอง ผบช.ก.ไม่ให้ พล.อ.ชวลิตฯ มาดำเนินการ” หรือนายทวี ไกรคุปต์ ส.ส.ราชบุรี รมช.คมนาคม “ที่ผมสนับสนุนนายตำรวจคนนี้ ถ้าเป็นคนชั่วขอให้มาประณามผมให้ติดดินเลย เมื่อผมมีอำนาจผมก็ต้องหาความชอบธรรมให้พรรคพวก แต่ก็ยืนยันว่า อยู่บนหลักการที่ถูกต้อง เป็น ส.ส.ก็ต้องมีพวก แต่จะต้องเป็นพวกที่ดี ถ้าผมมีพวกชั่วก็ให้มาด่าผมได้ เพราะจะทำให้บ้านเมืองลุ่มเหลว” ผมไม่เคยปิดบังอะไร ส่งเรื่องไปตามสายงาน เมื่อคุยกับ พล.ต.ศรชัยฯ ก็เห็นว่าเป็นคนดี และที่ พล.อ.ชวลิตฯ เซ็นชื่อสนับสนุน ก็เพราะท่านเป็นคนเกรงใจคน.....” ถ้อยคำเหล่านี้ยิ่งกล่าวไปต้องยอมรับว่า ยิ่งทำให้พรรคความหวังใหม่ตกต่ำและยิ่งทำให้ “เบื้องหลัง” ของการ “ปลด” และ “ให้ออก” ยิ่งเด่นชัดมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะที่มีกระแสข่าวมาตลอดว่า อ.ตร.ที่ถูกให้ออก มีความแน่นแฟ้นกับนายกรัฐมนตรีกับพรรคประชาธิปัตย์ยิ่งกว่าที่แน่นเหนียวกับผู้บังคับบัญชาโดยตรงของตนเอง

เพราะฉะนั้น การปลดและขับไล่ อ.ตร.จึงต้องดำเนินการในลักษณะที่อุบอปปี้และอุ้อ้อย่างที่เห็นกัน และการโยกย้ายเปลี่ยนแปลงตำแหน่งข้าราชการ โดยมีเบื้องหลังทำนองนี้ก็ย่อมหนีไม่พ้นข้อครหาว่านี่คือการฆ่าข้าราชการ¹³⁸

¹³⁸ “วันฆ่าข้าราชการ,” มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 14 ฉบับที่ 693 วันที่ 3 ธ.ค.36, หน้า 10.

อธิบดีกรมตำรวจยุค พล.ต.อ.ประทีน สันติประภาพร

¹³⁹ นับจาก พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ มีอันต้องหลุดพ้นจากตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ เพราะถูกคำสั่งฟ้าผ่าของ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นต้นมา แก้อี้ผู้นำหมายเลขหนึ่งแห่งกรมปทุมวันก็ตกอยู่ในสภาพสูญญากาศ แม้ พล.ต.อ.ประทีน สันติประภาพร รอง อ.ตร. จะได้รับมอบหมายให้รักษาการแทนในตำแหน่งสูงสุดของกรมตำรวจ แต่ก็เชื่อว่า “บิ๊กทิน” จะมั่นใจว่าตัวเองต้องได้รับแต่งตั้งให้เป็นอธิบดีกรมตำรวจอย่างสมบูรณ์ในอนาคต สิ่งที่เป็นรูปธรรมซึ่งสนับสนุนอย่างชัดเจน ปรากฏขึ้นเด่นชัดเมื่อ พล.อ.ชวลิตฯ เรียกประชุมคณะกรรมการข้าราชการตำรวจ หรือ ก.ตร. เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2536

การประชุมครั้งนั้น พล.อ.ชวลิตฯ ได้เสนอชื่อรองประทีนให้ขึ้นนั่งในเก้าอี้เจ้ากรมปทุมวัน แต่ถูก ก.ตร.บางท่านยกมือขึ้นหักท้วงในทันที ด้วยเหตุผลที่ว่า หากจะเสนอให้ผู้ใดขึ้นดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจคนใหม่ พล.อ.ชวลิตฯ จะต้องรอให้นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี ขึ้นทูลเกล้าฯ ปลด พล.ต.อ.สวัสดิ์ฯ ออกจากตำแหน่งนี้อย่างถาวรเสียก่อน เพราะในกฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 181 กำหนดไว้ชัดเจนว่าการจะให้ข้าราชการทหารหรือข้าราชการพลเรือน ระดับปลัดกระทรวง อธิบดี พันจากราชการจะต้องให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ แต่สำหรับในกรณี พล.ต.อ.สวัสดิ์ฯ นั้น นับตั้งแต่วันที่ 19 ตุลาคมเป็นต้นมา ยังไม่มีที่ทว่านายชวน จะนำชื่อขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อปลดออกจากตำแหน่งเลย เหตุที่เป็นเช่นนั้น อาจจะเป็นเพราะนายกรัฐมนตรียังไม่เห็นด้วยกับสาเหตุที่ พล.อ.ชวลิตฯ อ้างถึงความจำเป็นที่จะต้องปลดอธิบดีสวัสดิ์ฯ ออกไป และดูเหมือนว่าเหตุผลที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเปิดเผยออกมาทางสื่อมวลชนจะสับสนและเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดในเรื่องหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ กรณีออกคำสั่งห้ามหนังสือพิมพ์ต่างประเทศที่มีข้อความไม่เหมาะสมเข้ามาจำหน่ายในประเทศไทย หรือจะเป็นเรื่องความบกพร่องในการปฏิบัติราชการ ในหน้าที่อธิบดีกรมตำรวจ โดยเฉพาะเรื่องหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ปรากฏว่าในวันที่ พล.อ.ชวลิตฯ ออกคำสั่งให้ “บิ๊กหวัด” ไปช่วยราชการที่กระทรวงมหาดไทย เย็นวันนั้นทางสำนักพระราชวังได้ส่งหนังสือพระราชทานอภัยโทษมายังกรมตำรวจพอดี การกระทำของ พล.ต.อ.สวัสดิ์ฯ ในครั้งนั้น ประชาชนส่วนใหญ่มองว่า ทำไปเพื่อปกป้องสถาบันอันสูงสุด ไม่ใช่หมิ่นสถาบันอย่างที่กระทรวงมหาดไทยกล่าวหา อีกหลายคนมองว่าเมื่อ พล.ต.อ.สวัสดิ์ฯ พ้นจากตำแหน่งนี้ไปแล้ว ผู้ที่จะเข้ามานั่งในบัลลังก์แทนคงต้องมีคุณสมบัติเป็น “เด็กบิ๊กจิ๋ว” อย่างแน่นอน

¹³⁹ “วชิระประทีน,” มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 14 ฉบับที่ 727 วันที่ 29 ก.ค.37, หน้า 82

ดังนั้นเมื่อ พล.ต.อ.ประทีปฯ ได้รับความไว้วางใจให้รักษาการในตำแหน่งเจ้ากรมปทุมวันแห่งนี้จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่คนในวงการสีกาก็ จะเพ่งมองการทำงานของ “บิ๊กทิน” อย่างไม่วางตา อย่างไม่รู้ก็ตาม จากการประชุม ก.ตร.ในวันที่ 17 พฤศจิกายนที่ผ่านมา ทำให้คนในวงการสีกาก็เริ่มไม่แน่ใจว่า พล.ต.อ.ประทีปฯ จะเป็น อ.ตร.คนต่อไปจริงหรือไม่ เพราะแม้ว่า พล.ต.อ.ประทีปฯ จะใช้ฟอร์มการทำงานในตำแหน่งรักษาการอธิบดีกรมตำรวจได้อย่างถูกใจประชาชน ด้วยการกวาดล้างบ่อนการพนัน และช่องโศกเถื่อนอย่างจริงจัง และเห็นผลในทันที แต่เมื่อเหลียวมองรอบกายแล้วดูเหมือนว่าขณะนี้ “ประทีป สันติประภพ” กำลังยืนอยู่บนยอดเขาสูงอย่างโดดเดี่ยว

ประการหนึ่ง พล.ต.อ.ประทีปฯ ได้รับสมญานามจากสังคมว่าเป็นตำรวจตงฉิน แสดงฝีมือการปราบปรามแบบ “จับແหลก” มาหลายคดีแล้วไม่ว่าคดีนั้นจะมีนักการเมือง หรือผู้มีอิทธิพลใหญ่ขนาดไหน ข้อดีของการทำงานของ พล.ต.อ.ประทีปฯ คือประชาชนเชื่อมั่นว่าจะสามารถบำบัดทุกข์บำรุงสุข และพิทักษ์สันติราษฎร์ได้อย่างแท้จริง แต่ผลการปฏิบัติงานดังกล่าว ก็สร้างศัตรูให้กับตัวเองอย่างมากมายเช่นกัน

ประการหนึ่ง พล.ต.อ.ประทีปฯ เคยออกมาให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชน วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของ ก.ตร.แบบถึงพริกถึงขิง กล่าวหาว่า ก.ตร.เป็นตรายางของอธิบดีกรมตำรวจ และยังมีความคิดเห็นถึงขนาดเสนอให้ยุบ ก.ตร.เสีย ข้อเสนอดังกล่าวย่อมทำให้ ก.ตร.บางคนรู้สึกว่าการกระทำของตัวเองได้รับความกระทบกระเทือนอย่างหนัก เป็นไปได้ว่าอาจจะจะมี ก.ตร.บางท่านที่เจ็บใจและเห็นว่าคนอย่าง พล.ต.อ.ประทีปฯ ไม่สมควรจะเป็น อ.ตร.คนต่อไป ในขณะที่เดียวกัน นายตำรวจที่รั้งตำแหน่ง รอง อ.ตร.ในขณะนี้ทุกคนต่างมีความหวังอย่างเปี่ยมล้นว่าจะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอธิบดีกรมตำรวจแทน พล.ต.อ.สวัสดิ์ฯ ยิ่ง พล.ต.อ.ประทีปฯ ออกคำสั่งแบ่งงาน รอง อ.ตร.และผู้ช่วย อ.ตร.มาใหม่ ยิ่งทำให้รองอธิบดีกรมตำรวจส่วนใหญ่รู้สึกไม่ชอบ บางคนถึงขนาดเปรยกับคนใกล้ชิดว่า “มันเก่งมาจากไหน” รอยร้าวที่เกิดขึ้น ประกอบกับความหวังของ รอง อ.ตร.ที่จะขึ้นในตำแหน่งอันสูงสุดในชีวิตข้าราชการตำรวจ ทำให้คะแนนเสียงสนับสนุน พล.ต.อ.ประทีปฯ เป็นเจ้ากรมปทุมวันยิ่งลดน้อยลง การตั้งอธิบดีกรมตำรวจคนใหม่ไม่ได้นี้ถือเป็นหนามยอกอกกระทรวงมหาดไทยอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม กล่าวสำหรับ พล.ต.อ.ประทีปฯ นั้นกำลังถูกกล่าวขวัญว่า จะกลายเป็นเพียงแค่ “ระยะผ่าน” เพื่อบรรลุมหุทธศาสตร์สำคัญในการเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำกรมตำรวจครั้งนี้ พล.ต.อ.ประทีปฯ ย่อมมิใช่ประตูเพื่อผ่านไปสู่มหุทธศาสตร์สำคัญเนื่องจาก พล.ต.อ.ประทีปฯ ทำให้อธิบดีกรมตำรวจตัวจริงที่มีสายสัมพันธ์แนบแน่นกับมหาดไทยมาก่อน ทั้ง “ประทีป สันติประภพ” ยังเป็นนายตำรวจที่หวานผ่าซากไม่ยอมงอ ยิ่งจะเป็นปรากฏการณ์สำคัญสำหรับการบรรลุมหุทธศาสตร์สำคัญ พล.ต.อ.ประทีปฯ จึงเป็นเพียงขึ้นมาเพื่อ “ขัดตาทัพ” รอให้เงื่อนไขสุกงอม หลกจากสถานการณ์คลี่คลายลงด้วยดี “เก้าอี้อธิบดีกรมตำรวจ” จะมอบให้ใครอยู่ในใจของ พล.อ.ชวลิตฯ

มองจากสถานภาพของ รอง อ.ตร.ที่มีอยู่ 5 คน ขณะนี้จะเห็นได้ว่า พล.ต.อ.ประทีน สันติประภพ พล.ต.อ.พงษ์อำมาตย์ อมาตยกุล พล.ต.อ.ชาญ รัตนธรรม เกษียณในเดือนตุลาคม 2537 พล.ต.อ.วินิจ เจริญศิริ เกษียณในเดือนตุลาคม 2538 และ พล.ต.อ.พจน์ บุญยะจินดา เกษียณในเดือนตุลาคม 2540 แต่ในขณะนั้นบุคคลที่ถูกจับตามองมี 2 คน คือ พล.ต.อ.ชาญ รัตนธรรม กับ พล.ต.อ.วินิจ เจริญศิริ พล.ต.อ.ชาญฯ แม้จะมีสายสัมพันธ์ลึกลับกับมหาดไทย และได้รับแรงผลักดันจากภายในพรรค ความหวังใหม่ไม่น้อย แต่ดูเหมือนอาจจะแพ้ยัยตัวเองและปล่อยให้ “วินิจ เจริญศิริ แซงคิวในนาที่สุดท้าย ก่อน” อย่างไรก็ตาม การแต่งตั้ง อ.ตร.ของ พล.อ.ชวลิตฯ ย่อมจะต้องฝ่าด่านอหังการกันในที่ประชุม ก.ตร. ปุ่มหลังของหลายต่อหลายคนอาจจะถูกชุดคู้ยกันขึ้นมาอภิปรายกันในที่ประชุม

พล.ต.ท.สุพาสน์ จีระพันธ์ ก.ตร.ผู้ทรงคุณวุฒิ กล่าวว่า ก่อนหน้านี้มีข่าวจะจួយจังหวะ โอกาสจากการประชุม ก.ตร.วันที่ 27 ตุลาคม เสนอแต่งตั้ง อ.ตร.คนใหม่ เพราะ ก.ตร.ผู้ทรงคุณวุฒิ หลายคนไม่อยู่ เช่น พล.ต.อ.วิสิทธิ์ เดชกุญชร พล.ต.อ.สนั่น ตูจันดา พล.ต.อ.พจน์ บุญยะจินดา นอกจากนั้น พล.ต.ท.ประเนตร ฤทธิลือชัย ก็กำลังป่วย จึงมีการประเมินกันว่าเสียงต้านอาจจะไม่พอ “ขณะนี้ กรมตำรวจเหมือนถูกรุกฆาต เป็นการยึดอำนาจเงียบ สิ่งที่น่าจับตามองต่อไปก็คืออะไรจะเกิดขึ้นภายหลัง จากข่าวอำนาจในกรมตำรวจเปลี่ยนแปลงไป” พล.ต.ท.สุพาสน์กล่าว

ในขณะที่ พล.ต.ศรชัย มนต์รีวัต เลขานุการส่วนตัวของ พล.อ.ชวลิตฯ กำลังพยายามจะขอโอนย้ายจากกองทัพบกมารับราชการตำรวจ เนื่องจากสามารถติดยศ พล.ต.ต.ได้ทันที ทั้งยังมีโอกาสได้คุมหน่วยกำลังสำคัญอย่าง “กองปราบปราม” หากการเปลี่ยนแปลงข่าวอำนาจในกรมตำรวจเป็นไปตามความคาดหมายตามขั้นตอน บัดนี้ก็หมายความว่ายุทธศาสตร์ใหญ่ของ “บิ๊กจิว” ก็มีแนวโน้มบรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามผลที่สุดได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ พล.ต.อ.ประทีน สันติประภพ รองอธิบดีกรมตำรวจ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่วันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2537 นับว่ากรมตำรวจได้มีอธิบดีกรมตำรวจคนใหม่ ถ้าจะนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2403 ในรัชกาลที่ 4 ถึงปัจจุบัน ก็ถือว่าท่านเป็นอธิบดีกรมตำรวจคนที่ 28 และถ้านับตั้งแต่ปี พ.ศ.2458 จนถึงปัจจุบัน นับเป็นอธิบดีกรมตำรวจคนที่ 23

พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้มอบหมายนโยบาย 4 ข้อ¹⁴⁰ ให้อธิบดีกรมตำรวจคนใหม่ คือ พล.ต.อ.ประทีน สันติประภพ ดังนี้

¹⁴⁰ มติชนสุดสัปดาห์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 89.

ข้อที่ 1 ทำให้กรมตำรวจมีความเป็นเอกภาพและเป็นอิสระอย่างแท้จริงในการปฏิบัติหน้าที่ คือ ยึดกฎหมายเป็นหนทางปฏิบัติโดยเคร่งครัด ทั้งนี้ให้เริ่มต้นจากการ “แต่งตั้งโยกย้ายทุกระดับในกรมตำรวจ” ต้องเป็นไปด้วยความชอบธรรมเสียก่อน

ข้อ 2 ให้ปรับปรุงประสิทธิภาพฝ่ายปราบปราม เน้นปราบปรามการพนัน ช่องโศกณีสถานบริการแหล่งบันเทิงเรีงรมย์ ตลอดจนอาชญากรรมที่เกี่ยวข้องให้ปรากฏเป็นรูปธรรมที่สามารถประเมินผลได้ภายใน 6 เดือน

ข้อ 3 เร่งรัดผลคดีสำคัญเช่น เพชรซาอุฯ คดีเผาโรงเรียนภาคใต้ และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินประชาชน

ข้อ 4 ยกฐานะและศักดิ์ศรีตำรวจให้สูงขึ้นให้ได้รับความเชื่อถือจากประชาชนทั่วไป โดยให้เร่งรัดจัดกำลังคนลงตามโครงสร้างกรมตำรวจที่ปรับปรุงใหม่

หลังจากนั้นไม่นานอธิบดีประทีปฯ ได้สร้างประวัติศาสตร์ให้กับวงการตำรวจไทยอย่างชนิดที่ชาวสีทากีลิมไม่ลง นั่นคือ มหกรรม “ย้ายรายวัน” ซึ่ง พล.ต.อ.ประทีปฯ ใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมบังคับบัญชาข้าราชการตำรวจกว่า 180,000 นาย

ศักราชแห่งการโยกย้ายและลงโทษผู้ใต้บังคับบัญชาเริ่มขึ้นเมื่อนายพลตำรวจจังหวัดชลบุรีถูกสั่งสำรองราชการราวรูต เพราะถูก พล.ต.ท.โสภณ สะวิคามิน สมัยยังดำรงตำแหน่ง ผบช.ภาค 2 เรื่องรับส่วยเข้าร้องเรียนกับบิกทินถึงห้องทำงาน จากนั้นอีกไม่นานคำสั่งแต่งตั้งโยกย้ายนอกฤดูตุลาการก็อุบัติขึ้นอย่างเฉียบพลัน นายตำรวจตั้งแต่องค์ ผบ.ก จนถึงชั้นประทวนในจังหวัดชลบุรีถูกล้างบางครึ่งแล้วครึ่งเล่าจนกระทั่งบัดนี้ในเมืองชลมีแต่เลือดใหม่เข้าไปปฏิบัติหน้าที่ นอกจากนี้ในพื้นที่ภาคใต้ พล.ต.อ.ประทีปฯ ยังโยกย้ายสลับตำแหน่งตำรวจท้องที่กับตำรวจตระเวนชายแดนกันอย่างมโหฬาร แต่งตำรวจสายสืบไปคุมงานจราจร โดย ตชด.ลงไปคุมพื้นที่ และตั้งคณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงนายตำรวจซึ่งถูกกล่าวหาว่าทุจริตในหน้าที่อย่างถี่ยิบ

พล.ต.ต.ชูชาติ ทศนเสถียร, พล.ต.ต.โรจนา นาเจริญ, พล.ต.ต.วัชชัย จุลสุคนธ์, พล.ต.ต.กว้าง ชาญศิลป์ และ พล.ต.ต.วิฑูร ศิริพากย์ ถูกสั่งสำรองราชการและตั้งคณะกรรมการสอบสวนทางวินัย พล.ต.อ.สวัสดี้ อมรววิวัฒน์ อดีต อ.ตร., พล.ต.อ.สนอง วัฒนวรางกูร ที่ปรึกษากฎหมายกรมตำรวจ ยังมีคดีละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ค้างอยู่ การสอบสวนข้อเท็จจริงกรณีถูกกล่าวหาว่าทุจริตในการประมูลจัดซื้ออุปกรณ์ปราบปรามจลาจลและจัดซื้อมรดกหุ้มเกราะ ตชด.ก็กำลังดำเนินการอยู่อย่างเร่งรีบ คดีทั้งหมด พล.ต.อ.ประทีปฯ ประกาศว่าจะต้องสิ้นสุดภายในเดือนสิงหาคมที่จะถึงนี้เพื่อจะได้ทันส่งลงดาบก่อนเกษียณอายุราชการในเดือนตุลาคม

ในช่วงระหว่างก่อนอธิบดีประทีนฯ เกษียณอายุราชการวงการศึกาก็ก็อยู่ในอาการกระวนกระวายใจ เพราะรอคอยว่าใครจะก้าวขึ้นสู่อธิบดีกรมตำรวจภายหลังการเกษียณของอธิบดีประทีนฯ ในเดือนตุลาคมซึ่งจะถึงนี้

ไม่มีใครแน่ใจว่า รอง อ.ตร.คนใดจะได้รับการไว้วางใจให้ก้าวขึ้นสู่ดวงดาว ทั้ง พล.ต.อ. พจน์ บุณยะจินดา รอง อ.ตร.(เกษียณ 2540) พล.ต.อ.วินิจ เจริญศิริ รอง อ.ตร.(เกษียณ 2538) และ พล.ต.อ.ประชา พรหมนอก รอง อ.ตร.(เกษียณ 2545) คู่แข่งชั้นชิงบัลลังก์ อ.ตร.ในครั้งนี้อย่างคงตั้งตนอยู่ในความหนักแน่นดั่งหินผา เหมือนกับคอยดูที่ท่าของอีกฝ่ายหนึ่งชนิดไม่กระพริบตา ส่วน พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ก็ยังวางตัวเฉยไม่เปิดได้ให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดรู้ก่อนล่วงหน้า ปรีศนาครั้งนี้จึงสร้างความว่าวุ่นใจให้กับคนในวงการศึกาก็พอสมควร จนกระทั่งระยะหลัง พล.ต.อ.ประทีนฯ ได้ให้สัมภาษณ์และแสดงความเห็นเกี่ยวกับ อ.ตร.คนใหม่อยู่บ่อยครั้ง ทำให้คนในวงการศึกาก็หันมาจับตามองดูความเคลื่อนไหวของ พล.ต.อ.ประทีนฯ ทุกอิริยาบถ เชื่อกันว่า “บิกทิน” กับ “บิกจิว” มีความสนิทสนมกันถึงขั้นมองตากันก็รู้ใจ หากเฝ้าดูท่าทีของ พล.ต.อ.ประทีนฯ ดี ๆ อาจจะรู้ตัว อ.ตร.คนต่อไปก่อนถึงเวลาแต่งตั้งก็เป็นได้ ดังนั้นจึงไม่แปลกที่หลายฝ่ายจะตั้งคำถามกับ พล.ต.อ.ประทีนฯ ในกรณีที่ตั้งคณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงจัดซื้ออุปกรณ์ปราบจลาจลในสมัย พล.ต.อ.พจน์ฯ เป็นรอง อ.ตร.บร. ว่ามีส่วนพัวพันกับการแต่งตั้ง อ.ตร.ครั้งนี้หรือไม่ แม้บิกทินจะสั่งให้กองบังคับการกองสารนิเทศ สำนักงานตำรวจสันติบาล ออกมาแถลงข่าวตอบโต้ว่าการตั้งกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงในเรื่องดังกล่าวเป็นไปตามพยานหลักฐานของผู้ร้องเรียน แต่ในสายตาของคนภายนอกยังคงลี้ลับใจกับคำชี้แจงของกรมตำรวจอยู่ ทั้งนี้ เพราะการตั้งกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงนี้ อาจมีผลทำให้ พล.ต.อ.พจน์ฯ พลาดโอกาสขึ้นนั่งในตำแหน่งเจ้ากรมปทุมวันก็เป็นได้

แหล่งข่าวระดับ พล.ต.ต.กล่าวว่า คณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงนี้ มี พล.ต.อ.ชาญ รัตนธรรม รอง อ.ตร. (เกษียณ 2537) เป็นประธาน พล.ต.ท.เกียรติศักดิ์ ประภาวัต จเรตำรวจ และ พล.ต.ต.วิริยะ ตุมรสุนทร ผบก.จเรตำรวจ เป็นกรรมการ โอกาสที่คณะกรรมการสอบสวนชุดนี้จะสรุปว่ากรณีดังกล่าวมีมูลเพียงพอตั้งกรรมการสอบสวนทางวินัยนั้นสูงยิ่ง คาดว่าภายใน 20 วันนับจากนี้ คงมีการตั้งกรรมการสอบสวนทางวินัยกับนายตำรวจระดับนายพลประมาณ 4-5 คน แน่นนอนว่า พล.ต.อ.พจน์ฯ จะรวมอยู่ในจำนวนนั้น เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ สถานการณ์ของ พล.ต.อ.พจน์ฯ จึงเข้าสู่ภาวะคับขัน แหล่งข่าวคนเดิมชี้ว่าสาเหตุที่ พล.ต.อ.พจน์ฯ อาจจะต้องลาโรงไปก่อนเข้าฉากชิงบัลลังก์ เพราะสมัย พล.ต.อ.สวัสต์ อมรวิวัฒน์ เป็น อ.ตร.เคยเสนอให้ พล.ต.อ.วินิจฯ ขึ้นเป็นรอง อ.ตร. แต่ขณะนั้นมีข่าวว่า พล.ต.อ.วินิจฯ ถูกคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ หรือ ป.ป.ป.

สอบสวน ทำให้คณะรัฐมนตรี "วีโต้" เรื่องการแต่งตั้งครั้งนั้นกลับมาให้คณะกรรมการข้าราชการ หรือ ก.ตร. พิจารณาใหม่ เรื่องราวที่เกิดขึ้นในครั้งนั้นอาจวนกลับมาเกิดขึ้นกับ พล.ต.อ.พจน์ฯ ก็ได้ ยิ่งความเห็นของ พล.ต.อ.ประทีปฯ เกี่ยวกับคุณสมบัติ อ.ตร. คนต่อไปแล้ว เห็นได้ชัดว่าเส้นทางสู่ชัยชนะของ รong พจน์ฯ ช่างตีบตันเสียจริง ๆ พล.ต.อ.ประทีปฯ ระบุชัดว่า "คนทำความดีแค่วันสองวัน หรือจะติดตาม ล้อมหน้าล้อมหลังเพื่อเป็นอธิบดีกรมตำรวจไม่ได้หรอก คนที่จะมาเป็นอธิบดีกรมตำรวจได้ต้องดูว่าเมื่อก่อนนี้เป็นอย่างไร เคยทำงานเป็นหลักฐานหรือไม่ ทำงานเป็นหรือไม่ มีคุณธรรมหรือไม่ ประวัติการทำงาน ยอมรับได้หรือไม่ ตำรวจเองรู้ว่าใครคนไหนเป็นอย่างไร" ความเห็นของ พล.ต.อ.ประทีปฯ ทำให้نگสังเกตร การณายในกรมปทุมวันพลิกแผ่นดินประวัติการทำงานของ พล.ต.อ.พจน์ฯ, พล.ต.อ.วินิจฯ และ พล.ต.อ. ประชาฯ ขึ้นมาทันควัน

ผลการตรวจสอบประวัติพบว่า พล.ต.อ.ประชาฯ มีภาวีกว่าใครอื่น พล.ต.อ.พจน์ฯ มี โอกาสถูกโจมตีเรื่องจัดซื้ออุปกรณ์ปราบจลาจล ส่วน พล.ต.อ.วินิจฯ อาจถูกรื้อฟื้นเรื่องที่คณะรัฐมนตรีฯ "วีโต้" ในสมัยขึ้นเป็นรอง อ.ตร. ในขณะนั้น พล.ต.อ.สนอง วัฒนวรางกูร ที่ปรึกษาฝ่ายกฎหมายกรมตำรวจ ซึ่งหลายฝ่ายมองว่าอาจจะเป็น "ม้ามีด" ก็ถูกสอบสวนในข้อหาละเว้นการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการจับกุม ผู้ต้องหา "เพชรซาอุฯ" สำหรับ พล.ต.อ.ประชาฯ ไม่เคยมีมลทินแต่อย่างใด ยิ่งระยะหลัง พล.ต.อ.ประทีปฯ ให้ความสำคัญกับรองประชามากขึ้น โดยเฉพาะงานตีกอล์ฟของ นรต.รุ่น 18 ซึ่งมี พล.ต.อ.ประชาฯ เป็น ประธานที่สามมธูปะเตมีย์ เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคมที่ผ่านมา พล.ต.อ.ประทีปฯ ได้ไปร่วมงานตีครบ 18 หลุม นี้ อาจเป็นเครื่องการันตีได้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งสองได้ดีพอสมควร นอกจากนี้ พล.ต.อ. ประชาฯ ยังมีศักยภาพเฉพาะตัวที่แม้แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยก็มองข้ามไม่ได้ เพราะเส้นทาง เต็มโตในชีวิตข้าราชการตำรวจของ "ประชา" วนเวียนอยู่พื้นที่อีสานจนได้รับฉายา "อินทรีอีสาน" การได้มา ของฉายานี้ต้องสะสมผลงานและสำแดงฝีมือทั้งบนและนอกรอบมาให้คนในวงการเห็นมีใช้น้อย ว่ากันว่า ทุกแห่งหนในภาคอีสาน พล.ต.อ.ประชาฯ ตระเวนไปทั่วแล้วกำนันผู้ใหญ่บ้านยอมรับนายตำรวจคนนี้อย่างมาก เพราะรองประชาฯ ชอบแสดงความอ่อนน้อมกับชาวบ้าน แต่แข็งกร้าวกับเหล่ามิลาชีพเสมอ ชาวบ้านทั้งรักและไว้ใจ "ประชา" เป็นอย่างยิ่ง หากสนับสนุน "ประชา" ขึ้นเป็น อ.ตร. ได้ย่อมส่งผลดีกับการ เลือกลงในเขตอีสานไม่น้อยจะมีปัญหาที่แต่ว่า นายสุทัศน์ เงินหมื่น ส.ส.อุบลราชธานี รองหัวหน้าพรรค ประชาธิปัตย์จะยอมหรือเปล่านั้น แหล่งข่าวให้ความเห็นว่า จะอย่างไรเสียเกมการแต่งตั้ง อ.ตร. ก็อยู่ใน กำมือของ พล.อ.ชวลิตฯ เพียงคนเดียว เพราะตามกฎหมายกำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นผู้เสนอชื่อ อ.ตร. ให้ ก.ตร. พิจารณาเห็นชอบ ถ้าบักจิวพิจารณาแล้วเห็นว่าในจำนวนรอง อ.ตร. ทั้ง 3 คน พล.ต.อ.ประชาฯ คนเดียวที่เหมาะสมก็สามารถเสนอได้ ความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ ของ พล.ต.อ.ประทีปฯ ที่ว่าทุกอย่างขึ้นกับรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยจะเสนอ

อธิบดีกรมตำรวจ ยุค พล.ต.อ.พจน์ บุญยะจินดา

ในที่สุด พล.ต.อ.พจน์ บุญยะจินดา ก็ก้าวขึ้นนั่งบนเก้าอี้อธิบดีกรมตำรวจ ภายหลังจาก พล.ต.อ.ประทีป ลั่นตีประภพ อ.ตร.คนเดิม เกษียณอายุราชการ ลงเมื่อเดือนกันยายนที่ผ่านมา พล.ต.อ.พจน์ฯ ต้องฟันฝ่าอุปสรรคนานัปการกว่าจะเดินทางมาถึงจุดหมายปลายทางได้ “พจน์” เป็นบุตรของ พระวรวงศ์วิจิตรจัญญ์ เกิดเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2479 ปัจจุบันอายุ 57 ปี เริ่มศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนสารวิทยา และชั้นมัธยมที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา จากนั้น “พจน์” ก็ก้าวเข้าสู่โรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน สังกัดรุ่นที่ 13 พล.ต.อ.พจน์ฯ เพื่อนร่วมชั้นเป็นใหญ่เป็นโตในขณะนั้นมากมาย อาทิ พล.ต.อ.สวัสดิ์ อมรวิวัฒน์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย พล.ต.อ.สนอง วัฒนารางกูร ที่ปรึกษากฎหมายกรมตำรวจ พล.ต.ท.ชุมพล อรรถศาสตร์ ผู้ช่วย อ.ตร. และ พล.ต.ท.จำลอง เอี่ยมแจ้งพันธ์ ผู้ช่วย อ.ตร. นับได้ว่า “พจน์” เป็นอธิบดีกรมตำรวจคนที่ 2 ที่จบจากโรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน และเป็นอธิบดีกรมตำรวจคนที่ 2 ของ นรต.13 ต่อมา พล.ต.อ.สวัสดิ์ฯ ซึ่งถูกมรสุมทางการเมืองพัดพาให้กระเด็นไปอยู่กระทรวงมหาดไทยเมื่อต้นปีที่ผ่านมา

พล.ต.อ.พจน์ฯ เข้ารับราชการครั้งแรกในตำแหน่ง รอง สน.บางกอกน้อย แล้วโยกไป สน.บางกอกใหญ่ และ สน.สำเหร่ กระทั่งขึ้นเป็นสารวัตรที่แผนก 1 กองกำกับการ 2 กองปราบปราม รับหน้าที่หัวหน้าสถานีวิทยุเสียงสามยอดแล้วได้เต้าขึ้นมาเรื่อย ๆ จนได้เป็นผู้กำกับการสำนักงานเลขานุการกรมตำรวจผ่านตำแหน่ง รอง ผบก.และตติยศ พล.ต.ต.ในเก้าอี้เลขานุการกรมปทุมวัน นั่งอยู่ในตำแหน่งเลขานุการกรมปทุมวันได้ไม่นาน พล.ต.อ.พจน์ฯ ก็เลื่อนขึ้นเป็นผู้ช่วย ผบช.ก. รอง ผบช.ก.และในปี 2533 พล.ต.อ.พจน์ฯ ได้กระโดดข้ามพากมาเป็นผู้บัญชาการสำนักงานสารนิเทศ กรมตำรวจ เป็นคนแรก เพียงปีเดียว พล.ต.อ.พจน์ฯ ได้เขย่งก้าวกระโดดขึ้นเป็นผู้ช่วย อ.ตร.หลังจากนั้น 6 เดือน “พจน์” ก็ขึ้นนั่งในตำแหน่ง รอง อ.ตร.จ่อคิวเก้าอี้อธิบดีกรมตำรวจนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เป็นที่สังเกตว่า ที่ผ่านมา พล.ต.อ.พจน์ฯ ไม่ค่อยจะเผยโฉมหน้าออกให้สัมภาษณ์กับสื่อมวลชนเท่าใดนัก ทั้งนี้ คนใกล้ชิดของ พล.ต.อ.พจน์ฯ เองก็ยอมรับว่า “นายไม่ยอมเป็นข่าวเพราะกลัวจะยุ่งยาก” ที่เป็นเช่นนี้เพราะ พล.ต.อ.พจน์ฯ เคยได้รับความเจ็บช้ำมาแล้ว ครั้งนั้น พล.ต.อ.พจน์ฯ เกือบถูกล้างตั้งคณะกรรมการสอบสวน เนื่องจากถูกพาดพิงว่าเป็นผู้ให้ข่าวว่าตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจต้องซื้อขายกันด้วยเงินหลายสิบล้านบาท คนที่เสนอให้กรมตำรวจตั้งกรรมการสอบ พล.ต.อ.พจน์ฯ ไม่ใช่ใครอื่น เป็นเพื่อนร่วมห้องเรียนของ พล.ต.อ.พจน์ฯ นั่นเอง “พจน์” จึงได้บทเรียนว่าต่อไปต้องระมัดปากกระวังคำให้มาก เพราะเริ่มมีคนคอยจ้องจับผิดแล้ว บทเรียนครั้งนี้ทำให้ พล.ต.อ.พจน์ฯ ต้องรักษาเนื้อรักษาตัว ทะนุถนอมตัวเองให้เหมือนกับไขในหิน รอคอยเวลาที่ตัวเองผงาดขึ้นมาเหนือกรมปทุมวันแล้วจึงจะประกาศตักดาพิสูจนฝีมือออกมา

และแล้ววันที่ พล.ต.อ.พจน์ฯ รอคอยก็มาถึง วันที่ 3 ตุลาคม 2537 เวลา 09.00 น. พล.ต.อ.พจน์ฯ จัดแจงใช้ห้องประชุมของสำนักงาน พล.ต.ท.สลับ บุญภาค ผู้ช่วย อ.ตร.ฝ่ายจรรยาบรรณ ข้าราชการและชี้แจงนโยบายให้กับนายตำรวจระดับรองผู้กำกับการขึ้นไปทั่วประเทศจำนวน 252 คนฟัง เนื้อหาสาระอธิบดีกรมตำรวจคนใหม่อยากจะกล่าวแก่บรรดาขุนพลคู่บัลลังก์ทั้งหลายคงหนีไม่พ้นสถานการณ์วิกฤตศรัทธาที่กรมตำรวจกำลังเผชิญหน้าอยู่ “ถ้าเปรียบกรมตำรวจเป็นเสมือนกับบริษัทขณะนี้เราไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย ถ้าพวกเราไม่ลุกขึ้นมาสร้างผลงานเพื่อรับใช้ประชาชน บริษัทนี้ก็ต้องปิดป้ายเลิกกิจการไปเลย” แม้ทัพลีลาภก็สะท้อนภาพลักษณ์ของกรมปทุมวันอย่างตรงไปตรงมา

พล.ต.อ.พจน์ฯ ผู้สัมผัสกับกรมตำรวจมาหลายสิบปีย่อมรู้ว่าสถานการณ์ของกรมตำรวจในเวลานี้ตกต่ำสุดขีดเพียงไร พล.ต.อ.พจน์ฯ และนายตำรวจทุกคนล้วนรู้ว่านับตั้งแต่เกิดคดีนายเกรียงไกร เตชะโม่ง โจรกรรมเครื่องเพชรจากพระราชวังของเจ้าชายไฟซาล บิน ฟาซิส แห่งซาอุดีอาระเบียเป็นต้นมา สภาพของกรมตำรวจก็ตกอยู่ได้มนต์ดำ เพียง 5 ปีเท่านั้น ภาพลักษณ์ของกรมปทุมวันต้องตกต่ำลงไปอย่างมาก ทั้งนายพล นายพัน นายดาบ และจ่า ต้องตกเป็นผู้ต้องหาในคดีเพชรซาอุฯ นับสิบ พล.ต.อ.สวัสดิ์ฯ ถูกฟ้องในข้อหาใช้อำนาจหน้าที่ช่วยเหลือนายโสภณ ปิยะรัฐ ญาติทางภรรยา ให้พ้นผิด พล.ต.อ.สนองฯ ถูกกล่าวหาว่าใช้อำนาจหน้าที่ช่วยเหลือนายสันติฯ ไม่ให้ถูกจับกุม พล.ต.ท.ชลอ เกิดเทศ และพวกถูกตั้งข้อหาปฏิบัติหน้าที่มิชอบ กระทั่งเกิดคดีลักพาตัวและฆาตกรรมนางดาราวดี และเด็กชายเสรี ศรีชนะพันธ์ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่สืบเนื่องมาจากคดีเพชรซาอุฯ ดูเหมือนว่าภาพพจน์ของกรมตำรวจที่ย่ำแย่อยู่แล้วกลับตกต่ำทรุดฮวบลงอย่างน่าละหวั่นใจ พล.ต.ท.ชลอ เกิดเทศ พล.ต.ท.โสภณ สวัสดิคามิน พล.ต.ท.พันศักดิ์ มงคลศิลป์ พล.ต.ต.ธานี สีดอกบวบ และพวกกำลังถูกดำเนินคดีอุ้ม-ริต-ฆ่าดังกล่าว ส่วน พล.ต.อ.ประทีปฯ ซึ่งถูก พล.ต.ท.โสภณฯ กล่าวหาว่าเป็นผู้สั่งอุ้มนางดาราวดี และเด็กชายเสรีฯ ก็ตกอยู่ในสภาพลูกผีลูกคน

นอกจากนี้กรมตำรวจยังต้องพบกับปัญหาที่เกิดจากผู้ใต้บังคับบัญชาตามท้องที่ต่าง ๆ อีกมากมาย ตำรวจ สภ.อ.เมืองนนทบุรี ปล่อยให้ชาวบ้านซึ่งจับโจรมาส่งให้ถึงโรงพักนั่งคอยเป็นเวลาหลายชั่วโมงโดยไม่แยแสสนใจที่จะรับแจ้งความ ขณะเดียวกันงานบริการโรงพักต่าง ๆ ก็ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ ผู้ช่วย อ.ตร.ภาค ซึ่งเคยร่อนการ์ดเชิญผู้ใต้บังคับบัญชาให้นำบรรณาการไปงานวันเกิดของตัวเองก็ทำที่ท่าว่าจะเหิมเกริมขึ้นทุกวัน ล่าสุดผู้ช่วย อ.ตร.คนเดิมก็กำหนดกฎเกณฑ์การแต่งตั้งโยกย้ายในครั้งที่จะถึงนี้อย่างน่ารังเกียจ ใครมีใบฝากแนบมาพร้อมเงินสดจะได้รับการพิจารณาเป็นอันดับแรก ส่วนคนมีเงินเพียงอย่างเดียวจะจัดไว้เป็นเกรดสอง หากมีแต่ใบฝากมาอย่างเดียวก็ตกไปอยู่ในลำดับสาม คนที่ไม่มี “เส้น” ไม่มีเงินก็ต้องร้องเพลงรอต่อไป สภาพดังกล่าวข้างต้นอุบัติขึ้นมาจนชาวบ้านรู้สึกเอือมระอากับคนในคราบผู้พิทักษ์สันติราษฎร์จนกระทั่งเสื่อมศรัทธาลงไปทุกทีทุกวัน

ตำรวจในกรมปทุมวันเองก็มีความรู้สึกไม่ต่างไปจากประชาชนสักเท่าไร ทุกคนขวัญกำลังใจตกต่ำ ขณะเดียวกันตำรวจแต่ละคนต่างรู้สึกที่กำลังตกอยู่ในรัศมีสังหารของเพื่อน-พี่น้องภายในสังกัดเดียวกันอยู่ตลอดเวลา บัดนี้ ตำรวจแตกความสามัคคี ชาวบ้านรู้สึกเบื่อหน่าย โจรผู้ร้ายจึงกระหิ่ยมั้ย้มย่อง ไม่หวั่นเกรงอำนาจรัฐ ออกปล้นฆ่าและก่อความรำคาญให้กับประชาชนอยู่ทั่วไป เรื่องนี้ พล.ต.อ.พจน์ฯ ย่อมทนให้เกิดขึ้นในยุคสมัยที่ตัวเองเป็นอธิบดีกรมตำรวจไม่ได้

“ภาพพจน์ของกรมตำรวจขณะนี้ถือได้ว่าเป็นยุคที่ตกต่ำสุดขีด ประชาชนมองภาพตำรวจเหยี่ยมโหดทารุณ ไร้มนุษยธรรม ไร้คุณธรรมและจริยธรรม อีกทั้งมีเรื่องต่าง ๆ ทับถมกันเป็นเวลานาน ตำรวจทุกคนจำเป็นจะต้องเร่งแก้ไข” อธิบดีกรมตำรวจคนใหม่พยายามหาทางแก้ไขปัญหาคอขวดที่ทับถมกันมานานอย่างเป็นขั้นตอน อันดับแรก พล.ต.อ.พจน์ฯ มุ่งเป้าการแก้ไขไปที่การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมรวมทั้งแหล่งอบายมุข “พจน์ฯ” ขึ้นเป็นคำรามเข้าไปสนายตำรวจที่นั่งอยู่เบื้องหน้าถึงการลงทัณฑ์กับผู้ไม่รู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบว่า ถ้าห้องที่ใดปล่อยให้หน่วยปฏิบัติการจากที่อื่นเข้าไปจับกุมแหล่งอบายมุขในพื้นที่ตนเองแล้ว จะไม่มีการตั้งคณะกรรมการสอบสวนเหมือนยุคที่ผ่านมา หากทราบข่าวและมีหลักฐานจะจัดการลงโทษทันที พร้อมกันนั้นอธิบดีกรมตำรวจคนใหม่ยังขีดเส้นตายให้โรงพักปรับปรุงการบริการประชาชนให้เห็นผลภายใน 3 เดือน “ต่อไปกรมตำรวจจะติดตั้งตู้สอบถามความคิดเห็นโดยจะให้ประชาชนที่มาใช้บริการเขียนความรู้สึกของตัวเองแล้วหย่อนลงไป ทางกรมตำรวจจะนำความคิดเห็นเหล่านั้นมาประเมินผลอีกครั้งหนึ่ง” สถานีตำรวจใดที่ยังทำงานเฉื่อยและ และไม่สามารถทำให้ประชาชนที่มาร้องทุกข์แจ้งความกลับไปด้วยความพึงพอใจได้ ถือว่าสถานีตำรวจนั้นขัดต่อนโยบายเบื้องต้น ขณะเดียวกัน พล.ต.อ.พจน์ฯ ยังได้เซ็นคำสั่งขึ้นแรกให้ตำรวจระดับสูงสุดแล้วรับผิดชอบตำรวจระดับล่างลงไป โดยยกตัวอย่างว่า รองสารวัตร 1 นาย จะควบคุมลูกน้อง 8-10 นาย โดยรองสารวัตรนายนั้นจะต้องดูแลความเป็นอยู่ของลูกน้องให้ดี หากลูกน้องทำผิดรองสารวัตรจะต้องหาทางแก้ไข ถ้าพฤติกรรมลูกน้องยากจะเยียวยาสามารถนำไปหาปรึกษาผู้บังคับบัญชาขึ้นมาได้ แต่ถ้าลูกน้องทำผิดโดยรองสารวัตรนายนั้นไม่รู้เรื่อง พล.ต.อ.พจน์ฯ ประกาศเป็นประกาศิตว่า รองสารวัตรนายนั้นจะต้องได้รับโทษทัณฑ์ตามไปด้วย ส่วนผู้บังคับบัญชาตามสายงานก็ต้องถูกลงโทษตามความรับผิดชอบ “มาตรการนี้ผมได้สั่งใช้ไปแล้ว ถ้าตำรวจออกนอกกลุ่มนอกทาง บอกมากันได้เลย ถ้าพูดกันแล้วไม่ฟังก็ต้องลงโทษ” ผู้นำกรมตำรวจกล่าวผ่านเครื่องขยายเสียงให้ขุนพลทั้งหลายรับฟังโดยพร้อมเพรียงกัน อธิบดีพจน์ฯ ยืนยันอีกว่า ระบบส่วยที่เป็นปัญหาการบริหารงานในกรมปทุมวันอยู่จนถึงทุกวันนี้จะต้องล้มเลิกไปให้หมด ตำรวจที่แสวงหาผลประโยชน์จะอยู่ในกรมตำรวจไม่ได้เด็ดขาด เพราะฉะนั้น แหล่งอบายมุขทั้งหลายเจ้าของพื้นที่จะบอกว่าไม่รู้ไม่ได้ “หัวผมหนึ่งและมันคงมาก ดังนั้น ทางจะกระดิกไม่ได้ หรือใครกล้าอีกก็ลองดู”

สุดท้าย พล.ต.อ.พจน์ฯ เน้นให้ตำรวจทุกนายยุติความขัดแย้งแล้วหันหน้ามาร่วมกันทำงานตามภาระหน้าที่ในฐานะผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ เพื่อคุณภาพพจน์และศักดิ์ศรีของกรมตำรวจกลับคืนมา ผู้นำกรมปทุมวันฝากฝังให้ผู้ใต้บังคับบัญชาแต่ละคนให้เกียรติซึ่งกันและกัน รักเพื่อน-พี่-น้องในสังกัดให้เหมือนกับคนในครอบครัวเดียวกัน ส่วนการแก้ปัญหาพฤติกรรมของตำรวจนั้น พล.ต.อ.พจน์ฯ สั่งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจทุกระดับชั้นปิดฝุ่นระเบียบวินัยเสียใหม่แล้วนำมาควบคุมพวกนอกแถวให้เด็ดขาดยิ่งขึ้น “เป็นผู้รักษากฎหมายจะกระทำผิดกฎหมายเสียเองไม่ได้ แต่ภาพที่ปรากฏออกไปนั้น กรมตำรวจไม่สามารถปฏิเสธได้ จึงต้องรีบแก้ไขสร้างภาพพจน์และป้องกันไม่ให้เกิดสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นนี้อีก” พล.ต.อ.พจน์ฯ ตอกย้ำในที่ประชุมพร้อมกับสรุปว่า หากทุกคนไม่ลุกขึ้นมาช่วยกันก็คงต้องเอาป้ายไปแขวนไว้หน้ากรมตำรวจเพื่อบอกประชาชนว่าเราเลิกกิจการแล้ว จะได้ไม่ต้องอยู่อย่างไรเกียรติไว้ศักดิ์ศรีให้ชายชี้หน้าชาวบ้านชาวเมืองเขา¹⁴¹

ทางการเมือง¹⁴² ยุค อ.ตร.พจน์ฯ มีสถานการณ์ดังนี้ นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีตัดสินใจขึ้นเด็ดขาดเพื่อยุติสถานการณ์วิกฤติทางการเมืองด้วยการออกพระราชกฤษฎีกายุบสภา เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2538 พร้อมกับประกาศให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 2 กรกฎาคม 2538 ที่จะถึงนี้ พรรคการเมืองต่าง ๆ ตกอยู่ในสภาพปั่นป่วน เพราะนับจากวันนั้นไปจนถึงวันเลือกสภาผู้แทนราษฎรผู้อยากจะเป็นตัวแทนของประชาชนทั้งหลายเหลือเวลาในการหาเสียงอีกเพียง 44 วันเท่านั้น ในการหาเสียงพรรคประชาธิปัตย์เพียงพรรคเดียวที่ได้เปรียบและจะอุ่นใจมากกว่าใครเขา เพราะรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยยังเป็นคนของ “ประชาธิปัตย์อยู่ และเท่าที่ผ่านมา พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ เลขาธิการพรรคที่ขึ้นนั่งเก้าอี้เจ้ากระทรวงคลองหลอดเองก็จัดแจงวางกำลังพลไว้อย่างรอบครอบ โดยไม่ประมาทต่อสถานการณ์ทางการเมืองแม้แต่น้อย และยิ่งตอนที่ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคความหวังใหม่ยกพลออกจากพรรคร่วมรัฐบาลและมีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีโดย พล.ต.สนั่นฯ มานั่งเก้าอี้อันทรงอำนาจนี้แทนนั้น พรรคประชาธิปัตย์ คาดสถานการณ์ไว้แล้วว่า ระยะเวลาต่อไปนี้การเมืองอาจจะเข้าขั้นวิกฤติถึงขนาดต้องยุบสภา ดังนั้นการเอาคนในพรรคประชาธิปัตย์มาคุมกระทรวงมหาดไทยเสียเองย่อมดีกว่าอื่นใด ซึ่งใคร ๆ ก็รู้ว่าอำนาจของรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยมีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไปเช่นไร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของหน่วยงานแห่งนี้ ซึ่งมีหน้าที่ในการดูแลกรมปกครองและกรมตำรวจ ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญในการเลือกตั้ง กรมการปกครองนั้นกำกับดูแลผู้ว่าราชการจังหวัดทั่วประเทศ ส่วน

¹⁴¹ “แม่ทัพสี่กั๊ก,” มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 14 ฉบับที่ 737 วันที่ 7 ตุลาคม 2537, หน้า 82.

¹⁴² “การเมืองคุกคามปทุมวัน,” มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 15 ฉบับที่ 771 วันที่ 30 พฤษภาคม 2538, หน้า 81.

กรมตำรวจมีเครือข่ายโยงใยกับระดับอำเภอและตำบล ผู้ว่าราชการจังหวัดและหัวหน้าสถานีตำรวจมีอำนาจอย่างเต็มพิกัดในการเลือกตั้งทั่วประเทศ ดังนั้นคนที่หน่วยงานทั้งสองอยู่ภายใต้การปกครองย่อมได้เปรียบทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในขณะที่ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคความหวังใหม่ยกพลพรรคทั้งยวงออกจากพรรคว่าพรรคร่วมรัฐบาลโดยพรรคประชาธิปัตย์ไปหว่านล้อมพรรคชาติพัฒนาเข้ามา ร่วมนาวาแล้วเกิดการปรับคณะรัฐมนตรีขึ้น คนของ “ประชาธิปัตย์” ย่อมมองเห็นสถานการณ์ทางการเมืองได้เป็นอย่างดี ในที่สุด พล.ต.สนั่นฯ เลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ ก็ได้รองรับภาระในหน้าที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแทน พล.อ.ชวลิตฯ

ดังนั้นการแต่งตั้งนายตำรวจระดับหัวหน้าตำรวจภูธรจังหวัดและหัวหน้าสถานีตำรวจยังไม่เสร็จสิ้น ยุคพล.ต.อ.พจน์ บุญยะจินดา อ.ตร. ก็ฉลาดพอที่จะชะลอการแต่งตั้งโยกย้ายที่คาราคาซังอยู่ในช่วงที่ พล.อ.ชวลิตฯ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยออกไปเพื่อรอรับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยคนใหม่ ผลที่ตามมาก็คือ นายตำรวจระดับหัวหน้าตำรวจภูธรจังหวัดและหัวหน้าสถานีตำรวจทั่วประเทศต้องผ่านความเห็นชอบจากรัฐมนตรีคนใหม่โดยใคร ๆ ก็มีอาจจะยกมือขึ้นคัดค้านทัดทานได้ ชาวแจ้งว่าแม้กระบวนการแต่งตั้งโยกย้ายนายตำรวจดังกล่าวจะกระทำขึ้นผ่านขั้นตอนต่าง ๆ เช่นคณะกรรมการกรมตำรวจหรือบอร์ดกรมตำรวจมาก่อนก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้วรายชื่อทั้งหมดต้องจัดส่งสู่มืออธิบดีกรมตำรวจที่ชื่อ “พจน์ บุญยะจินดา” ขณะที่ตำแหน่งเจ้ากรมปทุมวันก็มีความสัมพันธ์กับตำแหน่งเจ้ากระทรวงคลองหลอดอย่างแนบสนิท แม้ว่าจะระยะต้น ๆ จะมีข่าวออกมาหาว่า พล.ต.อ.พจน์ฯ อาจจะถูกปลดพ้นจากเก้าอี้ตัวใหญ่นี้ไป แต่ผลแห่งการกระทำเยี่ยงไผ่ล้อมทำให้ข่าวที่ออกมานั้นก็กลายเป็นข่าวลือไป เพราะคนใกล้ชิด พล.ต.สนั่นฯ บางคนถึงกับยืนยันว่าอธิบดีพจน์ฯ ไม่มีสิทธิ์ถูกปลด เพราะรัฐมนตรีคนนี้เห็นว่า “พจน์คือมือไม้ที่ดีในการใช้งาน”

ดังนั้นเสียงวิพากษ์วิจารณ์ที่ว่า กรมตำรวจยอม “รับฝากเด็ก” ของพรรคประชาธิปัตย์ไปเป็นหัวหน้าตำรวจภูธรจังหวัดและหัวหน้าสถานีตำรวจที่สำคัญ ๆ จึงมีความเป็นไปได้สูงอย่างยิ่ง ผู้สั่งให้การข่าวในกรมตำรวจถึงกับวิเคราะห์สถานการณ์ให้ฟังว่า การดำเนินการดังกล่าวสร้างความหวาดหวั่นให้กับพรรคการเมืองต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยคนนี้มีกุณชิตที่ชื่อ พล.ต.มณูญ รูปขจร นักวางแผนยุทธการมือเยี่ยมแห่ง จปร.7 ด้วยแล้ว การกดดันให้เกิดการยุบสภาในครั้งนี้ของพรรคการเมืองต่าง ๆ จึงไม่ใช่สิ่งแปลกประหลาดแต่อย่างใด พรรคการเมืองอื่นย่อมรู้ชะตาว่าหากปล่อยให้รัฐบาลชุดนี้ผ่านพ้นวิกฤตอภิปรายไม่ไว้วางใจครั้งนี้ไปจนถึงปลายปี ซึ่งจะมีการแต่งตั้งโยกย้ายผู้ว่าราชการจังหวัดและแต่งตั้งนายตำรวจทั่วประเทศอีกครั้งหนึ่ง ความได้เปรียบทางการเมืองของพรรคแกนนำรัฐบาลย่อมสูงขึ้นเฉียดระดับร้อยเปอร์เซ็นต์เลยทีเดียว ทั้งหมดนี้ไม่รวมถึงสิทธิในการแต่งตั้งวุฒิสมาชิกซึ่งจะหมดวาระลงในช่วงเดียวกันนั้นด้วย อย่างไรก็ตามสำหรับความได้เปรียบทางด้านการเมือง

แล้วคงหาใครปฏิเสธไม่ได้ว่าพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งมีคนของตัวเองเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย อยู่ย่อมได้เปรียบเหนือกว่าใครอื่น

ทั้งนี้ เพราะเมื่อประกาศยุบสภาลง หน่วยงานหลักในเงื้อมมือของกระทรวงมหาดไทยคือ กรมการปกครองและกรมตำรวจก็เริ่มทำงานของตัวเองอย่างจริงจัง ขณะที่กระทรวงมหาดไทยจัดตั้งศูนย์ อำนวยการเลือกตั้งและมอบอำนาจให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้าศูนย์อำนวยการเลือกตั้งในแต่ละ จังหวัด กรมตำรวจซึ่งมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศก็ประกาศใช้แผนรักษาความสงบ เรียบร้อยในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปี 2538 หรือใช้รหัสว่า "แผน ส.ส.38" ขึ้นมาในทันที

แผน ส.ส.38 เป็นแผนรักษาความสงบเรียบร้อยในช่วงการเลือกตั้งที่กรมตำรวจดัดแปลง มาจากแผน ส.ส.35 เมื่อการเลือกตั้งครั้งที่แล้วแผนดังกล่าวได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติเป็นขั้นเป็น ตอนอย่างละเอียดรัดกุม เมื่อมีการประกาศใช้แผน ส.ส.38 แล้ว กรมตำรวจจะจัดตั้งศูนย์อำนวยการ รักษาความสงบเรียบร้อยในช่วงเลือกตั้งขึ้น โดยมีอธิบดีกรมตำรวจเป็นผู้อำนวยการศูนย์ ขณะเดียวกัน กองบัญชาการตำรวจนครบาลและสำนักงานตำรวจภาค 1-9 ของกรมตำรวจก็จะจัดตั้งศูนย์ขึ้นในพื้นที่ของ ตัวเอง โดยมีผู้บัญชาการตำรวจนครบาลและผู้ช่วย อ.ตร.ประจำภาคนั้น ๆ เป็นผู้อำนวยการศูนย์ที่ตั้งขึ้น จากนั้นทุกหน่วยก็ปฏิบัติตามขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้ในแผน ขึ้นก่อนการเลือกตั้งจะกำหนดให้ทุกหน่วย ดำเนินการหาข้อมูลปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเกี่ยวกับการเลือกตั้ง สันติบาลและตรวจท้องที่ออกหา ชาวที่อาจจะเกิดผลกระทบต่อการเลือกตั้ง พร้อมกับดำเนินการกวาดล้างคดีอุกฉกรรจ์ คดีประทุษร้ายต่อ ทรัพย์สิน อาวุธปืน อาวุธสงครามและเพิ่มความเข้มในการปราบและปรามบรรดามือปืนรับจ้างทั้งหลาย ขึ้นตอนนี้ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะกรมตำรวจมีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ไว้ใน แฝ้มลับเพื่อผลในการทำงาน "รักษาความสงบเรียบร้อย" ภายในแฝ้มของกรมตำรวจจะบรรจุชื่อของ ผู้สมัครรับเลือกตั้งทุกคนทุกเขตไว้โดยละเอียด นอกจากนี้ในแต่ละชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งจะมีการตรวจสอบ ลงไปถึงชื่อหัวหน้าคณะ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่ให้การสนับสนุน ผู้มีอิทธิพลที่ให้การสนับสนุน ตลอดจนธุรกิจ ห้างร้านที่ช่วยเหลือหรือมีความสัมพันธ์สนิทชิดเชื้อกับผู้สมัคร

การทำข่าวจะต้องลงลึกไปถึงกลุ่มมือปืนที่อาจจะสังกัดกลุ่มผู้มีอิทธิพลที่ให้การ สนับสนุนนักการเมืองคนนั้นหรือกลุ่มมือปืนภายใต้เงื้อมมือของผู้มีอิทธิพลที่อยู่ฝั่งตรงกันข้ามกับนักการเมือง คนนั้น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการป้องกันปรามมิให้เหตุร้ายแรงอุบัติขึ้น ข้อมูลที่ได้มานี้จะถูกบันทึกเข้าแฟ้ม กลายเป็นข้อมูลพื้นฐานที่กรมตำรวจมีหน้าที่จะต้องกมูอยู่ในมือตลอดเวลา เมื่อใดที่เกิดเหตุขึ้นเจ้าหน้าที่ ตำรวจจะสาวประเด็นความขัดแย้งและความเกี่ยวพันในสายนักการเมืองได้อย่างรวดเร็วด้วยแผนภาพ เครือข่ายความสัมพันธ์ของนักการเมือง หัวหน้าคณะและมือปืนในพื้นที่จังหวัดนั้น ๆ ข้อมูลที่ว่านี้กรมตำรวจ ถือว่าเป็นความลับเพราะหากตกไปอยู่ในมือของพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองนั้นย่อมได้เปรียบในการ

วิเคราะห์สถานการณ์ก่อนการเลือกตั้งได้เป็นอย่างดี เมื่อข้อมูลทุกอย่างถูกเตรียมเรียบร้อยและเวลาล่วงเข้าสู่วันเลือกตั้ง ทางศูนย์อำนวยการรักษาความสงบเรียบร้อยทั้งในเขตภูธรและนครบาลก็จะเริ่มทำงานตั้งแต่การรักษาความปลอดภัย การอำนวยการทางด้านการจราจร ไปจนถึงการส่งทีมเลือกตั้งและประกาศผลผู้ชนะและผู้ปราชัย ขั้นตอนนี้ทางกรมตำรวจก็วางแผนได้อย่างรัดกุม เป็นต้นว่าหากเกิดเหตุร้ายในวันนั้นหัวหน้าศูนย์ฯ ต่าง ๆ สามารถพิจารณาขอกำลังหน่วยเคลื่อนที่เร็วซึ่งจัดเตรียมไว้แล้วในทันที และหากเหตุร้ายอันนั้นรุนแรงเกินกว่าที่ศูนย์ระดับจังหวัดหรือระดับภาคจะต้านทานไว้ได้ หน่วยสนับสนุนที่เตรียมกำลังไว้พร้อมจะเคลื่อนพลออกช่วยเหลือได้ในทันที กองกำลังหน่วยเคลื่อนที่เร็วที่พร้อมจะสนับสนุนนั้นทางกรมตำรวจได้มอบหมายให้กองปราบปรามจัดเตรียมหน่วยคอมมานโด 3 กองร้อย ให้กองบังคับการสายตรวจปฏิบัติการพิเศษ (191) จัดเตรียมหน่วยอรินทราชไว้ 1 กองร้อย ให้กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนสั่งกองกำลังการต่าง ๆ เตรียมหน่วยเคลื่อนที่เร็วไว้กองกำลังการละ 1 ชุด หากเหตุการณ์ร้ายแรงสุดขีดทางกรมตำรวจก็มีหน่วยรบพิเศษจากกองร้อยปฏิบัติการพิเศษพลร่ม กองกำลังการสนับสนุนทางอากาศค่ายนเรศวร ซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านการปกครองปราบปรามคู่อริด้วยความเฉียบขาด และรุนแรงไว้คอยรองรับ พร้อมกันนั้นโรงพยาบาลในอำนาจการดูแลของกรมตำรวจทุกแห่งก็ถูกประกาศให้เตรียมพร้อมรับสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ หากสถานการณ์วันเลือกตั้งผ่านพ้นไปด้วยดี แผนการปฏิบัติก็จะดำเนินเข้าสู่ขั้นตอนสุดท้ายคือการปฏิบัติการทางด้านการข่าวภายหลังจากการเลือกตั้ง การปฏิบัติการตามแผนนี้จะครอบคลุมทั้งการรักษาความปลอดภัยนักการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามา และหาข่าวความเคลื่อนไหวในท้องที่ต่าง ๆ เพื่อระบับยับยั้งอันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ที่ผ่านมามีการเลือกตั้งมักจะมีการสังหารเพื่อล้างหนี้แค้นหัวคะแนนที่หักหลัง รับเงินไปแล้วแต่ไม่ใช้เงินให้คัมค่า บางรายกลับ "อม" เงินเหล่านั้นไปจนทำให้ผู้สมัครบางคนถึงกับ "ตกลาน" ทางด้านการเมืองไปถึงสมัยหนึ่ง ทำให้กรมตำรวจจะต้องดูแลและรักษาความสงบในเรื่องนี้ เพราะคำว่า "ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์" มิใช่จะ "พิทักษ์" เฉพาะนักการเมืองแต่ฝ่ายเดียว ประชาชนทุกคนที่อาจจะตกอยู่ในห้วงอันตรายก็ต้องได้รับการ "พิทักษ์" เท่ากันทุกคน

หน้าที่ของกรมตำรวจในช่วงระหว่างการเลือกตั้งมิใช่จะมีเพียงเท่านี้ กลไกของกรมตำรวจก็ทำงานแจกเช่นข้าราชการทั่ว ๆ ไป นั่นคือ ทำไปตามหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานเพียงแต่ว่าในช่วงการเลือกตั้งเช่นนี้การทำงานตามหน้าที่ของกรมตำรวจมักจะเป็นที่อย่างรู้อย่างเห็นของผู้มีส่วนได้เสียทางการเมืองเสมอ จากการทำตำรวจมีเครือข่ายลงไปถึงสถานีตำรวจภูธรตำบลต่าง ๆ ย่อมทำให้ความเคลื่อนไหวของนักการเมืองและหัวคะแนนภายในพื้นที่อันห่างไกลตกอยู่สายตาของเจ้าหน้าที่รัฐตลอดเวลา ดังนั้นจึงเป็นการง่ายที่หน่วยงานของรัฐที่ได้รับข้อมูลความเคลื่อนไหวเหล่านั้นจะประเมินสถานการณ์ทางการเมืองได้อย่างแม่นยำ ดังนั้นผู้ใดสามารถเข้าถึงหน่วยงานที่วิเคราะห์และรับข้อมูลสถานการณ์ทางการเมืองได้

อย่าง “ถึงถิ่น” เช่นนั้นได้ยอมสามารถได้เปรียบมากกว่าคนอื่น ๆ เขา เข้าทำนองที่ว่า “รู้เขารู้เราบร้อยชนะ ร้อย” ตามอย่างตำราพิชัยสงครามของท่านซุนวู บังเอิญที่หน่วยงานที่สามารถรับรู้ข้อมูลและมี “มันสมอง” ในการวิเคราะห์สถานการณ์ทางการเมืองได้นั้นอยู่ในสายบังคับบัญชาของกรมตำรวจทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น สันติบาลซึ่งมีความชำนาญในเรื่องนี้หรือ “สายสืบ” ของตำรวจที่กระจายอยู่ทุกหย่อมหญ้าในประเทศไทย จึงทำให้ศักยภาพของกรมปทุมวันในช่วงการเลือกตั้งโดดเด่นมากกว่าหน่วยงานใดทั้งสิ้น นี่คือความสำคัญ ของตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยที่ควบคุมดูแลกรมตำรวจโดยตรง

ยิ่งพรรคการเมืองใดมีนายตำรวจระดับหัวหน้าตำรวจภูธรจังหวัดและหัวหน้าสถานี ตำรวจคอยให้การสนับสนุนอยู่ พรรคการเมืองนั้นนอกจากจะได้เสียงเชียร์จากตำรวจภายในจังหวัดแล้ว บางครั้งความเคลื่อนไหวที่ใสแสดงงามมาได้จะถูกส่งตรงไปยังพรรคการเมืองดังกล่าว นี่คือความสำคัญ ในการแก่งแย่งกันเอาคนของตัวมาลงตำแหน่งสำคัญในแต่ละจังหวัด จึงไม่แปลกที่ พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ มีนักยุทธการอย่าง พล.ต.มัญญู รูปขจร เป็นกุนซือสำคัญจะให้ความสำคัญกับการแต่งตั้งโยกย้ายนายตำรวจทั่วประเทศ ในขณะที่พรรคการเมืองทั้งฝ่ายค้านและฝ่ายร่วมรัฐบาลก็ให้ความสำคัญกับการแต่งตั้งโยกย้ายที่วุ่นวายเหมือนกัน การบีบบังคับให้ยุบสภาจึงมีสาเหตุหรือปัจจัยจากเรื่องประเด็น แต่สำหรับพรรคประชาธิปัตย์การยุบสภาครั้งนี้มันเป็นการยุบสภาในความพร้อมที่จะส่งสมาชิกลงเลือกตั้ง ทั่วไปอยู่ทุกหัวระแหง กำหนดระยะเวลาเพียงสี่สิบกว่าวันเท่านั้นก็น้อยนักสำหรับพรรคการเมืองอื่น ๆ ไม่เป็น ปัญหาสำหรับพรรคประชาธิปัตย์แต่อย่างใด การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 2 กรกฎาคมที่จะถึงนี้จะเป็นการ เลือกตั้งบนความได้เปรียบของพรรคที่มี “คนของตัวเอง” อยู่ในตำแหน่งรักษาการณ์รัฐมนตรีว่าการกระทรวง มหาดไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะอำนาจของเจ้ากระทรวงคล่องลวดมีอำนาจพออยู่เหนือกรรมการปกครองและ กรมตำรวจที่กุมสภาพความเคลื่อนไหวทางการเมืองของพรรคในพื้นที่ทุกภาคของประเทศไทยไว้ใน กำมือ

ดังนั้น พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้อ้างคำสั่ง นายกรัฐมนตรีที่ 74/2538 ลงวันที่ 27 พฤษภาคม 2538 ลงนามในคำสั่งแต่งตั้ง “คณะกรรมการป้องกัน และปราบปรามผู้มีอิทธิพล” หรือ คปอ.มท. ซึ่ง พล.ต.สนั่นฯ นั่งเป็นประธานเอง ถัดจากนั้น นายอารีย์ วงศ์อารยะ ปลัดกระทรวงมหาดไทยก็แต่งตั้ง “ศูนย์ป้องกันและปราบปรามผู้มีอิทธิพล” หรือ “คปอ.มท.” ขึ้นมารองรับ อันส่งผลให้เกิดการแตกหน่อ “คปอ.” เป็นลูกระนาด นั่นคือ คปอ.กองบัญชาการตำรวจ นครบาล, คปอ.ตำรวจภาค 1-9, คปอ.ระดับจังหวัด, คปอ.ระดับอำเภอ, คปอ.ระดับกิ่งอำเภอ, คปอ.ชุด ปฏิบัติการที่ 1,2 และ 3 โดยเฉพาะ คปอ.ชุดปฏิบัติการที่ 1,2 และ 3 นำจับตา เนื่องด้วยชุดปฏิบัติการที่ 1 มี พล.ต.ต.ทวี ทิพย์รัตน์ รอง ผบ.ช.น.รับผิดชอบดูแลพื้นที่นครบาล, ตำรวจภาค 1 และ 2 ตลอดจนพื้นที่ และภารกิจซึ่ง คปอ.มท.สั่งการ ชุดปฏิบัติการที่ 2 มี พล.ต.ต.เสรี เตมียเวส รอง ผบ.ช.ก.รับผิดชอบดูแล

พื้นที่ตำรวจภาค 3, 4, 5 และ 6 ตลอดจนพื้นที่และภารกิจที่ ศปอ.มท.สั่งการ ชุดปฏิบัติการที่ 3 มี พล.ต.ท.วรรณรัตน์ คชรักษ์ รอง ผบช.ก.รับผิดชอบดูแลพื้นที่ตำรวจภาค 7,8 และ 9 ตลอดจนพื้นที่และ ภารกิจที่ ศปอ.มท.สั่งการ ชุดปฏิบัติการทั้ง 3 ชุด มีนายตำรวจระดับรอง ผบช.ควบคุมสั่งการนี้เองที่ ประจวบ “เขี้ยวเล็บ” อันคมกริบที่ ศปอ.มท.จะใช้ในการทลายเส้นสายอิทธิพลในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งจะเห็นได้ว่าเป้าหมายของ “ศปอ.มท.” พุ่งเป้าไปที่ 4 กลุ่มผู้กระทำความผิด คือ 1.กลุ่มมือปืน รับจ้าง ที่มีพฤติกรรมเป็นสมุนผู้มีอิทธิพลหรือมีประวัติอาชญากรรม 2.กลุ่มผู้ค้าอาวุธและครอบครอง อาวุธปืนผิดกฎหมายอาวุธสงคราม 3.กลุ่มบุคคลผู้สนับสนุนหรือผู้ที่อยู่เบื้องหลังนักการเมืองซึ่งประพฤติ ตนในทางมิชอบที่จะส่งผลให้การเลือกตั้งขาดความบริสุทธิ์ยุติธรรม และ 4.ข้าราชการที่วางตัวไม่เป็นกลาง มีพฤติกรรมแฝงไม่ช่วยเหลือ หรือสนับสนุน ใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ให้คนให้โทษแก่ผู้สมัครหรือพรรค การเมือง รายงานข่าวเปิดเผยว่า ในการประชุม ศปอ.มท.เมื่อปลายสัปดาห์ที่ผ่านมา พล.ต.สนั่นฯ ได้ ตอกย้ำถึงวัตถุประสงค์ของ ศปอ.มท.ชัดเจนว่า ศปอ.มท.มุ่งลดบทบาท ดัดเครือข่ายโยงใยของขบวนการ อาชญากรรมของผู้มีอิทธิพลทั่วราชอาณาจักรเพื่อมิให้กระทำ การฝ่าฝืนกฎหมาย อันส่งผลกระทบต่อความ สงบเรียบร้อยและความบริสุทธิ์ยุติธรรมในการเลือกตั้ง จึงกำชับให้ ศปอ.ทุกระดับให้ความร่วมมือ และสนับสนุนการปฏิบัติต่อองค์กรกลางและให้ประสานงานกับทุกฝ่ายในการป้องกันและปราบปรามการ ชื้อเสียง

อย่างไรก็ตาม ก่อนหน้าที่ ศปอ.มท.จะเป็นรูปเป็นร่างครั้งนี้ นายชวนฯ ได้เรียกประชุม คณะกรรมการรณรงค์ต่อต้านการซื้อสิทธิขายเสียง มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ตั้งแต่ระดับปลัดกระทรวง อธิบดี และรองอธิบดีเข้าร่วมประชุม นายชวนฯ ก็พูดอย่างสอดรับกับ พล.ต.สนั่นฯ ด้วยท่วงทำนองจริงจัง อย่างยิ่งว่า “ไม่ว่าฝ่ายใดทำผิด ให้ดำเนินการตามกฎหมายได้ทันที และเดินหน้าเต็มที่ รัฐบาลชุดนี้อาจจริง” การนั้นก็ตามแหล่งข่าวในกระทรวงมหาดไทยเปิดเผยว่า ถึงแม้ปลัดกระทรวงมหาดไทยจะแสดงความ กระตือรือร้นด้วยการตั้ง “ศปอ.มท.” หมายกุดตันและตัดตอนขุมข่ายของหัวคะแนนซึ่งมักเป็นผู้มีอิทธิพล ในพื้นที่ปฏิบัติการของ ศปอ.มท.ในระดับต่าง ๆ กระนั้นก็ดูเหมือนข้าราชการกระทรวงมหาดไทยจะ ไม่มั่นใจนักกว่า “ผู้ใหญ่” จะหวังผลแค่ไหน หรืออาจจะเป็นเพียงแต่การเขียนเสือให้วัวกลัว “เห็นได้ชัดในวัน ประชุม ศปอ.มท.ไม่ค่อยมีใครจะแสดงความเห็นที่แหลมคมเอาจริงเอาจังจะมีก็เพียง พล.ต.ท.ธงชัย ไชยรักษ์ ผู้ช่วย อ.ตร.หัวหน้าตำรวจภาค 4 กับ พล.ต.ท.ไกรสุข ลินสุข ผู้ช่วย อ.ตร.หัวหน้าตำรวจภาค 2 ที่อภิปรายและเสนอข้อคิดเห็น แต่ก็ไม่ค่อยมีการสนองรับจากข้าราชการฝ่ายอื่นมากนัก” พล.ต.ท.ไกรสุขฯ เป็นคนเสนอให้สับเปลี่ยนการปฏิบัติหน้าที่ของบรรดากำนันและผู้ใหญ่บ้านทั่วประเทศชั่วคราว ทั้งนี้เพราะ เป็นที่รู้กันว่ากำนันและผู้ใหญ่บ้านคือหัวคะแนนตัวสำคัญ ซึ่งทุกคนก็เชื่อว่าถ้าหากทำอย่างนั้นสถานการณ์ ทางการเมืองพลิกผันทันที และจะเป็นช่วงโอกาสให้ ส.ส.หน้าใหม่ซึกแถวเข้าสภาเพิ่มมากขึ้น ไม่เพียงแต่

เท่านั้น ข้อเสนอในเชิงปฏิบัติการของ พล.ต.ท.ธงชัย ไชยรักษ์ ผู้ช่วย อ.ตร.หัวหน้าตำรวจภาค 4 นับว่าน่าสนใจยิ่งขึ้นไปอีก "พล.ต.ท.ธงชัยฯ ระบุว่า ตำรวจ, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน และครู คือหัวคะแนน โดยเฉพาะตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คือคนที่แจกเงินแทนตัวผู้สมัครมาทุกสมัยที่มีการเลือกตั้ง" พล.ต.ท.ธงชัยฯ ได้เสนอมาตรการเพื่อแนวปฏิบัติอย่างแหลมคมอย่างยิ่ง เช่น ไม่ให้ข้าราชการตำรวจที่คุ้นเคยกับนักการเมืองไปทำหน้าที่ติดตามคุ้มกันผู้สมัครรับเลือกตั้งแม้ว่าในความเป็นจริง หน้าเลือกตั้งทุกครั้งจะมีผู้สมัครจำนวนมากทำหนังสือขอให้ส่งตำรวจไปติดตามต้นสังกัดก็ต้องกำหนดมาตรการให้ชัดเจน กล่าวคือ จัดส่งตำรวจที่ไม่รู้จักกับผู้สมัครไปให้ติดตาม แต่ต้องให้แต่งเครื่องแบบข้าราชการตำรวจถูกต้องตามระเบียบ ให้พกอาวุธปืนตามระเบียบจะแต่งชุดซาฟารีแล้วพกพาอาวุธ ทำตัวเป็นผู้คุ้มกันเหมือนดังที่ทำกันในอดีตไม่ได้อีกต่อไป เพราะตำรวจไม่ใช่สมุนบริวาร อีกประการหนึ่ง พล.ต.ท.ธงชัยฯ ได้ประกาศให้ผู้สมัครใน 11 จังหวัดภาคอีสานตอนบนซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของตำรวจภาค 4 ทราบโดยทั่วกันแล้วว่า ให้ต่างคนต่างช่วยกันจับตามองฝ่ายตรงข้าม เพื่อสอดส่องการกระทำความผิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเห็นผู้สมัครรายใดนำข้าราชการตำรวจไปใช้ในการกระทำความผิด สามารถแจ้ง ศปอ.ตำรวจภาค 4 ได้ทันที

มาตรการของ "ธงชัย ไชยรักษ์" ยังรุกคืบหน้าต่อไปถึงขั้นสั่งห้ามข้าราชการตำรวจ ทหาร แต่งชุดซาฟารีรักษาความปลอดภัยให้แก่ผู้สมัคร โดยประกาศล่วงหน้าว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจค้นพวกเอาตุ้ม ตรวจใบพกและใบอนุญาตมีและใช้อาวุธปืนอย่างเข้มงวดและเคร่งครัด ซึ่งขณะนี้มีการจับกุมผู้ติดตามผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคความหวังใหม่ไปแล้ว 1 ราย ที่จังหวัดหนองบัวลำภู ไม่เพียงแต่มาตรการต่อข้าราชการ หากแต่ยังมีมาตรการต่อผู้สมัครรับเลือกตั้งด้วย อาทิ ได้มีการทำหนังสือแจ้งให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งทราบว่าไม่มีสิทธินำมือปืนมาคุ้มกัน และไม่ต้องห่วงปัญหามือปืนรับจ้าง เนื่องจากในการปราศรัยทุกครั้งตำรวจภาค 4 จะส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจไปอารักขาอย่าเข้มแข็ง พร้อมกันนั้นก็แนะนำผู้สมัครรับเลือกตั้งว่า "อย่าซื้อเสียงเด็ดขาด" เพราะตำรวจภาค 4 จะปฏิบัติการอย่างเคร่งครัดและเด็ดขาด "ประเด็นที่น่าสนใจมากที่สุดคือ พล.ต.ท.ธงชัยฯ แจ้งผู้สมัครรับเลือกตั้งว่าจะตั้งจุดสกัดตรวจค้นการขนเงิน หากสืบสวนทราบว่ามีการเบิกเงินจากธนาคารแห่งใด เจ้าหน้าที่ตำรวจจะตั้งจุดตรวจค้นการขนเงินนั้น แม้ไม่สามารถจะยึดเงินเหล่านั้น แต่หากตำรวจตรวจค้นพบจะประสานงานกับสื่อมวลชนเพื่อให้มาเป็นประจักษ์พยานยืนยันว่าเงินเหล่านั้นถูกขนจากที่ใดเพื่อเดินทางไปยังที่ใด วิธีการนี้เชื่อว่าแม้ตำรวจไม่มีสิทธิยึดเงิน แต่การใส่ซองแจกกันสะบันหั้นแหลกคงช่วยได้ยากลำบากยิ่งขึ้น ซึ่งทราบว่าขณะนี้ทางผู้ช่วยธงชัยฯ มีการสืบสวนในทางการแล้วว่าใครเป็นหัวคะแนนของใคร และเนื่องด้วยแนววิเคราะห์ของตำรวจภาค 4 เชื่อมั่นว่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งมีเวลาในการหาเสียงน้อย การใช้เงินซื้อเสียงจึงน่าจะหนักกว่าทุกยุคที่ผ่านมา ดังนั้นในวันใกล้เลือกตั้ง พล.ต.ท.ธงชัยฯ จึงเตรียมสั่งกำลัง ทชด. ลงบล็อกความเคลื่อนไหวของหัวคะแนนในพื้นที่ล่อแหลม

"มาตรการของ พล.ต.ท.ธงชัยฯ ในวันนั้นฮือฮามากที่สุด แต่ดูเหมือนข้าราชการหลายหน่วยจะไม่ค่อยเห็นด้วย เพราะต่างก็เชื่อว่าเหตุการณ์บีบบังคับให้ทำไม่ได้" อย่างไรก็ตาม ขณะที่หลายฝ่ายยังไม่เคลื่อนไหวเพื่อผลักดันบทบาทของ "ศปอ.ให้ปรากฏภาพที่ชัดเจน ชุดปฏิบัติการชุดที่ 1,2 และ 3 ซึ่งมี พล.ต.ต.วรรณรัตน์ฯ พล.ต.ต.เสรีฯ พล.ต.ต.ทวีฯ รับผิดชอบ อันถือเป็น "เขี้ยวเล็บ" จากส่วนกลางนั้น ก็ได้เริ่มวางโครงสร้างงานเบื้องต้นแล้ว โดยในแต่ละชุดปฏิบัติการประกอบด้วย ชุดปฏิบัติการย่อยประมาณ 10 ชุด และจะมีเจ้าหน้าที่ราว 4-5 คน เพื่อทำหน้าที่สืบหาข่าว ทั้งนี้ เมื่อปรากฏชัดว่าในพื้นที่การเคลื่อนไหวของมือปืนรับจ้าง หรือผู้มีอิทธิพล หรือการซื้อสิทธิขายเสียง ชุดปฏิบัติการทั้งหมดสามารถระดมชุดปฏิบัติการย่อยประมาณ 10 ชุดนี้สนธิกำลังกันได้ที่ เหล่านี้คือปฏิบัติการ "รุก" แห่งรัฐบาลผู้รักษาการ เพื่อสร้างปรากฏการณ์ในวงการเมือง หรือเพียงแค่ควบคุมสถานการณ์เพื่อ "ความเหนือกว่า"

อย่างไรก็ตาม ในการเลือกตั้งเมื่อ 2 กรกฎาคม 2538 ศูนย์ป้องกันและปราบปรามผู้มีอิทธิพล กระทรวงมหาดไทย (ศปอ.มท.) มีบทบาทที่สำคัญและมีแนวทางปฏิบัติของศูนย์ดังกล่าวของนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีที่ว่า "การใช้อำนาจรัฐเพื่อจัดการซื้อเสียงจำเป็นต้องทำ"¹⁴³ โดยเฉพาะเป็นที่ทราบกันล่วงหน้าว่า "คืนหมาหอน" อันหมายถึงคืนวันที่ 30 มิถุนายน และคืนวันที่ 1 กรกฎาคม ซึ่งผู้สมัครรับเลือกตั้งและหัวหน้าหน่วยพื้นที่จะเคลื่อนไหว ขนเงินออกห่มซื้อเสียงอย่างคึกคักและรุนแรง กำลังตกเป็นเป้าสายตาของ ศปอ.มท.ทุกชุด ดังจะเห็นได้จากเมื่อ 16 00 น. วันที่ 28 มิถุนายน 2538 ชุดปฏิบัติการ "ศปอ.มท." ของ พล.ต.ต.วรรณรัตน์ คชวัชร รองผู้บัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง (รอง ผบช.ก.) ประชุมผู้ปฏิบัติการงาน 9 ชุดปฏิบัติการรวมกว่า 60 นาย ที่ จ.เพชรบุรี, ศปอ.มท.ชุดของ พล.ต.ต.เสรี เตมียเวส รอง ผบช.ก. เรียกประชุมนายตำรวจในทีมกว่า 80 นาย ที่ชลบุรีและบุรีรัมย์ และในวันถัดมา ศปอ.มท.ชุดของ พล.ต.ต.ทวี ทิพย์รัตน์ รอง ผบช.น.ก็เรียกประชุมทีมสืบสวน 13 ชุด ปฏิบัติการประมาณ 90 นาย ที่เชียงราย ศปอ.มท.ชุดของ พล.ต.ต.วรรณรัตน์ฯ นั้นรับผิดชอบพื้นที่ 22 จังหวัด อาทิ นครปฐม, กาญจนบุรี, สุพรรณบุรี, ราชบุรี, เพชรบุรี, ประจวบคีรีขันธ์, สมุทรสงคราม, สมุทรสาคร, สุราษฎร์ธานี, นครศรีธรรมราช, กระบี่, ภูเก็ต, ชุมพร, พังงา, ระนอง, สงขลา, นราธิวาส, ปัตตานี, ยะลา, ตรัง, พัทลุง และสตูล

"พล.ต.ต.วรรณรัตน์ฯ กำชับให้ทุกคนระมัดระวังการปฏิบัติงาน ให้วางตัวเป็นกลาง และประสานงานกับองค์กรกลางและตำรวจในพื้นที่เพื่อไม่ให้เป็นที่ครหา ยืนยันว่าไม่รับใช้การเมืองชั่วใดทั้งสิ้น แต่มุ่งเน้นป้องกันปัญหาผู้มีอิทธิพล มือปืนรับจ้าง การซื้อเสียงและอาวุธสงคราม โดยระยะแรกได้ร่วมกันวิเคราะห์แนวโน้มจังหวัดที่ล่อแหลม จากนั้นจึงส่งกำลังไปในจังหวัดภูเก็ต, ประจวบคีรีขันธ์, ยะลา ปัตตานี

¹⁴³ "ผ่า ศปอ.มท." มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 15 ฉบับที่ 79 วันที่ 25 กรกฎาคม 2538, หน้า 90.

และนราธิวาส” นายตำรวจรายหนึ่งในทีม พล.ต.ต.วรรณรัตน์ฯ เปิดเผย อย่างไรก็ดีตาม ภายหลังจากส่งชุดสืบหาข่าวลงไปในพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งกำหนดให้แต่ละชุดต้องรายงานความคืบหน้าถึง พล.ต.ต.วรรณรัตน์ฯ และ พ.ต.อ.ประมวลศักดิ์ ศรีสมบุญ ผกก.2 ป. ในฐานะเลขานุการเพื่อประมวลและประเมินสถานการณ์ทุกวัน ในที่สุดก็มีการส่งถอนกำลังครั้งหนึ่งออกจากยะลา, ปัตตานี, นราธิวาส และภูเก็ต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “เวทีกูเก็ต” ไม่ล่อแหลมหรือส่อเค้ารุนแรงอย่างที่คิด และปรมเกี่ยวกับ ส.ป.ก.4-01 ไม่ได้เป็นประเด็นในการหาเสียงที่จะนำไปสู่การเผชิญหน้าระหว่างนางอัญชลี เทพบุตร แห่งประชาธิปัตย์ กับนายเรวดีจินดาพล แห่งพรรคชาติไทยแต่อย่างใด

“หลังจากประเมินสถานการณ์ 2 สัปดาห์แรกของเดือนมิถุนายน กำลังส่วนใหญ่หันกลับมาห่มให้ความสนใจกับจังหวัดระนอง, กาญจนบุรี, ประจวบคีรีขันธ์, เพชรบุรี, สมุทรสาคร และสมุทรสงครามมากกว่า เพราะพื้นที่เหล่านี้เคยมีประวัติเกี่ยวกับการโง่การเลือกตั้งด้วยวิธีซื้อตัวกรรมการหน่วยเลือกตั้ง และให้กรรมการบางคนนำบัตรผีหย่อนลงในหีบบัตร เคยมีการซื้อเสียงหนาแน่น และในการเลือกตั้งครั้งนี้ซื้อกันหนัก โดยเฉพาะที่ประจวบฯ, เพชรบุรี และกาญจนบุรี” ตำรวจในชุดปฏิบัติการทีม “วรรณรัตน์” กล่าวพร้อมกับเปิดเผยถึงเคล็ดลับในการซื้อเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งว่าเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

กล่าวคือ แต่ก่อนผู้สมัครมักจะใช้กำนันและผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่คุมห้วคะแนนในการเจาะเข้าถึงตัวชาวบ้าน แต่ในครั้งนี้นักันและผู้ใหญ่บ้านถูกกระทรวงมหาดไทยกำชับและสั่งจับตาเป็นรายหัว ทำให้ขยับตัวเคลื่อนไหวค่อนข้างลำบาก จึงอาศัยมือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและสารวัตรกำนันในการทำหน้าที่คุมห้วคะแนน อย่างไรก็ดี การสืบสวนพบว่า “ห้วคะแนน” ในพื้นที่ จ.ประจวบคีรีขันธ์และเพชรบุรี ได้เปลี่ยนแปลงวิธีการ “ซื้อเสียง” จากเดิมที่เคย “จ่ายก่อน” ล่วงหน้าหลายวัน หรือจ่ายกันในช่วง “วันมหาหอน” แต่คราวนี้กลับนำไปแจกกันในวันเลือกตั้ง แจกในขณะที่ชนชาวบ้านขึ้นไปบนรถพร้อมทั้งบอกเบอร์ของผู้สมัครเพื่อต่อยก้านอีกครั้ง ซึ่งถือว่าเป็นวิธีที่ลดอัตราเสี่ยงในการถูกจับกุมได้ดีกว่า ขณะที่การจับกุมผู้ซื้อเสียงค่อนข้างมีปัญหาในด้านประจักษ์พยานและหลักฐานมัดตัว พล.ต.ต.วรรณรัตน์ จึงเน้นให้หาข่าวด้านลึกเพื่อหามาตรการป้องปรามมากกว่า สำหรับการจับกุมก็จะใช้กำลังร่วมจาก ตชด. เพราะเป็นตำรวจที่ติดพื้นที่ ไม่จำเป็นต้องเกรงใจใคร ความผิดใดที่ไม่ชัดแจ้งก็ไม่จับเพื่อป้องกันคำครหาว่ากลั่นแกล้งตัดกำลังฝ่ายตรงข้ามพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งกุมอำนาจรัฐ แต่เน้นจับการเคลื่อนไหวของผู้มีอิทธิพล หรือที่โง่กันซึ่งหน้า เช่น การนำบัตรผีมายัดใส่ในหีบบัตร การซื้อบัตรประชาชน การเวียนเทียนซึ่งชุดสืบสวนได้ถ่ายวิดีโอบันทึกภาพเอาไว้เป็นหลักฐาน แหล่งข่าวเปิดเผยว่า ในคืนวันที่ 1 กรกฎาคม หรือเรียกว่า “คืนมหาหอน” พล.ต.ต.วรรณรัตน์ฯ ได้พุ่มกำลังตำรวจลงไปในจังหวัดกาญจนบุรี, เพชรบุรี, ประจวบคีรีขันธ์ มากมายอย่างยิ่ง หมายจะบล็อกห้วคะแนนของผู้สมัครไม่น้อยกว่า 3 รายที่เคลื่อนไหว

แจกเงินกันอย่างคึกคัก ต้องถือ ตชด.เป็นพระเอกสำหรับงานนี้ เพราะไม่มีผลประโยชน์ในพื้นที่เป็นตำรวจที่บริสุทธิ์ไม่เข้าใครออกใคร

สำหรับชุดปฏิบัติการของ ศปอ.มท.ชุด พล.ต.ต.เสรี เตมียเวส รอง ผบช.ก.ท่งทำนอง ผิดแผกแตกต่างออกไป แตกต่างกระทั่ง พล.ต.อ.ประชา พรหมนอก รอง อ.ต.ร.ในฐานะเลขานุการ ศปอ.มท. ถึงกับกล่าวด้วยความหัวน้ไขว่ว่า “หลังจากนี้การล้างแค้นกันคงมีแน่ หากไม่เข้าใจกัน ซึ่งผมก็อึดอัดใจกับการที่ได้รับความมอบหมาย เพราะงานนี้มันสหัสสากรรจ์มาก จึงต้องทำความระมัดระวัง ถ้าเรามีจุดอ่อน ประเด็นหรือปมจะต้องมีอะไรตามมาแน่นอน” แต่ชุดปฏิบัติการ ศปอ.มท.ภายใต้การนำของ “เสรี เตมียเวส” ดูเหมือนจะไม่พรั่น ปฏิบัติการของ ศปอ.มท.จึงสามารถสร้างสีสันทำให้บรรยากาศการเลือกตั้งครั้งนี้เข้มข้นคึกคัก

เข้มข้นอย่างยิ่งที่บุรีรัมย์ ในวันที่ 29 มิถุนายน เมื่อ พล.ต.ต.เสรีฯ นำกำลังตำรวจบุรีรัมย์ เข้าจับกุมนายธนฤพล ศิริพานิช น้องเขย และนางประภาพร ศิริพานิช น้องสาวของนายประสิทธิ์ หรือกำนันเม้ง ตั้งศรีเกียรติกุล ผู้สมัครร่วมกับนายเนวิน ชิดชอบ และนายทรงศักดิ์ ทองศรี ผู้สมัครพรรคชาติไทย เขต 1 พร้อมกับยึดเงินสดได้ทั้งสิ้น 11,399,000 บาท ทั้งยังเป็นเงินสดในลักษณะธนบัตรใบละ 100 บาท เย็บติดกับใบละ 20 บาท แยกออกเป็นชุด ๆ และมัดรวมกันไว้ ยัดใส่ในลังบรรจุเครื่องใช้ไฟฟ้า “ไม่เพียงแต่ พล.ต.ต.เสรีฯ ที่ถูกครหาว่าสนิทสนมกับ พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย พล.ต.ต.ธีระ ชำนาญหม่อ ผู้บังคับการ หัวหน้าตำรวจภูธรจังหวัดบุรีรัมย์ ก็หนีไม่พ้นคำครหา เพราะค่อนข้างสนิทสนมกับนายพรเทพ เตชะไพบูลย์ ผู้สมัครสังกัดพรรคประชาธิปัตย์ เขต 2 บุรีรัมย์ และสนิทกับนายสุทัศน์ เงินหมื่น ขุนพลอีสานของ ปชป.” กระนั้น พล.ต.ต.เสรีฯ ก็ยืนยัน “ผมไม่ได้ทำเพื่อใคร และไม่เป็นขี้ข้าใคร” พลันในวันถัดมา พล.ต.ต.เสรีฯ ก็ยกกำลังเข้าตะลุยบ้านหัวคะแนนายอนุวรรตน์ วัฒนพงศ์ศิริ หรือ ดร.แมลงคู่แข่งคนสำคัญที่ “เนวิน ชิดชอบ” หมายจะเชือดให้ตกเวทีการเมืองบุรีรัมย์ ด้วยความหวังว่าถ้าหากกวาด 6 ใน 8 ที่นั่ง ส.ส.บุรีรัมย์ เนวินชิดชอบ” อาจได้นั่งเก้าอี้ “รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง” เพื่อเข้าไปดูแลตลาดหุ้น แต่ปฏิบัติการแบบสายฟ้าแลบของ “เสรี เตมียเวส” ครั้งนี้กลับทำให้ “เนวิน ชิดชอบ” ต้องกระอักโลหิต บทบาทของวีระบุรุษนาแก จึงเข้าตากรรมการอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีว่า “ต้องชื่นชมเจ้าหน้าที่ที่กล้าทำงาน” ทั้งยังการันตีว่า “ไม่มีการกลั่นแกล้งเด็ดขาดแต่อยู่ที่ข้อเท็จจริง รัฐจำเป็นต้องใช้อำนาจรัฐจัดการชื่อเสียง ขณะเดียวกัน “บัญญัติ บรรทัดฐาน” ขุนพลคนสำคัญแห่งประชาธิปัตย์ก็ยิ้มแย้มแก้มบริพร้อมทั้งกล่าวว่า “ตำรวจชุด พล.ต.ต.เสรีฯ เก่งมากที่จับเงินได้ถึง 11 ล้าน” รายงานข่าวยืนยันว่าไม่เพียงแต่บุรีรัมย์ ที่เต็มไปด้วยอิทธิพลเถื่อนและเงินสะพัด หลายจังหวัดในภาคอีสานก็ตกอยู่ในสภาพเดียวกัน เช่น ร้อยเอ็ด เลย ขอนแก่น หนองคาย อุตรดิตถ์ สกลนคร ซึ่งตำรวจท้องถิ่นโดยเฉพาะภาค สามารถปฏิบัติการ

ได้ผลอย่างยิ่ง โดยสามารถจับกุมหัวคะแนนและผู้แจกเงินของแทบทุกพรรคการเมือง ไม่ว่าจะเป็น
ประชาธิปัตย์ ชาติไทย ความหวังใหม่ นำไทย กิจสังคม เอกภาพ

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่ากระทรวงมหาดไทยจะตั้งเป้าหมายเอาไว้กับชุดปฏิบัติการของ
พล.ต.ต.เสรีฯ สูงอย่างยิ่ง เนื่องจากเดิมที “เสรี เตมียเวส” ได้รับการวางตัวให้ข่มพื้นที่จังหวัดอีสานและ
ภาคเหนือ แต่ในภายหลังได้รับมอบหมายภารกิจพิเศษให้ลงไปชนกับเจ้าพ่อภาคตะวันออก โดยเฉพาะ
ชลบุรีด้วย และหลังจากนั้นก็มียางานข่าวจากการสืบสวนในพื้นที่ระบุว่ามีส่วนสมัครบางคนในชลบุรีทุ่มเงิน
ซื้อเสียงสูงถึง 70 ล้าน “เสรี เตมียเวส” จึงระดมกำลัง ตชด.ตรึงคินหมาฮอนหวังสกัดผู้สมัครบางคนใน
อาณัติเจ้าพ่อให้ได้

ส่วนปฏิบัติการของ “ศปอ.มท.” ชุด พล.ต.ต.ทวี ทิพย์รัตน์ รอง ผบ.ช.น.ซึ่งได้ดึงเอา
นายตำรวจจากกองบัญชาการตำรวจนครบาล ซึ่งเดิมทีได้รับมอบหมายให้คุมพื้นที่ภาคกลางและภาค
ตะวันออก ต่อมาเมื่อโอนพื้นที่ชลบุรีและภาคตะวันออกให้ พล.ต.ต.เสรีฯ ศปอ.มท.ชุด พล.ต.ต.ทวีฯ ก็หัน
ไปเน้นการควบคุมสถานการณ์ด้านภาคเหนือ ขณะเดียวกันทีมสืบสวนของ พล.ต.ต.ทวีฯ ก็บ่อนข้อ
มูลข่าวสารให้ พล.ต.ต.เสรีฯ ด้วยอีกทางหนึ่ง

“พื้นที่ล่อแหลมทางนี้ก็มีหลายจังหวัด เช่น อุทัยธานี ชัยนาท แพร่ น่าน เชียงราย และ
พะเยา” โดยเฉพาะที่เชียงราย ในวันใกล้เลือกตั้ง พล.ต.ต.ทวีฯ ถึงขั้นต้องขึ้นไปเปิดเซฟแฮร์สเพื่อใช้
บัญชาการและต้องใช้ฝ่ายสืบสวนหาข่าวติดตามความเคลื่อนไหวทุ่มลงไปถึง 3 ชุด เนื่องจากก้านคนดัง
3 คน แบ่งกันออกเป็น 3 กลุ่ม กำลังเผชิญหน้ากันและต่างเตรียมพร้อมที่จะประหัตประหารกันตลอดเวลา
“ทั้งสามคนเป็นหัวคะแนนให้ผู้สมัครคนละพรรคการเมือง” นายตำรวจใกล้ชิด พล.ต.ต.ทวีฯ กล่าว
พร้อมกับเปิดเผยว่าการสกัดกั้นเงินสำหรับซื้อเสียงซึ่งสะพัดหลายร้อยล้านในแถบภาคเหนือว่าเป็นอุปสรรค
อย่างมาก แนวทางปฏิบัติของชุดนี้จึงให้เน้นการสกัดกั้นเพื่อตัดวงจรของกลุ่มผู้มีอิทธิพล เช่น การตั้งจุด
สกัดจับกุมอาวุธปืน การตรวจค้นยานพาหนะ ไม่เพียงแต่ที่เชียงราย หากแต่ที่จังหวัดแพร่ วันที่ 30
มิถุนายน ทีมสืบสวนของ พล.ต.ต.ทวีฯ ก็ได้รับแจ้งว่ามีการณ์เงินจำนวน 11 ล้านบาท เข้าไปเก็บที่บ้านพัก
ของผู้สมัครซึ่งมีอิทธิพลคนหนึ่ง แต่ก็ไม่สามารถทำอะไรได้เนื่องจากเจ้าหน้าที่ตำรวจค่อนข้างระมัดระวัง
เพราะภายในบ้านพักของผู้มีอิทธิพลดังกล่าวค่อนข้างลับซับซ้อน เมื่อประเมินสถานการณ์ว่า แม้จะนำ
กำลังเข้าตรวจค้นก็อาจจะประสบความล้มเหลว คงค้นหาเงินของกลาง 11 ล้านไม่พบ ชุดปฏิบัติการจึง
วางแผนเข้าล็อก “หัวคะแนน” ที่ออกแจกเงินในคินหมาฮอน “ทุกครั้งที่เราออกปฏิบัติการจะประสานงาน
กับองค์กรกลาง และ ตชด.บางทีก็ตำรวจท้องถิ่น เพราะไม่อยากจะมีปัญหา ส่วนรายชื่อหัวคะแนนของ
ผู้สมัครแต่ละคนมีอยู่ในมือหมด เคลื่อนไหวอย่างไรก็ติดตามได้ เงินก็จะแพร่ออกจากบ้านไม่ได้”
นายตำรวจในชุด พล.ต.ต.ทวีฯ ยืนยันขณะเดียวกัน พล.ต.ต.ทวีฯ ยังได้จัดชุดปฏิบัติการลงไปในพื้นที่

ล่อแหลมทั้งด้านอิทธิพล มือปืนและการซื้อเสียง เช่น น่าน, อุทัยธานี, ชัยนาท, ปราจีนบุรี, สระแก้ว และ สมุทรปราการ ซึ่งแต่ละชุดจะรายงานผลการสืบสวนถึง พล.ต.ต.ทวิฯ ทุกวัน “ศปอ.ทุกชุดเอียงไม่ได้ เพราะการทำงานทุกคนจะประสานกับองค์กรกลางและตำรวจพื้นที่หรือตำรวจตระเวนชายแดน ถ้าเอียงข้างหน่วยงานอื่นเขาก็ไม่เอาด้วย” พล.ต.ต.ทวิฯ กล่าว

อย่างไรก็ตาม ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวงมหาดไทยให้ความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของ “ศปอ.มท.” ในระยะที่ผ่านมาว่า แม้เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ แต่ปฏิบัติการของ ศปอ.มท. ก็สามารถสกัดกั้นเส้นทางการไหลของเงินได้ประสพผลสำเร็จในระดับ ซึ่งพอจะเป็นบทเรียนแก่ผู้สมัครรับเลือกตั้งได้ถ้าหากในวันข้างหน้ามีองค์กรที่เป็นกลางเกิดขึ้นมาทำหน้าที่จัดการเลือกตั้งทั่วประเทศแทน กระทรวงมหาดไทย ทั้งยังมีอำนาจในการสั่งการหน่วยงานของรัฐโดยเฉพาะ “กรมตำรวจ” ซึ่งเปรียบเสมือน เขี้ยวเล็บอันทรงประสิทธิภาพ นักเลือกตั้งใช้เงินห่มซื้อเสียงเพื่อหวังจะเดินสู่สภาองประกอบความยากลำบากมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเห็นได้ว่า ในการเลือกตั้งยุคอธิปัตย์พจน์ กรมตำรวจได้ห่มกำลังนับหมื่นนายเพื่อสกัดกั้นการซื้อสิทธิขายเสียง ตัดวงจรการใช้เงินของผู้สมัครรับเลือกตั้งได้ประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง

อธิบดีกรมตำรวจในยุค พล.ต.อ.ประชา พรหมนอก

นับแต่ที่ พล.ต.อ.ประชา พรหมนอก ก้าวขึ้นตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจเมื่อปลายปี 2539 ในยุค พล.ต.ส.นันทน์ ขจรประศาสน์ เป็น รมว.มท. “อธิบดีประชา” ได้เซ็นคำสั่งกรมตำรวจที่ 361/2540 แต่งตั้งโยกย้ายนายตำรวจระดับ รองผู้บังคับการ สารวัตร จำนวน 579 นาย¹⁴⁴ ปรากฏมีกระแสการวิพากษ์วิจารณ์ว่าคำสั่ง 361/2540 คือคำสั่ง “ล้างบาง” สายอำนาจเก่าที่อธิบดีประชา ได้กระทำเป็น คำรบสาม หลังจากที่เคยประกาศต่อสาธารณชนว่าจะไม่มีการล้างบาง สายอำนาจเก่าของ พล.ต.อ.พจน์ บุญยะจินดา อดีต อ.ตร.

อย่างไรก็ตาม พล.ต.ต.มานิช ไกรวงศ์ เลขาธิการกรมตำรวจ ในฐานะโฆษกกรมตำรวจ ได้ออกมายืนยันถึงการแต่งตั้งโยกย้ายครั้งนี้ที่มองว่าเป็นการ “ล้างบาง” ว่า “ไม่เป็นความจริง เพียงเป็นการปรับย้ายเพื่อความเหมาะสมกับงานตามที่ต้นสังกัดประเมินความรู้ความสามารถและการย้ายในครั้งนี้เป็น การย้ายอย่างมีคุณธรรมและทำตามกระแสของสังคม” แต่เมื่อมีการตรวจสอบจากคำสั่งดังกล่าวอย่างถี่ถ้วนพบว่า ผู้ใกล้ชิดสายอำนาจเก่าได้ถูกโยกเก็บเข้ากรเป็นทิวแถว อาทิ พ.ต.อ.ชัยยศ บัวทรัพย์ รอง ลก.ตร. พิภรรยา “บิ๊กพจน์” ถูกโยกไปในตำแหน่ง รอง ผบก.ชุดตรวจงาน อก.จ.ตร. พ.ต.อ.สุพร

¹⁴⁴ “จำแนกข้าราชการปทุม,” มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 17 ฉบับที่ 880 วันที่ 1 กรกฎาคม 2538, หน้า 90.

พันธุ์เสือ รอง ผบก.อก.สตร. ผู้มีบทบาทค่อนข้างสูงในสำนักงานอธิบดีพจน์ ถูกดึงไปเป็น รอง ผบก.ภ.จว.ชัยภูมิ พ.ต.อ.สุปรีชา รอง ผบก.สศก. เป็น รอง ผบก.ชุดตรวจงาน ปป.จตร. พ.ต.อ.สาทร สายสมบุรณ์ ผกก.สภ.อ.บางพลี จว.สมุทรปราการ เป็น ผกก.อก.จว.ประจวบคีรีขันธ์ พ.ต.อ.พิสิทธิ์ จุลติลก ผกก.สภ.อ.พระประแดง เป็น ผกก.(ทนท.นิติกร) วช. พ.ต.อ.อนุรุต กฤษณะ การเกตุ ผกก.สภ.อ.หาดใหญ่ สงขลา เป็น ผกก.สภ.อ.เมืองพัทลุง และ พ.ต.อ.สุรพงศ์ ภายตะวัน ผกก.ด่าน ตม.แม่สาย เป็น ผกก.อศ.เป็นต้น

ในขณะที่ผู้ที่อยู่ใกล้ชิด "ชั่วอำนาจ" ทั้งนายรัฐมนตรี รัฐมนตรี และช่วยงานอยู่ในสำนักงานของผู้บริหารระดับสูงกรมตำรวจกลับขึ้นและเข้ามามีบทบาทเป็นทิวแถวเช่นกัน เริ่มตั้งแต่ พ.ต.ท.สุรพงศ์ ศิริภักดี รอง ผกก.3 ป.ซึ่งติดตาม พล.อ.ชวลิตฯ และคุณหญิงพันธุ์เครือ ยิ่งใหญ่ทอ อย่างใกล้ชิด ขยับเป็น ผกก.ประจำ ป.และ พ.ต.อ.จิตรเจริญ เวลาดี ผกก.4 ศส.ขยับขึ้นเป็น รอง ผบก.ตท. พ.ต.อ.เสกสรร อุบลสำราญ ผกก.ตชด.12 ขยับเป็น รอง ผบก.ป.และ พ.ต.อ.วิสิษฐุ์ นาคะตะ ผกก.4 ป. ไปเป็น ผกก.สศก.ล้วนเป็นนายตำรวจในคาถาของนายเสนาะ เทียนทอง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ส่วนของนายตำรวจที่ช่วยราชการสำนักงานและสังกัดในสายของ พล.ต.อ.ประชาฯ โดยตรง ซึ่งคนในวงการ ลีลา ก็ ต่างทราบกัน อาทิ พล.ต.อ.ถาวร จันทร์ยิ้ม รอง ผกก.ปค.รร.นรต. เป็น รอง ผกก.ตชด.ภาค 1 พ.ต.อ.วิเชียร สิงห์ปรีชา รอง ผบก.ชัยภูมิ เป็น รอง ผบก.ท. พ.ต.อ.สมศักดิ์ ทองคำพันธ์ รอง ผบก.สปพ.เป็นรอง ผบก.สศก. พ.ต.อ.สมศักดิ์ ประสานสุข รอง ผบก.จร.เพื่อนร่วมรุ่น นรต.18 และร่วมทำคดีความมั่นคงมาด้วยกันเป็น รอง ผบก.สศก. พ.ต.อ.เรืองธรรม เชื้อแก้ว รอง ผบก.ภ.จว.พระนครศรีอยุธยา เพื่อนร่วมรุ่น นรต.18 เป็น รอง ผบก.ภ.จว.นครปฐม พ.ต.ท.ยุทธนา พรสวรรค์ รอง ผกก.2 ปม.เพื่อน นรต.18 ขยับเป็น ผกก.4 ปม. พ.ต.อ.อดุลย์ แสงสิงแก้ว รอง ผบก.ตชด.ภาค 1 เป็น รอง ผบก.ผง.2 พ.ต.อ.ทวีพร นามเสถียร ผกก. (ทนท.นิติกร) วช. ขยับขึ้น รอง ผบก.ป. และ พ.ต.อ.มล.พันธ์ศักดิ์ เกษมสันต์ ผกก.อก.ลก.ขยับเป็น รอง ผบก.ท.เป็นต้น ทุกคนล้วนได้รับการจัดวางลงตำแหน่งที่ดีเช่นกัน

นอกจากนี้ การตรวจสอบยังพบว่าเพื่อนร่วมรุ่น นรต.35 ของ พ.ต.อ.เฉลิมเกียรติ ศิริวรรณ นายเวร อ.ตร.ซึ่งเป็น "บุตรเขย" ของอธิบดีประชา ก็ได้รับการโยกย้ายเป็นจำนวนมาก แต่ละคนได้รับ แก้วสำคัญ ๆ หลายตำแหน่งด้วยกัน เช่น พ.ต.ท.ประเทือง ยิ้มใหญ่ รอง ผกก.สส.สตร.ขยับขึ้นเป็น ผกก.สส.สตร. พ.ต.ท.ทองหยด สวนทอง รอง ผกก.ป.สภ.อ.สันป่าตอง เชียงใหม่ เป็น รอง ผกก.สศก. พ.ต.ท.ภาสกร กลิ่นหวาน รอง ผกก.ท.น.สภ.อ.บางสะพานน้อย จว.ประจวบคีรีขันธ์ เป็น รอง ผกก.น.สภ.ต.ท่าเรือ จว.กาญจนบุรี พ.ต.ท.วิรุฬห์ เอี่ยมไพจิตร รอง ผกก.(สส.)สภ.อ.พระสมุทรเจดีย์ จว.สมุทรปราการ เป็น รอง ผกก.ท.น.สภ.ต.โพธิ์แก้ว จว.นครปฐม พ.ต.ท.สาคร ทองมณี รอง ผกก.สส.ภ.9 เป็น รอง ผกก.ป.สภ.อ.หาดใหญ่ จว.สงขลา พ.ต.ท.ก่อเกียรติ วงศ์สุเมธ สวป.สภ.อ.บ้านผือ จว.

อุดรธานี เป็น รอง ผกก.จร.สภ.อ.เมืองอุดรธานี พ.ต.ท.สมชาย แก่นสาร สว.สืบสวน สภ.อ.เมืองภูเก็ต เป็น รอง ผกก.หน.สภ.อ.เบ็ดย่น้อย ขอนแก่น พ.ต.ท.ศักดิ์ เปรมสง่า สว.สอบสวน สภ.อ.เมืองปทุมธานี เป็น รอง ผกก.(ฝ่ายอบรม สบพ.) บช.ศ. พ.ต.ท.พูนทรัพย์ ประเสริฐศักดิ์ รอง ผกก.ป.สน.นางเล็ง เป็น รอง ผกก.ป.สน.บางรัก พ.ต.ท.อรุณ แดงนารา สว.ผ.รุกรการ กก.ร.ร.ภ.6 เป็น รอง ผกก.สส.สตม. พ.ต.ท.ววิทย์ พิมายกลาง สว.สอบสวน สน.ดินแดง เป็น สว.งาน 5 กก.2 บก.อก.ส.และตำแหน่งสำคัญที่ถือว่าเป็นแหล่งผลประโยชน์ที่นายตำรวจส่วนมากใฝ่ฝันที่จะไปครอบครองก้ำอ้วนนี้เช่นกันคือ สว.ส.ทล.1 กก.2 ทล.กิตกเป็นของ พ.ต.ท.สมศักดิ์ แวพานิช สว.สน.ชนะสงคราม นรต.รุ่น 35 เช่นกัน นายตำรวจที่อยู่สายงานของ พล.ต.อ.พรศักดิ์ ดุรงค์วิบูลย์ รอง อ.ตร.ป.ป.1 ทั้งช่วยราชการสำนักงานลูกน้องเก่าจาก ตชด.ขยับไปคุมงานสำคัญ ๆ หลายตำแหน่งด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นกองปราบปราม หรือ สศก.อาทิ พ.ต.ท.อำนาจ นิ้มมะโน รอง ผกก.สส.ดินแดง ขยับเป็น ผกก.2 สศก. และ พ.ต.ท.ศุภกิจ ศรีจันทร์พนธ์ รอง ผกก.อ.ภาค 1 เป็น รอง ผกก. 3 สศก.เป็นต้น

ขณะเดียวกันสายอำนาจเก่าที่เป็นอริกับ พล.ต.อ.พจน์ฯ เช่น สายของ พล.ต.อ.ประทีป สันติประภพ อดีต อ.ตร.ก็กลับมาแจ้งเกิดอีกคำรบ พ.ต.อ.ประทักษ์ รมยานนท์ รอง ผบก.อก.สตม.เป็น รอง ผกก.จร. และ พ.ต.อ.สุรพล ทวนทอง อดีตนายเวร พล.ต.อ.ประทีปฯ โยกจาก รอง ผบก.อก.ภาค 3 เป็น รอง ผกก.ส.2 ในสายของ พล.ต.ต.เสรี เตมียเวส รอง ผบช.ก.ก็มีโอกาสแจ้งเกิดหลายคนด้วยกัน อาทิ พ.ต.อ.สุเทพ สัตถาผล รอง ผบก.จว.กระบี่ เป็น รอง ผบก.สศก. พ.ต.ท.ยงยุทธ เจริญวานิช รอง ผกก.สส.ภาค 2 เป็น ผกก.สภ.อ.พระประแดง พ.ต.ท.วิศณุ ม่วงเพชรศรี รอง ผกก.ป.สภ.อ.เมืองมหาสารคาม เป็น รอง ผกก.ผ.2 กก.1 รน. และ พ.ต.ท.บัณฑิต นิลอ่อง สว.งาน 1 กก.2 อก.ภาค 2 เป็น สว.บก.สศก.เป็นต้น ในสาย พล.ต.ต.กฤษณะ ผลอนันต์ ผู้ช่วย ผบช.สกพ.ซึ่งเป็นนายตำรวจที่อธิบดีประกาศให้ความไว้วางใจในการปรับปรุงโยกย้ายทุกครั้งที่ผ่านมาและในครั้งนี้นี้ก็มีบทบาทในการชิงโผเกือบทั้งหมดพร้อมทีมงานอีก 2-3 คน ภายใต้การควบคุมอย่างใกล้ชิดของ พล.ต.ท.สัมพันธ์ ภาตรา ผบช.สกพ. และ พล.ต.อ.พรศักดิ์ฯ ก็ได้มีการจัดวางนายตำรวจที่มีความใกล้ชิดไว้จำนวนหนึ่งเช่นกัน อาทิ พ.ต.อ.พิเชษฐ ฟูมพิเชษฐ์ รอง ผบก.แม่ฮ่องสอน เป็น รอง ผบก.ลพบุรี และ พ.ต.อ.รุ่งโรจน์ แสงคราม ผกก.2 ทพ.เป็น ผกก.3 ท.เป็นต้น การแต่งตั้งโยกย้ายในครั้งนี้ เป็นการจัดวางกำลังของสายอำนาจใหม่ เพื่อเป็นฐานในการทำงานและสืบทอดอำนาจทุกตำแหน่งที่ก้าวไปในตำแหน่งที่ดีกว่าหรือขยับสูงขึ้นไป ล้วนแต่มีที่มาและที่ไปแทบทั้งสิ้น แต่การวิ่งเต้นในยุคนี้จะใช้ผลงานและพวกพ้องเป็นปัจจัย ไม่ใช่ใช้ "เงินตรา" เหมือนบางยุคบางสมัย แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่า "อธิบดีประกาศ" เคยประกาศนโยบายว่าจะกระจายอำนาจ การแต่งตั้งโยกย้ายให้กับผู้บัญชาการแต่ละกองบัญชาการเป็นผู้เสนอและแต่งตั้งได้เอง "แต่การแต่งตั้งโยกย้ายที่ผ่านมา การตัดสินใจในคำสั่งสรรต่วนุคคลก็ยังเป็นอำนาจของ อ.ตร.คนใกล้ชิด และ บช.สกพ.เช่นเดิมเหมือนยุคที่ผ่านมา ๆ มาเพียงแต่ในยุคนี้ให้เกียรติ รอง อ.ตร.ทุกคนเข้าร่วมเป็นตรายางกลั่นกรองด้วยเท่านั้น"